

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

На правах рукопису

НАБОК РУСЛАН МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 336.711 (477)

УПРАВЛІННЯ НЕДОХІДНИМИ АКТИВАМИ БАНКУ НА ОСНОВІ
УДОСКОНАЛЕННЯ ЇХ ОЦІНКИ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Науковий керівник
Кіреєв Олександр Іванович,
кандидат економічних наук, доцент

Суми – 2008

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НЕДОХІДНИМИ АКТИВАМИ БАНКУ	12
1.1. Недохідні активи банку в системі банківського менеджменту ...	12
1.2. Система управління недохідними активами банку	32
1.3. Теоретико-методичні основи оцінки недохідних активів банку в системі управління ними	57
Висновки за розділом 1	71
РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ НЕДОХІДНИХ АКТИВІВ БАНКУ	74
2.1. Методичне забезпечення аналізу недохідних активів банку в системі їх оцінки	74
2.2. Раціоналізація облікової політики щодо недохідних активів банку	93
2.3. Інформаційна модель аналізу та оцінки недохідних активів банку	116
Висновки за розділом 2	137
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ НЕДОХІДНИХ АКТИВІВ У СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ	140
3.1. Аналіз банківської системи України та активів банків	140
3.2. Науково-методичні рекомендації по формуванню методики аналізу недохідних активів з урахуванням взаємозв'язку показників ліквідності банку та його прибутку	166

3.3. Використання обліково-аналітичної інформації щодо недохідних активів у системі управління банком	189
Висновки за розділом 3	197
ВИСНОВКИ	200
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	205
ДОДАТКИ	219

**Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ"**

**State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"**

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Управління активами за своєю значимістю і актуальністю є одним з головних питань банківського менеджменту. Проте, як свідчить практика сучасних фінансових відносин в Україні, для здійснення ефективної діяльності банкам необхідно підтримувати достатній рівень ліквідності та прибутковості одночасно. Це вимагає формування такої структури активів, яка б максимізувала дохід банку і забезпечувала його стійкість. Тому управління недохідною складовою активів є важливою складовою банківського менеджменту, оскільки наявність значної частки недохідних активів суттєво обмежує здатність банку до отримання прибутку та забезпечення сталого розвитку. Однією з причин такої структури є неефективне управління недохідними активами, найбільшу частку в яких займають основні засоби та нематеріальні активи. Вони є найбільш стабільною складовою, проте обмежують ліквідність та прибутковість банку. Оцінка недохідних активів з позиції врахування залежності між недохідними активами та іншими агрегатами активів, а також між недохідними активами та зобов'язаннями дозволить максимізувати прибуток при забезпеченні оптимального рівня ризикованості банку, визначеного загальною стратегією.

Управління активами фінансових установ розглядалися в працях зарубіжних науковців та практиків, зокрема Н. Бакстера, У. Бреддіка, Д. Ван-Хуза, Д. Вуда, Р. Міллера, Д. Полфремана, П. Роуза, Дж. Сінкі. Серед російських вчених варто виділити роботи В. Колесникова, Л. Кроливецької, О. Лаврушина, Г. Панової, В. Усоскіна та інших.

Вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних засад управління активами банку внесли вітчизняні вчені-економісти: І. Бланк, М. Білик, О. Васюренко, В. Грушко та О. Любунь, О. Дзюблук, А. Єпіфанов, О. Заруба, Л. Примостка, І. Сало та інші.

Високо оцінюючи вклад вітчизняних та зарубіжних авторів, слід

зазначити, що традиційні механізми банківського менеджменту не надають ефективних рекомендацій щодо досягнення оптимуму між доходністю активів та стійкістю банківської установи. Недостатньо уваги приділяється оптимізації структури активів банку за доходністю з огляду на дотримання основоположних принципів управління ними. Зокрема, практично не досліджуються питання оцінки загального впливу недохідних активів на діяльність банку, особливо на такі його якісні показники, як рентабельність і ліквідність.

Відсутність комплексних теоретичних розробок, що обґрунтовують побудову системи оцінки та управління недохідними активами та відповідають цілям забезпечення високої прибутковості банківської діяльності з дотриманням вимог фінансової стійкості зумовили вибір теми дисертаційного дослідження та свідчать про його актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дисертаційного дослідження були використані при виконанні науково-дослідних тем: “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965) у Державному вищому навчальному закладі “Українська академія банківської справи Національного банку України” і “Формування ефективної системи управління комерційним банком” (номер державної реєстрації 0105U001844) у Київському національному торговельно-економічному університеті. До звітів за цими темами включені пропозиції автора щодо удосконалення аналізу і оцінки активів банку з урахуванням їх недохідної складової, а також пропозиції щодо використання обліково-аналітичної інформації за недохідними активами у системі управління банком.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є наукове обґрунтування теоретичних засад, розробка методичних підходів та практичних рекомендацій щодо оцінки недохідних активів у системі управління ними.

Відповідно до мети дослідження передбачено вирішення таких завдань теоретичного, методичного та прикладного характеру:

- дослідження ролі активів у економічному механізмі діяльності банку, обґрунтування доцільності виокремлення категорії «недохідні активи» як об'єкта управління та уточнення їх визначення;

- розробка та обґрунтування процедури віднесення конкретного активу до категорії «недохідні», що дозволить представити формулу, яка описує складові недохідних активів для подальшого проведення їх аналізу;

- дослідження теоретико-методичних та практичних основ управління недохідними активами банку з метою виявлення інструментів оцінки недохідних активів;

- виявлення впливу недохідних активів на ефективність діяльності банку, що надасть інструмент для управління співвідношенням «дохідність-ліквідність»;

- дослідження економічної сутності різних видів вартості активів і обґрунтування вибору видів вартості недохідних активів для оптимального управління ними;

- обґрунтування можливості використання поняття та формули складових недохідних активів у комплексній аналітичній моделі банку, зокрема, в розробці аналітичного і управлінського обліку недохідних активів банку та системи їх аналізу;

- поглиблення теоретичних засад інформаційного забезпечення управління недохідними активами банку, що дозволить побудувати інформаційну модель їх аналізу;

- вивчення методичних та організаційних засад аналізу недохідних активів, як складової оцінки, з урахуванням їх специфіки, що дозволить сформулювати етапи аналітичного дослідження з метою комплексного вивчення недохідних активів банку.

Об'єктом дослідження є управління активами з урахуванням внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на діяльність банку.

Предмет дослідження – управління недохідними активами на основі удосконалення їх оцінки.

Методи дослідження. Теоретичну та методологічну основу дослідження склали діалектичний і системний підхід, теоретичні положення сучасної економічної теорії, теорії фінансів, законодавча база, наукові праці вітчизняних і закордонних вчених і фахівців у сфері банківського менеджменту. У процесі дослідження використовувались такі загальнонаукові методи: теоретичне узагальнення та порівняння, систематизація, формалізація – при вивченні сутності недохідних активів та визначенні особливостей управління ними; спостереження – під час вивчення ситуації у банківському секторі України та відбору банків до сукупності, що досліджувалась; порівняння – у ході встановлення спільних і відмінних рис чинних методик аналізу недохідних активів, під час зіставлення розміру недохідних активів з ліквідністю і рентабельністю банків; вимірювання – у процесі розробки методики аналізу недохідних активів і визначення оптимального співвідношення між недохідними та іншими активами банків, враховуючи достатній рівень ефективності діяльності кредитної установи; абстрагування – під час розробки методик аналітичного і управлінського обліку, моделі аналізу недохідних активів банку; аналіз і синтез, індукція та дедукція – у ході проведення аналізу недохідних активів.

При проведенні дисертаційного дослідження використано наукові праці закордонних і вітчизняних учених з питань аналізу, закони України, постанови Верховної Ради, Кабінету міністрів, Національного банку України, звіти банків України та Асоціації українських банків, матеріали науково-практичних конференцій за темою дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні впливу недохідних активів на результативні параметри банківської діяльності та розробці комплексної моделі аналізу недохідних активів як інструменту оцінки в системі управління.

Наукову новизну дисертаційної роботи визначають такі положення:

вперше:

- розроблено комплексну модель аналізу недохідних активів, яка

відрізняється від існуючих, використанням формули недохідних активів при здійсненні економетричного аналізу. Базисом моделі є новий аналітичний підхід, який поєднує одночасну оцінку ліквідності, рентабельності та недохідних активів банку. Практичне запровадження такої моделі аналізу недохідних активів банку дозволяє системно аналізувати ефективність діяльності банків і сформувати сучасний інструментарій для раціональної організації управління недохідними та дохідними активами. Дана модель може використовуватись для моніторингу проблемних банків;

- на основі здійсненого економетричного моделювання запропонований економетричний коефіцієнт недохідних активів, який відображає особливості стратегії управління активами банку. На відміну від існуючих аналітичних коефіцієнтів, використання такого економетричного коефіцієнту дозволяє здійснювати критичний аналіз ефективності управління активами банку. Його використання дозволяє отримувати адекватну управлінську інформацію для прийняття якісних і своєчасних рішень щодо аналізу і оцінки недохідних активів;

удосконалено:

- методичні засади аналізу недохідних активів банку на підставі застосування єдиного підходу. На відміну від існуючих підходів, до об'єкта аналізу віднесено категорію “недохідні активи”, а не окремі їх складові;

- процедури обліку недохідних активів банку, шляхом розробки єдиної системи реєстрів для кодування елементів недохідних активів як для аналітичного, так і для управлінського обліку, що дозволило адаптувати інформацію обліку до моделі аналізу і оцінки недохідних активів;

- підходи щодо здійснення аналізу і оцінки активів банку на основі раціонального поєднання окремих напрямів вивчення ефективності роботи фінансової установи. Дані підходи відрізняються від існуючих тим, що запропонований факторний аналіз рентабельності передбачає виокремлення впливу недохідних активів, що дає змогу кількісно оцінити ступінь їх впливу на рентабельність банку. Застосування таких підходів до аналізу ефективності

управління недохідними активами дозволить досліджувати недохідні активи і їх роль у формуванні прибутку;

набули подальшого розвитку:

- економічний зміст поняття “недохідні активи”, які визначено, як “ресурси, контрольовані банком, або права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до отримання еквівалентного потоку грошових коштів у майбутньому, тобто не принесе банкові безпосереднього доходу”;

- система показників для аналізу недохідних активів банку з метою уніфікації підходів до побудови комплексного їх аналізу і оцінки. Аналіз активів банку слід проводити з уніфікованої позиції за принципом дохідності і недохідності, що дозволить достовірно оцінити ефективність їх структури. Це вирізняє даний підхід від вже існуючих, які здійснюють аналіз активів в розрізі банківських операцій;

- система управління недохідними активами банку, що визначена як комплекс методів та інструментів розробки і реалізації управлінських рішень, пов’язаних із процесами формування необхідного рівня недохідних активів і структури джерел їх фінансування для досягнення стратегічної мети управління банком. На відміну від існуючої практики аналізу недохідних активів, яка не досліджує недохідні активи сукупно, запропонована система управління недохідними активами має на меті комплексний їх розгляд.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені методичні підходи до аналізу недохідних активів банку та практичні рекомендації щодо організації їх обліку і аналізу, використовуються Національним банком України і враховано у діяльності банків, зокрема:

- методика аналізу недохідних активів банку включена до системи аналізу діяльності банків Національного банку України, довідка про впровадження від 13.09.2007 р. №43-213/8334;
- матеріали дисертаційного дослідження в частині виявлення впливу обсягу недохідних активів банку на рентабельність та з приводу виявлення

взаємозв'язку обсягу недохідних активів банку з іншими статтями балансу банку використано Центральним регіональним управлінням ВАТ Банку «Фінанси та кредит», довідка про впровадження від 13.09.2007 р. №5361;

- підходи до аналізу недохідних активів в частині визначення місця банку за розробленою методикою поділу банків на групи за економетричним коефіцієнтом недохідних активів за активами і реалізація факторного аналізу прибутку через визначення впливу обсягу недохідних активів банку використано ВАТ КБ «Хрещатик», довідка про впровадження від 14.09.2007 р. №06-5621;
- підходи до вирішення дилеми «ліквідність-дохідність» у взаємозв'язку з підходами до оцінки недохідних активів банку, що дозволяє при оцінці ефективності управління активами враховувати різноманітні фактори впливу на активи банку, використано ЗАТ «БАНК НРБ», довідка про впровадження від 20.09.2007 р. №2292/7/10-01.

Особистий внесок здобувача. Результати наукового дослідження, отримані автором особисто, знайшли відображення в опублікованих працях. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, використані лише ті ідеї та положення, що є результатом власної роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення і результати дослідження оприлюднені та доповідалися на науково-практичних конференціях, зокрема, на Міжвузівській науково-практичній конференції студентів та молодих вчених “Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України” (м. Харків, 2002 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Банківська система в умовах трансформації фінансового ринку України” (м. Київ, 2003 р.), Всеукраїнських науково-практичних конференціях “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2003, 2007 рр.).

Наукові публікації. Основні положення дисертації, які повністю висвітлюють результати дослідження, викладено в 11 наукових працях загальним обсягом 3,76 друк. арк., з них: 8 наукових статей у наукових фахових

виданнях (3,43 друк. арк.), 3 тези доповіді на науково–практичних конференціях (0,33 друк. арк.).

Структура та обсяг дисертації визначається метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділи, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг дисертації викладений на 253 сторінках, у тому числі 17 таблиць, 50 рисунків, список використаних джерел, що містить 165 найменувань, розміщено на 14 сторінках, 19 додатків – на 35 сторінках.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ НЕДОХІДНИМИ АКТИВАМИ БАНКУ

1.1. Недохідні активи банку в системі банківського менеджменту

Фінансовий потенціал комерційного банку характеризується обсягом і структурою його необоротних та оборотних активів, які формуються за рахунок готівкових фінансових ресурсів (як власних, так залучених і позичених). Обґрунтоване оптимальне розміщення фінансових ресурсів під час здійснення активних операцій є одним з найважливіших принципів забезпечення фінансової стабільності, платоспроможності та ліквідності банку.

Для того, щоб визначити складові та особливості побудови механізму управління недохідними активами банку, необхідно дослідити сутність категорії «активи банку», їх структуру в цілому та місце недохідних активів в них, зокрема. Це обумовлено тим, що недохідні активи займають особливе місце та відіграють важливу роль у формуванні фінансового потенціалу банків України.

Автором не ставиться за мету удосконалити існуючі тлумачення сутності категорії «активи банку». Проте, для досягнення поставленої в роботі мети, слід визначитися з сутністю дефініції «активи банку». Саме це поняття є недостатньо розробленим.

Як показав аналіз, найбільш розповсюдженим у банківській практиці та теорії банківського менеджменту є терміни «активи банка», «банківські активи» та «активні операції» [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9].

Узагальнюючи існуючі теоретичні підходи, можна виділити дві концепції щодо активів – ресурсну і правову. Перша розглядає активи як ресурси, друга – як права на ці ресурси.

Сутність ресурсної концепції полягає в тому, що активи банку розглядаються як накопичені протягом діяльності банку ресурси, які в майбутньому приносять економічну вигоду і призводять до припливу грошових коштів в банківську установу [10].

У великому економічному [11] та фінансово-кредитному словниках [12], наводиться наступне визначення: «активи банка – имеющиеся в распоряжении банка ресурсы». Як бачимо, у такому підході активи банку повністю ототожнюються з наявними у нього ресурсами. З цього визначення не зрозуміла структура активів та мета їх формування.

О. Островська визначає поняття «активи банку» наступним чином: «... средства собственного капитала банка и средства вкладчиков, размещенные с целью получения прибыли. В активы банка входят: кассовая наличность, ссуды, инвестиции, ценные бумаги, недвижимость и другие объекты собственности, имеющие денежную оценку. Активы банка отражаются в активе бухгалтерского баланса банка» [8]. Перевагою даного визначення, на нашу думку, є те, що в ньому вже вказується як на структуру активів, так і на мету їх формування.

Банківська енциклопедія за редакцією С. Лукаша і Л. Малютіної [4], банківська енциклопедія за редакцією А. Мороза [1] також розглядають поняття «активи банку» з точки зору ресурсної концепції: «кошти, що класифікуються за напрямками розміщення власного капіталу банку і коштів вкладників з метою отримання прибутку. Відображаються в активі бухгалтерського балансу банку; включають готівку в касі, кредити, інвестиції, цінні папери, будівлі, обладнання тощо».

Нормативно-правовими актами України [13, 14, 15, 16, 17] активи визначаються як ресурси, що контролюються банком в результаті минулих подій і використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Можна вказати на тотожність поняття «актив» у нормативно-правових актах національних та міжнародних, що вказує на дотримання вимог

гармонізації обліку з міжнародними стандартами. Так, в національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, сформованих на основних засадах МСБО, активи визначаються як ресурси, контрольовані суб'єктом господарювання в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до збільшення економічних вигод в майбутньому.

Коли мова йде про цінності, що знаходяться в банку, то питань не виникає. Якщо є, наприклад, основний засіб, то банк досить просто може визначити, чи можна такий актив використовувати, і відповідно, отримувати економічні вигоди.

Що стосується дебіторської заборгованості, та при її визначенні слід виходити з того, що вона має як юридичну (з точки зору особи), так і економічну (з точки зору коштів) природу. Найбільш вдалим підходом до визначення дебіторської заборгованості вважаємо підхід авторів, які характеризують дебіторську заборгованість як борги. Під боргами розуміємо зобов'язання однієї особи (групи осіб) перед іншою особою передати майно або сплатити певну суму грошових коштів. Таким чином, дебіторську заборгованість слід визначати як суму боргів юридичних і фізичних осіб перед банком. В частині дебіторської заборгованості ймовірність отримання економічних вигод від її використання як така є досить сумнівною. Вона не підлягає вимірюванню, а тому превалювати буде суб'єктивна думка бухгалтера. Вважаємо, що одними з головних критеріїв визнання дебіторської заборгованості активом можуть виступати такі фактори, як наявність укладеного договору між партнерами, або/і наявність довготривалих сталих стосунків між ними.

У зарубіжній літературі з поняттям і природою банківських активів стикаємося при характеристиці балансу, який «...как моментальный снимок позволяет оценить активы, обязательства и собственный капитал в конкретный момент времени»[18].

П. Роуз приводить початкове рівняння балансу, інтерпретуючи при цьому поняття активів наступним чином: «...пассивы и акционерный капитал – это

совокупные средства из различных источников, которые обеспечивают банку необходимую покупательную способность для приобретения активов. Активы банка представляют совокупность средств, используемых для извлечения дохода акционерами, выплаты процентов вкладчикам и оплаты труда сотрудникам в соответствии с их вкладом и квалификацией» [19].

Цінність даного визначення полягає в тому, що при характеристиці активів визначається їх кінцева мета у вигляді забезпечення реалізації інтересів власників факторів виробництва, що використовуються в банківській діяльності, а саме:

а) отримання доходу власниками капіталу (акціонерами банку) у вигляді дивіденду;

б) отримання доходу власниками позикового капіталу (вкладниками банку) у вигляді проценту;

в) отримання доходу власниками трудового капіталу банку у вигляді заробітної платні.

Проте П. Роуз не розкриває механізм трансформації джерел фінансування в активи, не визначає факт існування пасивів не інакше як у формі активів. Адже ресурсам в пасивах на певну дату відповідає точно така ж за величиною сума активів, інакше не було б і балансу. У будь-який момент часу ресурси є розміщеними в активи: нема надлишку ресурсів, не вкладених в активи.

Крім того, П. Роуз звужив цілі використання активів, не включивши інституційні інтереси самого банку. Адже для того, щоб банк міг існувати, йому необхідно забезпечити свою ліквідність. Також банк повинен не тільки підтримувати поточні параметри своєї діяльності, але і ще забезпечити своє зростання, що досягається прибутковістю банку. Отже, перед активами повинна стояти мета отримання доходів у розмірах, що забезпечують зростання банку і достатню винагороду власникам факторів виробництва.

П. Роуз у вказаному вище визначенні не встановлює характер підпорядкування між поняттями «активи банків» і «активні операції», хоча це важливо з позицій управління ними.

Відповідно до правової концепції запропоновано визначати поняття активів таким чином: «активи – це права на ресурси, контрольовані компанією в результаті минулих подій, від яких очікується отримання позитивних грошових потоків більших, ніж негативних» [20].

Перевага правової концепції активів перед ресурсною полягає в можливості ідентифікації різних правових відносин з приводу одного і того ж ресурсу. Адже по відношенню до одного і того ж об'єкту суб'єкт економічних відносин може володіти різним обсягом прав, що не може бути належним чином відображене в рамках ресурсної концепції. Так, відображена в балансі дебіторська заборгованість не є безпосередньо ресурсом, що контролюється, з огляду на те, що банк не має безпосереднього контролю над споживчою вартістю, проте банк має право на отримання таких активів.

Отже, за результатами дослідження запропоновано таке визначення: актив – це ресурси, контрольовані банком, або права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Важливим питанням, що повинно бути вирішено в теоретичному плані, є розмежування понять «активи банку» та «активні операції банку».

Е. Роде говорить про активні і пасивні операції в погодженні з активами і пасивами. На його думку, «результати пасивних операцій відображаються в пасиві балансу банку..., а ... результати активних операцій – в активі балансу банку» [21]. Відповідно, активні операції розуміються ним як процес, потік, результати якого на певну дату фіксуються у вигляді залишку і відображаються таким чином в балансі банку. Позитивним у даному визначенні є встановлення зв'язку і субординації між поняттями «активні операції» і «активи», а саме примат перших. Але при цьому стадія акумуляції і стадія розміщення ресурсів ним розділені. Дане визначення, на нашу думку, більшою мірою має бухгалтерський, а не економічний характер.

У сучасній російській економічній літературі також намагаються розмежувати поняття «активи» і «активні операції». С. Зубов відзначає: «под

активами коммерческого банка понимается размещение собственных и привлеченных ресурсов, а под активными операциями – осуществление вложений с целью получения наивысшей доходности при соблюдении определенных норм ликвидности и сохранности как самого актива, так и его стоимости» [22].

На нашу думку, автор виходить з посередницької діяльності банку, але ізолювано розглядає стадію акумуляції і стадію розміщення ресурсів. Активи і активні операції він відносить до стадії розміщення ресурсів, розрізняючи їх за ступенем активності, хоча прямо про це не говорить. Але з його визначення витікає, що активи – це проста фіксація факту розміщення ресурсів, а активні операції – цілеспрямоване розміщення, а отже – це активна діяльність банку. Ним визначена мета вкладень в активи, орієнтована і на інституційні інтереси банку; окремо як мету виділено один з аспектів ліквідності – збереження самого активу і його вартості, про що у більшості визначень не зазначено.

Автори підручника «Гроші, кредит і банки» [23] говорять про активні операції як про такі, за допомогою яких банки розміщують ресурси, що є в їх розпорядженні, для отримання прибутку і підтримки ліквідності. Приймаючи до уваги складність віднесення деяких операцій до розряду пасивних або активних, вони виділяють активно-пасивні операції (так звані послуги), які виконуються банками за дорученням клієнтів за комісійну винагороду.

Визнаючи наявність активно-пасивних операцій, автори визначають їх цільове призначення в порівнянні з власне активними операціями наступним чином: послуги надаються банком своїм клієнтам тільки з метою отримання доходу від надання послуг і їх надання не пов'язане з необхідністю підтримки ліквідності банку.

Автори підручника «Банківська справа» [8] вважають за можливе класифікувати банківські операції на активні і пасивні з позицій змін, що відбуваються в балансі банку в результаті цих операцій. На їх думку, пасивні операції – це операції, в результаті яких відбувається збільшення коштів, що знаходяться на пасивних або активно-пасивних рахунках, без еквівалентного

збільшення коштів на активних рахунках. При такому трактуванні виникають складнощі при класифікації операцій на пасивні і активні, про що справедливо зазначає М. Ямпольский [24].

Він ставить під сумнів доцільність застосування термінів активні і пасивні операції, перш за все тому що банківські операції призводять до синхронної і односпрямованої зміни залишків і за активом, і за пасивом балансу. На думку М. Ямпольського, розмежування банківських операцій на активні і пасивні відбувається через помилкову послідовність, що банки здійснюють посередницьку діяльність. Він же виходить з того, що сутність банківської діяльності полягає головним чином у забезпеченні готівкового і безготівкового обороту платіжними засобами або в заміщенні грошового обороту кредитними операціями.

На нашу думку, розподіл банківських операцій на активні і пасивні є вельми умовним і формальним. Точніше було б виділяти банківські операції, пов'язані: 1) із залученням і формуванням ресурсів банку і 2) з їх розміщенням. А якщо другі і можна називати активними, то лише залежно від відображення в балансі банку. Адже ці операції пов'язані з трансформацією пасивів в активи, причому трансформацією не пасивною, а цілеспрямованою. Активні операції в цьому значенні є перетворювачами пасивів в активи. З позицій управління, активні операції виступають керуючою системою по відношенню до активів: активи похідні від активних операцій. Таким чином, в бухгалтерському і управлінському аспектах можна встановити логічний зв'язок.

Узагальнивши різні точки зору на розуміння сутності активів, можна виділити наступні їх особливості:

1. Активи – балансове поняття, яке відображає явище у вигляді запасу, залишку, але не потоку грошових коштів;
2. Активи похідні від операцій, пов'язаних з розміщенням ресурсів банку, і є їх результатом. Вони фіксують в сальдованому вигляді стан динамічних операцій, пов'язаних з розміщенням ресурсів, на певний момент часу;

3. Результативність активних операцій полягає у досягненні тих же цілей, що стоять перед активами:

- забезпечення ліквідності банку, що гарантує його самозбереження;
- отримання доходу, що забезпечує оптимальний рівень розвитку банку та винагороди акціонерам, вкладникам і працівникам банку;
- комплексного обслуговування клієнтів.

Для побудови ефективної системи управління недохідними активами банку на основі удосконалення їх оцінки необхідно провести класифікацію активів банку. Якщо звернутися до праць сучасних українських і зарубіжних економістів, присвячених активним операціям банку, активам банку і управлінню активами банку, можна констатувати, що в даний час нема єдиної думки про те, як можна і потрібно класифікувати активи банку, і практично кожен автор пропонує свою класифікацію активів.

З погляду інформаційного забезпечення управління недохідними активами в основу класифікації активів найзручніше покласти ті самі ознаки, за якими класифіковано відповідні балансові рахунки в Плані рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. Однак потрібно пам'ятати, що класифікаційну ознаку обирають залежно від мети управлінського процесу, а тому не обов'язково пов'язувати її тільки з бухгалтерськими рахунками.

Відповідно до проведеного дослідження наукових, методичних та практичних джерел, що розглядають активи як об'єкти обліку, аналізу та управління, виявлені наступні проблеми їх класифікації:

- відсутність єдиного комплексного підходу при виробленні різних типів класифікаційних ознак;
- відсутність систематизації всіх типів класифікації активів;
- потреба виробити додаткові типи класифікації для задоволення інформаційних потреб користувачів інформації в процесі управління активами.

Як правило, групування активів банку здійснюється за такими ознаками: за видами операцій; за строками розміщення; за ступенем ліквідності; за ступенем ризику; за впливом на рівень доходності банку.

Так, О. Лаврушин, пропонуючи свою класифікацію активів, відзначає, що «активы коммерческого банка можно разделить на четыре категории: кассовая наличность и приравненные к ней средства; инвестиции в ценные бумаги; ссуды; здания и оборудование» [5]. Зазначену точку зору на класифікацію активів підтримують Г. Белоглазова і Г.Толоконцева [25].

Проте дана класифікація активів не може використовуватись в управлінні, оскільки не дає можливості оцінити якість управління активами з точки ризику, прибутковості і ліквідності. Як категорія «кредити», так і категорія «цінні папери», включає значну кількість фінансових інструментів з різною доходністю, що не дає можливості точно визначити прибутковість портфеля активів.

П. Роуз, класифікуючи активи банку, пропонує дещо інший погляд на цю проблему. Всі активи комерційного банку він розподіляє на наступні групи: готівка; інвестиційні цінні папери: ліквідна частина; інвестиційні цінні папери: частина, що приносить дохід; кредити, зобов'язання клієнтів за акцептами; інші активи [19]. Класифікація активів за версією П. Роуза, на наш погляд, є просто уточненням попередньої класифікації. При її використанні поліпшується можливість визначити прибутковість портфеля активів, але залишаються всі недоліки, притаманні класифікації О.Лаврушина та інших авторів.

За строками розміщення банківських ресурсів рахунки активу балансу комерційного банку поділяються на:

- поточні – це активи до запитання, які повертаються на першу вимогу кредитора;
- строкові – це кошти, які розміщені банком на певний строк
- квазістрокові – кошти, які не мають визначеного строку повернення і не можуть бути повернені на першу вимогу. Вони повертаються тільки за певних умов [26, 27, 28].

Важливим критерієм класифікації активів є їх якість. При дослідженні критеріїв оцінки якості активів, нами виявлені різні підходи науковців до цього питання, так, І. Парасій-Вергуненко виділяє такі критерії: дохідність, ризикованість, ліквідність і оборотність [29]. Цієї сукупності критеріїв дотримуються й К. і Т. Раєвські [30]. Найбільш повну сукупність критеріїв з відповідним виділенням класифікації активів знаходимо у Л. Гіляровської (табл. 1.1) [31].

Таблиця 1.1

Основні критерії класифікації та оцінки якості активів банків [31]

Критерії оцінки якості активів	Класифікації активів
Ліквідність	першокласні ліквідні активи ліквідні активи; активи, що повільно реалізуються (довгострокові); неліквідні активи
Дохідність	робочі активи (які приносять дохід); неробочі активи (які не приносять дохід)
Диверсифікованість	за видами операцій; за типами контрагентів; в розрізі галузей промисловості в розрізі філій та регіонів за строками повернення вкладених коштів за терміном вкладених коштів в розрізі валют операцій
Ступінь ризику вкладень	першокласні стандартні сумнівні проблемні збитки та втрати

Отже, поняття якості активів банку об'єднує чотири основних критерії оцінки: ліквідність, ризикованість, дохідність та диверсифікованість.

Ступінь ліквідності активів залежить від їх призначення, у відповідності до якого активи банку поділяються на групи: першокласні ліквідні активи –

грошові кошти в касі, в дорозі та на коррахунках (первинний резерв ліквідності), вкладення в державні цінні папери (вторинний резерв ліквідності); ліквідні активи – короткострокові кредити, міжбанківські кредити, факторингові операції, вкладення в корпоративні цінні папери; активи, що повільно реалізуються (довгострокові) – довгострокові вкладення та інвестиції банку, вкладення в статутні (пайові) капітали організацій; неліквідні активи – прострочені кредити та інші вимоги до отримання, будівлі, споруди та інше майно банку [31].

Частина економістів та вчених дотримуються думки, що активи комерційного банку за рівнем ліквідності поділяються на високоліквідні, ліквідні та неліквідні. Такої думки дотримуються Ю. Коробов [32], В.Шелудько [33], О. Дзюблюк [34] та інші [35, 36, 37]:

1. Високоліквідні активи – це активи, які перебувають у готівковій формі або можуть бути швидко реалізовані на ринку. Це – готівкові кошти, дорожні чеки, банківські метали, кошти на рахунках в інших банках, державні цінні папери. У міжнародній практиці до складу високоліквідних активів можуть включатися банківські акцепти, векселі та цінні папери першокласних емітентів.

2. Ліквідні активи – це активи, які можуть бути перетворені в грошову форму протягом певного періоду часу (наприклад 30 днів). До цієї групи відносять платежі на користь банку з термінами виконання в зазначений період: кредити, в тому числі і міжбанківські; дебіторська заборгованість; інші цінні папери (крім високоліквідних), які обертаються на ринку.

3. Низьколіквідні активи – це прострочені, пролонговані та безнадійні кредити, ненадійна дебіторська заборгованість, цінні папери, які не обертаються на ринку, господарські матеріали, будівлі, споруди та інші основні фонди.

Деяко іншої точки зору дотримуються економісти та вчені, що схильні розглядати банківські активи за цією ознакою з точки зору управління та

регулювання ліквідної позиції банку [2, 7, 23, 26]. Ними виділяються наступні групи активів:

– первинні резерви – це всі касові активи, кошти на кореспондентському рахунку в Центральному банку;

– вторинні резерви, або «некасові» високоліквідні дохідні активи, – це цінні папери, які можуть бути оперативно реалізовані на грошовому ринку і перетворитися в грошову форму, тобто в первинні резерви з мінімальною втратою їх вартості.

Первинні та вторинні резерви складають високоліквідні активи. Інші ліквідні активи – надані банком кредити та інші платежі, до погашення яких залишилося не більш одного місяця.

– малоліквідні активи – позикові активи, до погашення яких залишилося більше одного місяця;

– неліквідні активи – капіталізовані активи, фінансові інвестиції, у тому числі фінансові вкладення в асоційовані і дочірні компанії, дебіторська заборгованість та інші іммобілізовані кошти.

Визначення ступеню ліквідності та віднесення кожної із статей активу до певної групи дає змогу банку оцінити наявні ліквідні кошти та виявити резерви ліквідних активів. З метою уникнення критичних ситуацій та максимально чіткого прогнозування тенденцій у зміні банківської ліквідності застосовують аналіз структури активів банку за ступенем їх ліквідності.

Потреба всебічного забезпечення діяльності і розвитку банку обумовлює наявність в їх активах таких статей, як банківські будівлі і устаткування, інвестиції у філії, асоційовані і дочірні компанії, що займаються спеціалізованими банківськими операціями [38, 39].

Ступінь ризику активів є результатом впливу безлічі факторів, специфічних для кожного їх виду: для кредитних вкладень – кредитоспроможність позичальника, якість забезпечення, обсяг кредитів, порядок видачі й погашення тощо; для вкладень у цінні папери – фінансова стабільність емітента, умови випуску й обігу, котирування на біржі тощо.

Класифікація активів за групами ризику має принципово важливе значення для оцінки достатності банківського капіталу. Оскільки методики оцінки різні в різних країнах, виділені групи активів також істотно відрізняються. Класифікація активів за рівнем ризику відповідно до вимог НБУ [40] наведена в додатку А.

Із ступенем ризику активів тісно пов'язана їх диверсифікованість, що характеризує розподіл ресурсів банку за різними напрямками розміщення і, отже, рівень захищеності вкладень від зміни ринкової кон'юнктури та кредитоспроможності позичальників. Вважається, що чим вище диверсифікованість активів, тим вище ліквідність балансу і нижче рівень ризику.

Прибутковість активів як критерій якості відображає їх здатність приносити дохід, створювати джерело для розвитку банку й зміцнення його капітальної бази.

За критерієм прибутковості більшість науковців [41, 42, 43, 44] проводять наступну градацію: активи, що приносять дохід (кредити, значна частина інвестиційних операцій, інші операції) і активи, що не приносять дохід (готівка в касі, кошти на кореспондентському і резервному рахунках в Центральному банку, інвестиції в основні фонди банку).

О.Дзюблюк зазначає, що за своїм цільовим призначенням активи банку «...можна підрозділити на активи, що мають на меті підтримку ліквідності банку на тому або іншому рівні, і активи, спрямовані на отримання прибутку. Зрозуміло, що між ними існує певний взаємозв'язок, необхідний для підтримки діяльності банку на досягнутому рівні та забезпечення сталого його розвитку» [45].

Необхідність дотримання вимог ліквідності змушує банки розміщувати частину коштів у вкладення, що не приносять доходу, або приносять його в обмеженому розмірі (готівка в касі, кошти на рахунках в центральному банку і інші види ліквідних активів) [46, 47].

На сучасному етапі розвитку фінансового менеджменту банку в цілому та

такого його інструменту, як управління, спеціалістами майже не приділяється увага дослідженню проблематики щодо оптимального рівня недохідних активів, що дало б змогу банківській установі збільшити ефективність власної діяльності. Ми пропонуємо підходити до їх вивчення насамперед з огляду на трансформацію коштів з одного елемента активу в інший, адже для банкіра першочергове значення мають саме грошові потоки.

Як показали результати дослідження, для банківських установ необхідно класифікувати активи на дохідні та недохідні з огляду на види та суттєвість для банківської установи очікуваних доходів від використання їх в майбутньому, що пов'язано із формуванням стратегії управління збалансованістю структури активів. Для обґрунтування визнання активів недохідними нами окреслені наступні критерії:

- незначна питома вага в сукупних активах банківської установи;
- незначна питома вага доходів за операціями з даними активами в структурі доходів за активними операціями банківської установи (критерій суттєвості);
- операції, пов'язані з даними активами, не відносяться до основної діяльності;
- превалювання витрат над доходами при здійсненні операцій з даними активами в процесі життєвого циклу.

Дослідження зв'язку між групами доходів, визначеними Планом рахунків та активами банку дозволив розмежувати останні на дохідні та недохідні (рис. 1.1).

Непередбачені доходи не взяті до уваги при розмежуванні активів на дохідні та недохідні, оскільки вони не впливають на фінансову оцінку банку.

На нашу думку, недохідні активи банку варто розглядати з позиції прямої та непрямой недохідності. Так, недохідні активи прямої недохідності первісно визнаються засобами внутрішньобанківських операцій (основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності), а недохідні активи непрямой недохідності визнаються в процесі як внутрішньобанківських, так і

фінансових операцій (дебіторська заборгованість).

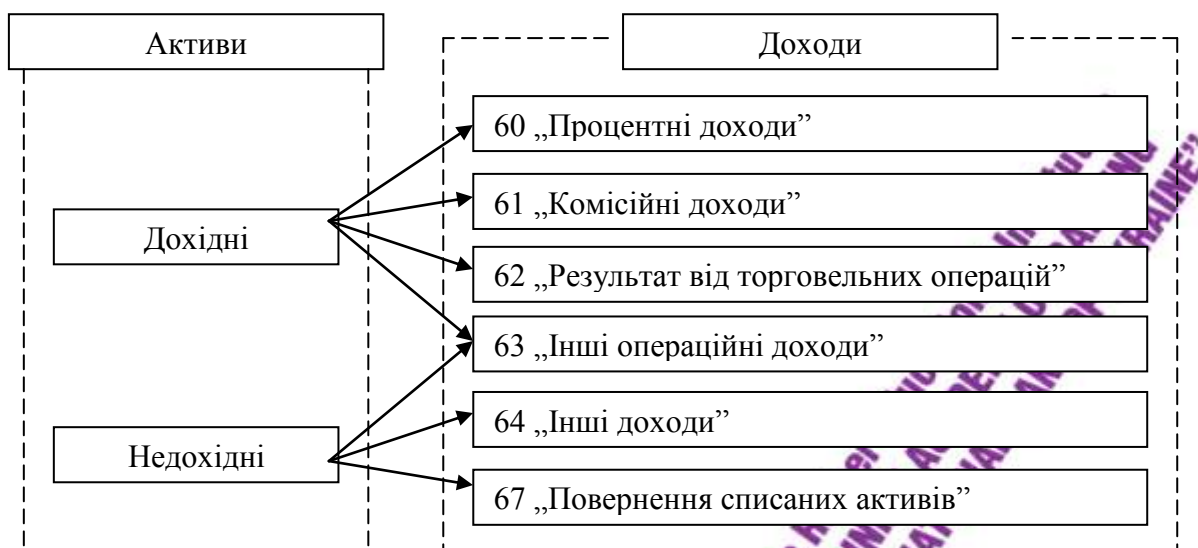

Рис. 1.1. Зв'язок між групами доходів та активами банку в системі бухгалтерських рахунків

Ми погоджуємося із К. та Т. Раєвськими, які до складу недохідних активів відносять: основні засоби та нематеріальні активи; капіталовкладення; товарно-матеріальні цінності [30].

Заслуговує на увагу розмежування А. Герасимовичем активів на ті, що приносять і не приносять дохід. При цьому до складу останніх він відносить:

- грошові кошти в касі в національній та іноземній валюті;
- кореспондентські рахунки в інших банках (в національній та іноземній валюті);
- безпроцентні кредити;
- капіталізовані активи (основні засоби, нематеріальні активи, незавершені капітальні вкладення);
- господарські й малоцінні матеріали;
- дебітори;
- інші активи (межфілійні обіги, валютна позиція банку, витрати майбутніх періодів, нараховані, але не сплачені затрати);
- збитки [48].

На нашу думку, цей перелік необхідно уточнити за окресленими ознаками визнання недохідних активів (рис. 1.2).

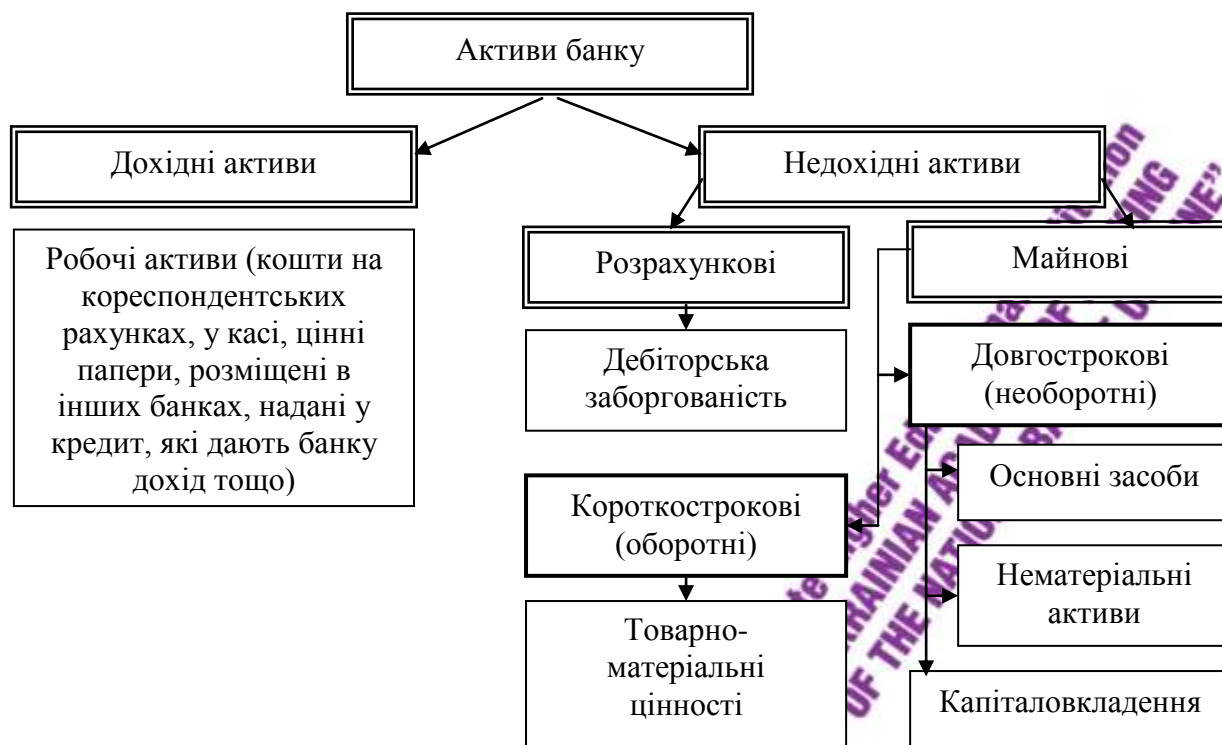

Рис. 1.2. Класифікація активів банку за дохідністю

При вивченні активів як частини бухгалтерського балансу, що зв'язує між собою три економічні поняття: $\text{Активи} = \text{зобов'язання} + \text{капітал}$, зазначимо, що недоходні активи (НА) є частиною сукупних активів банку, які агреговано складаються з НА та дохідних активів (ДА). Ми трансформували рівняння балансу як $\text{НА} + \text{ДА} = \text{зобов'язання} + \text{капітал}$, а також детально дослідили взаємозв'язок між елементами рівняння за допомогою аналітичних процедур (див. розділ 3).

З огляду на виокремленні складові, склад недохідних активів можна виразити формулою:

$$\text{НА} = \text{ДЗ} + \text{КІ} + \text{ОЗ} + \text{НемА} + \text{З} , \quad (1.1)$$

де НА – недоходні активи;

ДЗ – дебіторська заборгованість;

КІ – капітальні інвестиції;

ОЗ – основні засоби;

НемА – нематеріальні активи;

З – запаси матеріальних цінностей на складі.

Формулу (1.1), що описує складові недохідних активів, ми використали для здійснення аналізу недохідних активів у розділі 3 дисертації. Це дало змогу дослідити інтегрований вплив цих активів на діяльність банку.

За результатами дослідження запропоновано розмежовувати недохідні активи на майнові та розрахункові з огляду на природу складових елементів.

Недохідні статті активу, на перший погляд, можуть здатися неперіоритетними, другорядними щодо вкладання в них коштів. Зокрема, це стосується основних засобів та нематеріальних активів. З огляду на формування прибутку, коли вільні кошти можна спрямувати на здійснення фінансових операцій, керівництво банку неохоче робить значні витрати на придбання або виготовлення основних засобів та нематеріальних активів. Водночас недостатність цих статей балансу може призвести до зниження ефективності роботи банку.

Витрати на створення та утримання необоротних активів є об'єктивно необхідними для забезпечення нормального функціонування банківської установи.

Оскільки недохідні активи впливають на процес надання банківських послуг здебільшого опосередковано, важко визначити ефективність їх використання у грошовому еквіваленті (винятком може бути хіба що розрахунково-касове обслуговування клієнтів за допомогою такого нематеріального активу, як комп'ютерна програма «Клієнт-Банк»).

Виникає потреба у визначенні оптимального обсягу та доцільності вкладання грошових коштів в основні засоби і нематеріальні активи, які формують необоротні активи [49].

Зазначимо, що основні засоби ми відносимо до недохідних активів, за винятком тих, що перебувають у лізингу (оренді), тобто формують грошові надходження банку (лізингові платежі).

Оскільки банк формує резерв необоротних активів для зменшення операційного ризику (запаси матеріальних цінностей на складі), то економічна сутність запасів дає нам змогу включити їх до недохідних активів. У балансі

банку є, принаймні, ще дві статті, які не приносять прямого доходу або прямо не впливають на формування прибутку (у вигляді дивідендів, відсотків тощо), але витрати на їх створення є об'єктивними у процесі нормальної діяльності. Це капітальні інвестиції, які прямо пов'язані з придбанням або виготовленням основних засобів і нематеріальних активів, та дебіторська заборгованість.

У бухгалтерському обліку не вироблено чіткої принципової позиції щодо характеристики дебіторської заборгованості банку. Ми проаналізували позицію Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» (далі – МСБО 39) щодо тлумачення дебіторської заборгованості [50]. Зазначимо, що цей стандарт є загальним (негалузевим). Відповідно до МСБО 39 дебіторська заборгованість розглядається сукупно з кредитами як фінансовий актив (для всіх комерційних структур, крім банків, така позиція є вірною). Отже, дебіторська заборгованість у ньому визнається як фінансовий актив. Це означає, що вона може генерувати потік грошових коштів у майбутньому і, таким чином, є дохідним активом.

Такий підхід є не прийнятним для банків, саме тому Національний банк України розділив кредити та дебіторську заборгованість, оскільки у банків виникнення дебіторської заборгованості спричинено господарською діяльністю, – така дебіторська заборгованість не відповідає визначенню фінансового інструмента.

На нашу думку, дебіторська заборгованість належить до іммобілізованих коштів (тобто коштів, які недоотримані від контрагентів, наприклад, за процентними платежами), тому вона не бере участі у формуванні доходів банку. Цей висновок підтверджується практикою бухгалтерського обліку в банках, яка вимагає обов'язкового створення резерву під дебіторську заборгованість. Принцип нарахування, за яким ведеться облік відповідно до вимог МСБО, створює умови для виникнення дебіторської заборгованості у період між нарахуванням та сплатою коштів (наприклад, банк уклав кредитну угоду з клієнтом із щоквартальною сплатою відсотків. Таким чином, на його рахунках виникає дебіторська заборгованість за нарахованими відсотками, яка

має бути закрита у день їх сплати).

Відповідно до доповнень до МСБО 39 при укладанні угоди на купівлю цінного паперу, де дата договору відрізняється від дати сплати за цінний папір дебіторська заборгованість не виникає, так як даний папір вважається власністю банку з дати укладання контракту. Враховуючи викладене вище, ми віднесли дебіторську заборгованість до недохідних активів банку.

Дебіторська заборгованість виникає у процесі діяльності банку і генерує лише еквівалентний потік грошових коштів, а не додатковий, як це роблять, наприклад, кредитні вкладення, чим саме і пояснюється віднесення її до недохідних активів (наприклад, банк сплатив за основні засоби, але ще їх не отримав, – тому виникає дебіторська заборгованість господарського характеру до моменту їх поставки).

Капітальні інвестиції ми віднесли до недохідних активів, оскільки ці кошти, вкладені у створення (ремонт) необоротних активів, врешті-решт стануть недохідними активами.

Слід зазначити, що за певного збігу обставин (знерухомилення коштів на кореспондентському рахунку банку) протягом деякого часу недохідними активами можуть виступати ліквідні кошти банку, такі як: грошові кошти, кошти на коррахунку в НБУ та в інших банках. Але у зв'язку з тим, що вони можуть бути використані для отримання комісійного доходу, ми вважаємо, що ліквідні кошти слід віднести до дохідних активів.

При оцінці якості активів банку важливо пам'ятати, що одночасне досягнення їх найкращої якості з погляду всіх критеріїв неможливе. Наприклад, для забезпечення ліквідності банку першорядне значення має стабільність ресурсної бази, що знижує потребу в ліквідних активах; для забезпечення прибутковості – мінімальна вартість ресурсів, що вимагає переваги короткострокових безкоштовних джерел коштів й, отже, знижує стабільність і рівень диверсифікованості ресурсів.

З метою класифікації якості активів Національним банком України визначаються наступні категорії:

– активи, якість яких визнається задовільною (мають нульовий коефіцієнт ризику);

– активи, що демонструють явні проблеми, і за якими кінцеве погашення не є гарантованим (мають коефіцієнт ризику, що дорівнює 20 %);

– активи, збитки за якими є майже визначеними, але їх обсяг поки що не можна визначити з впевненістю (коефіцієнт ризику – 50 %);

– активи, які без сумніву не будуть погашені і таким чином не є життєздатними активами банку (коефіцієнт ризику – 100%) [51, 52, 53].

Таким чином, за результатами дослідження запропоновано таке визначення: актив – це ресурси, контрольовані банком, або права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Недохідні активи – це ресурси, контрольовані банком, або права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до отримання еквівалентного потоку грошових коштів у майбутньому, тобто не принесе банкові безпосереднього доходу.

Критеріями визнання активів недохідними є: незначна питома вага в сукупних активах банківської установи; незначна питома вага доходів за операціями з даними активами в структурі доходів за активними операціями банківської установи (критерій суттєвості); операції, пов'язані з даними активами, не відносяться до основної діяльності; превалювання витрат над доходами при здійсненні операцій з даними активами в процесі життєвого циклу.

Недохідні активи банку варто розглядати з позиції прямої та непрямой недохідності. Так, недохідні активи прямої недохідності первісно визнаються засобами внутрішньобанківських операцій (основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності), а недохідні активи непрямой

недохідності визнаються в процесі як внутрішньобанківських, так і фінансових операцій (дебіторська заборгованість).

1.2. Система управління недохідними активами банку

Комплексні теоретичні розробки, що обґрунтовують побудову механізму управління недохідними активами та дозволяють здійснювати ефективне управління ними, практично відсутні. Увага науковців, в основному, зосереджується на загальних питаннях управління активами для отримання прибутку та забезпечення фінансової стійкості банку.

За сучасних умов розвитку банківської діяльності головне завдання полягає у пошуку реальних шляхів мінімізації ризиків та отримання достатніх прибутків для збереження коштів вкладників та підтримання життєдіяльності банку. Успішне вирішення цієї складної проблеми потребує використання багатьох методів, прийомів, способів, систем та розробки нових підходів до управління активами банку.

В усьому світі рівень ефективності управління активами розглядається як один з найважливіших чинників підвищення стабільності, надійності, ліквідності та прибутковості діяльності банку. В умовах жорсткої конкуренції, що супроводжує розвиток ринкової економіки, необхідно постійно вдосконалювати системи та форми управління активами, швидко оволодівати нагромадженнями в теорії та практиці знаннями, знаходити нові неординарні рішення в динамічній ситуації. Лише такий підхід до управління забезпечує виграш у конкретному середовищі або, принаймні нормальні умови розвитку організації. Банківська діяльність у сучасному світі – одна з найбільш конкурентних, тому успіх та життєздатність банку істотно визначаються рівнем управління його активами.

Теоретичні, методичні, економіко-організаційні питання управління

активами банку стали провідними темами досліджень відомих зарубіжних економістів, серед яких Н. Бакстер [54], У. Бреддік [55], Д. Ван-Хуз та Р. Міллер [56], Д. Вуд [57], Д. Полфреман [58], П. Роуз [19], Дж. Сінкі [9] та інші. Однак запропоновані ними методики, на нашу думку, не можуть бути безпосередньо перенесені в практику діяльності українських банків.

Проблеми управління активами банків відображені і у вітчизняній науковій літературі, зокрема, у дослідженнях В. Грушка та О. Любунь [59], О. Дзюблюка [34], О. Васюренка [60], О. Заруби [35, 61], А. Єпіфанова [62], С. Козьменка [63], Л. Примостки [64, 65, 66], І. Сало [67] та інших.

Високо оцінюючи вклад вітчизняних та зарубіжних авторів у вирішення зазначених питань, слід зазначити про об'єктивну необхідність подальшого поглиблення даних теоретичних досліджень і практичних розробок з урахуванням специфіки формування та використання недохідних активів з метою стабільної і прибуткової діяльності банку та забезпечення його конкурентоспроможності.

Визначення «управління активами банку» економістами подається в різному вигляді. Так, наприклад, В. Грушко та О. Любунь визначають управління активами в банківській справі як «шляхи, методи і порядок розміщення залучених банком коштів з метою забезпечення рентабельної роботи банку та підтримання його ліквідності» [59]. Дану точку зору підтримує і О. Кириченко [7].

О. Дзюблюк визначає управління активами як «набір принципів і методів оптимізації доходу від розміщення коштів, удосконалення банківських операцій, методів роботи і технології угод. Ефективність управління активами є одним із факторів, що визначають максимізацію доходності фінансових операцій, що проводяться банком» [34].

С. Козьменко стосовно цієї проблеми висловлюється наступним чином: «управління активами – діяльність банку по прибутковому (з мінімальним ризиком) розміщенню власних і залучених коштів» [63].

Л. Примостка подає визначення наступним чином: «управління активами – діяльність, що виражається у операціях по вигідному розміщенню власних і залучених коштів у відповідності до обраної стратегії (максимізації прибутку, надійності вкладень, цільовому розміщенню)» [65].

О. Заруба сутність управління активами банку формулює у такий спосіб: «управління активами комерційного банку – це система підходів, методів та інструментів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із процесами обґрунтування різних напрямків вкладення та використання ресурсів комерційного банку, для досягнення головної мети управління банком у рамках ефективної повномасштабної банківської діяльності на тривалому часовому інтервалі. При цьому слід зазначити, що досягнення головної мети на тривалому часовому інтервалі можливо лише при належному контролі» [61].

На нашу думку, саме це визначення містить у собі всі основні функції, властиві будь-якій системі управління: планування, регулювання, аналіз, і контроль. Однак реалізація кожної з функцій у сфері управління активами банку має свою специфіку.

Як бачимо, в даному визначенні особливе місце приділяється організації управління. Це обумовлено тим, що в умовах переходу до ринку сфера організації управління активами значно розширюється. Тепер вона розглядається не тільки усередині системи, але і при взаємодії комерційного банку з зовнішнім середовищем. У той же час значне ускладнення ринкової ситуації призвело фахівців з управління до необхідності розглядати банк як відкриту систему. Тому у банківському менеджменті сформувався і закріпився системний підхід, зміст якого полягає в об'єднанні сукупності управлінських впливів на багаторівневу взаємозалежну систему всіх організаційних елементів банку.

Особливістю цього рівня управління банківськими фінансами є прийняття управлінських рішень щодо кожної окремої складової банківського портфеля активів. У такому разі вони розглядаються в координатах «прибутковість–ризик» ізольовано, без урахування взаємозв'язків з іншими

складовими. Управлінські рішення спрямовано на пошук оптимальної структури та складу банківського портфеля активів. Зрозуміло, за умови формування портфелю активів за принципом максимізації доходності та обмеження допустимого ризику вартість капіталу банку за інших однакових умов зростатиме. Проте автономне управління банківським портфелем активів не дає змоги оптимізувати загальну структуру балансу та фінансові показники діяльності банку.

Протиріччя між прибутковістю і ліквідністю банку виникає через те, що фінансові активи з найбільшою прибутковістю характеризуються одночасно з цим і найнижчою ліквідністю, і найвищим ризиком. Разом з цим слід погодитися з тим, що комерційні банки відносяться до такого типу організацій, діяльність яких повинна бути достатньо прибутковою при обмеженнях щодо ліквідності і безпеки. Роль банків як фінансових посередників покладає на представників цієї галузі економіки велику відповідальність перед суспільством. Суспільство не повинне мати приводу ставити під сумнів платоспроможність, ліквідність або стійкість банківської системи, а вкладники повинні мати повну упевненість в надійності будь-якого банку.

Неминучий конфлікт між ліквідністю і прибутковістю можна вважати центральною проблемою, яку вирішує банк при розміщенні коштів.

З одного боку, керівництво банку відчуває тиск вкладників банку, зацікавлених у вищих доходах, які можуть бути отримані за рахунок вкладення коштів в довгострокові цінні папери, кредитування позичальників з сумнівною кредитоспроможністю і скорочення залишків в касі і на кореспондентському рахунку.

З іншого боку, ліквідність можна забезпечити, підтримуючи високий рівень касової готівки або розміщуючи кошти у високоліквідні активи, а також гарантувавши банку можливість швидко залучати додаткові внески і отримувати ресурси з інших джерел. Значна мінливість суми внесків, вимоги дострокового погашення боргів також обумовлюють необхідність збільшення ліквідних активів.

Дану точку зору підтримує О. Лаврушин, який зазначає, що «управление активами ограничено, во-первых, требованиями ликвидности и кредитным риском портфеля активов банка и, во-вторых, ценовой конкуренцией со стороны других банков, которая ограничивает свободу банка в выборе цены кредита» [5].

Отже, основне протиріччя, яке має бути розв'язане в процесі управління активами банку, – це протиріччя між прибутковістю та ліквідністю.

Важливе значення в розкритті змісту та спрямованості управління активами мають принципи його проведення.

О.Заруба до основних принципів управління активами відносить :

- дотримання доцільної структури активів;
- диверсифікацію активних операцій;
- відстежування ризиків та створення резервів;
- підтримання дохідності активів [61].

На нашу думку, зазначений перелік більшою мірою характеризує завдання управління активами, а не принципи реалізації управління активами банку.

Л. Примостка виділяє наступні принципи управління активами науковість; комплексність; системність; ефективність [65].

Найбільш повний та обґрунтований перелік принципів управління активами запропоновано В. Грушко та О. Любунь [59], до яких вони включають: науковість; комплексність; системність; об'єктивність; точність; достовірність; дійовість; єдність планів; оперативність; зацікавленість; демократизм; ефективність. Саме ними, на нашу думку, необхідно керуватися при управлінні активами на будь-якому рівні.

Нашим завданням є детальне вивчення сутності та структури системи управління недохідними активами, в основі якого лежить фінансовий механізм. Більшість фахівців при вивченні даного питання досліджують систему управління активами, а не його структурних складових. Тому проаналізуємо відомі підходи та, врахувавши особливості недохідних активів банку, що були

виділені в попередньому розділі, розробимо та запропонуємо структуру системи управління ними.

Більшість дослідників [7, 45, 56, 60, 68] розглядають систему управління активами банку як сукупність керуючої, керованої, функціональної підсистем та підсистеми забезпечення, взаємодія яких спрямована на реалізацію цілей управління, як показано на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Система управління активами банку

Управлінська діяльність включає процедури дослідження об'єкту (побудову його моделі), аналізу ситуації (пошук протиріч в об'єкті та його зовнішньому середовищі, що перешкоджають функціонуванню), проектування (формування мети і задач управління), планування, контролю та інші.

Відповідно, об'єкт управління виступає в управлінській діяльності як об'єкт дослідження, аналізу і проектування. Процедури планування мають своїм об'єктом не об'єкт управління, а дії, здійснені над цим об'єктом; процедури контролю відносяться як до об'єкту, так і до здійснених дій, засобів та методів їх здійснення.

Структурування об'єкту управління активами банку, як правило, відбувається на основі портфельного підходу, за яким виділяють:

- портфель ліквідних коштів (каса і НБУ)
- портфель вкладень в інші банки
- кредитний портфель
- портфель цінних паперів
- портфель немонетарних активів
- портфель інших активів [64, 69].

Управління портфелем недохідних активів комерційного банку можна розглядати як специфічну складову частину управління активами банку. Необхідність обґрунтування цього твердження пов'язана з тим, що недохідні банку є складовою активів комерційного банку (див. підрозділ 1.1).

При цьому управління недохідними активами комерційного банку є окремим завданням управління та може бути розглянуто і як самостійний механізм (авторське узагальнення).

Суб'єкт управління активами – це комплекс підрозділів, які через різні форми управлінської дії забезпечують ефективне управління активами банківської установи. До них належать: найвищі органи управління банком (Рада директорів, Правління), служби, що проводять планування, аналіз та контроль стану активів банківської установи, відповідні комітети та департаменти, в першу чергу Комітет з управління активами і пасивами (КУАП), Казначейство та ін.

Оскільки система управління активами банку є частиною загальної системи управління ним, її організаційне забезпечення повинне бути інтегрованим із загальною структурою управління. Таке інтегрування дозволяє знизити загальний рівень ризиків, забезпечити координацію дій системи управління активами з іншими системами, підвищити ефективність контролю за реалізацією прийнятих рішень.

Впровадження якісного підходу до управління активами в банку починається зі створення спеціального комітету при Раді директорів, який називається Комітет з управління активами і пасивами (КУАП або АЛКО).

Комітет з питань управління активами та пасивами щомісячно розглядає прибутковість активів і приймає рішення щодо політики процентної маржі, розглядає питання відповідності строковості активів та пасивів та надає відповідним підрозділам банку рекомендації щодо усунення розбіжностей у часі, що виникають. Його завданням є розробка методик та регламентів, що реалізують функцію управління активами, а також здійснення моніторингу та контролю за реалізацією зазначеної функції [59].

До складу такого Комітету входять представники управління фінансовими операціями банку, кредитного та інвестиційного підрозділів, підрозділів економічного аналізу та прогнозування, головний бухгалтер, головний економіст, керівники великих філій. Комітет діє не на постійній основі, а збирається із визначеною періодичністю для координації процесу управління в усіх сферах діяльності банку. Така практика дозволяє створити робочий орган, повноважень якого достатньо для реалізації покладених на нього функцій.

Серед основних функцій КУАП науковці виділяють:

- визначення рівня та меж допустимого ризику;
- визначення потреб у ліквідних коштах;
- оцінювання величини та достатності капіталу;
- прогнозування та аналіз коливань процентних ставок;
- прийняття рішень про хеджування ризиків;
- оцінювання змін у доходах і витратах;
- визначення прийнятної структури та якості кредитного й інвестиційного портфелів;
- калькулювання цін на банківські послуги;
- додаткові питання з управління активами та пасивами [32].

Прийняті Комітетом управлінські рішення виконуються працівниками Казначейства банку та інших структурних підрозділів з відповідних напрямів діяльності. Казначейство або департамент активних і пасивних операцій є основним робочим підрозділом банку, який реалізує підхід до управління фінансовими потоками банку та реалізує управлінські рішення КУАП.

Казначейство банку – це організаційна структура, що займається здійсненням фінансових операцій на відкритих фінансових ринках – валютному, грошовому, фондовому, ринку капіталів, ринку деривативів [70].

Цілями діяльності Казначейства є зниження загального рівня ризиків банку, збереження ліквідності, підвищення прибутковості, розширення активно-пасивних операцій банку. У Казначействі концентрується інформація не лише про стан зовнішніх фінансових ринків, але й про дійсну внутрішню вартість та ефективність використання банківських ресурсів. Володіючи широким спектром інформації про поточний стан фінансових ринків, казначейство приймає участь у формуванні зовнішньої та внутрішньої цінової політики банку [71].

Казначейство банку проводить роботу у двох основних напрямках: планування та координація платежів і ділінгові операції.

Основними завданнями першого напрямку є організація планування залишків коштів на кореспондентському рахунку та забезпечення безперервності платежів, дотримання банком норм обов'язкового резервування залучених коштів і нормативів валютної позиції.

Другий напрям безпосередньо пов'язаний із проведенням операцій на фінансових ринках.

До основних завдань роботи казначейства належать: оперативне управління ресурсною базою; оперативне управління залишками на кореспондентському рахунку в розрізі валют; проведення операцій на ринку державних цінних паперів; визначення та оперативний аналіз показників і нормативів діяльності банку в цілому та його структурних підрозділів, у тому

числі нормативів і лімітів валютної позиції; норм обов'язкового резервування залучених коштів.

Казначейство здійснює свої функції у взаємодії з іншими структурними підрозділами банку. Характер цих відносин (рекомендаційний, розпорядчий, обов'язковий) визначається внутрішніми нормативними документами кожного банку залежно від специфіки його діяльності. Можливі інформаційні потоки та зв'язки з іншими структурними підрозділами, що безпосередньо виникають у процесі проведення казначейських операцій, де (рис. 1.4):

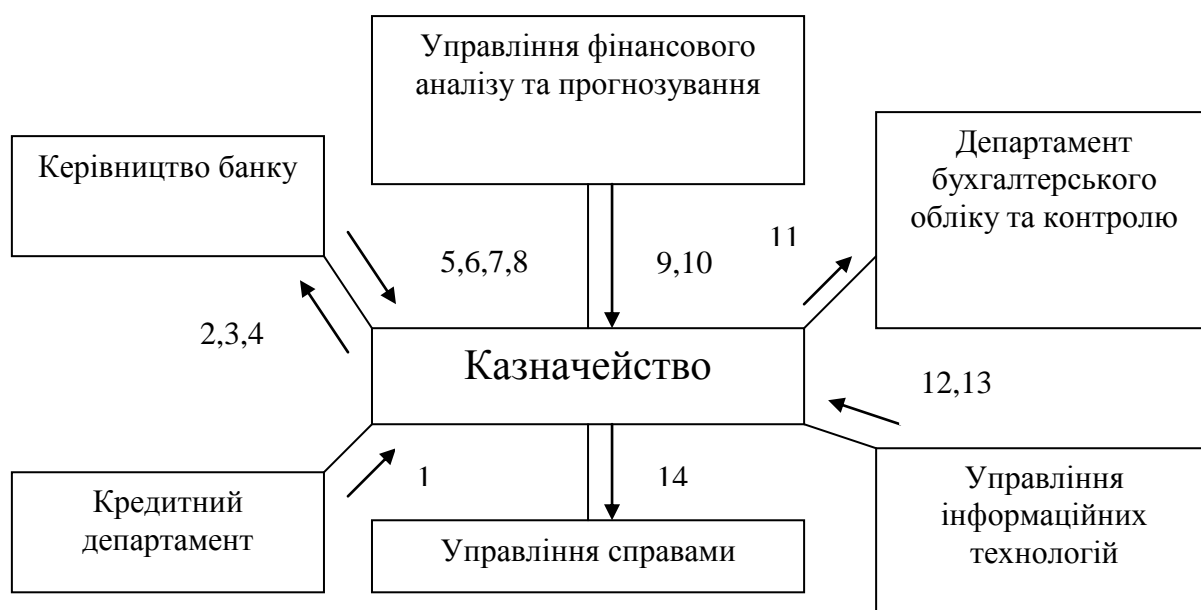

Рис. 1.4. Зв'язки структурних підрозділів банку з Казначейством [70]:

- 1 – платіжні календарі надання та погашення кредитів юридичних осіб;
- 2 – звіт про стан коррахунку і прогностичні значення руху коштів на коррахунку;
- 3 – прогностичні показники ліквідності;
- 4 – звіт про обсяги залучених і розміщених коштів;
- 5 – план приросту кредитно-інвестиційного портфеля;
- 6 – план приросту депозитів та залишків коштів на рахунках фізичних осіб;
- 7 – план приросту депозитів та залишків коштів на рахунках юридичних осіб;
- 8 – ліміти валютної позиції;
- 9 – прогностичні значення довгострокової ліквідності;
- 10 – план доходів і витрат казначейства;

- 11 – супроводження казначейських операцій;
- 12 – інформаційне забезпечення формування аналітичних звітів;
- 13 – забезпечення безперебійних платежів у СЕП НБУ;
- 14 – господарські зв'язки.

При виконанні своїх функцій Казначейство може взаємодіяти з Національним банком України, Українською міжбанківською валютною біржею, Державною комісією із цінних паперів та фондового ринку, а також з іншими банками, фінансовими компаніями та брокерськими конторами. Характер взаємовідносин із частиною даних організацій обумовлений двосторонніми угодами. У цілому ж ця взаємодія відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» має конфіденційний характер [72].

Оскільки Казначейство – орган з оперативного управління та оптимізації потоків коштів для забезпечення достатнього рівня ліквідності, проведення зваженої політики управління ризиками при досягненні максимальної рентабельності активів, можна стверджувати, що мета його створення триєдина: оперативне управління ліквідністю; оперативне управління валютним ризиком; забезпечення зростання прибутковості операцій [71].

У Казначействі концентрується інформація не лише про стан зовнішніх фінансових ринків, а й про справжню внутрішню вартість та ефективність використання банківських ресурсів. Тож казначейство – це своєрідний інформаційний центр банку, який щоденно отримує від різноманітних структурних підрозділів значний обсяг інформації, агрегує її і передає на різні ієрархічні рівні.

Таким чином, можна зазначити, що функції органів управління активами розкривають сутність цього органу, зміст їх діяльності, співвідношення з іншими органами управління банком, місце в системі управління. Кожен орган управління активами, здійснюючи належну йому компетенцію, виконуючи власне належні йому функції, тим самим реалізує частину загальних цілей та завдань управління активами банку.

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що завдання та цілі управління активами, диференціюючись у функціях конкретних органів системи управління ними, багато в чому впливають на внутрішню структуру як системи органів управління, так і конкретних її органів. Тобто цілком очевидним є зв'язок та вплив загальних цілей та завдань управління активами на структурне становлення як системи її органів в цілому, так і структури самих органів системи.

У всіх системах завжди відбуваються цілеспрямовані процеси, сукупність яких визначає функціонування системи в цілому. Для ефективного функціонування будь-якої системи необхідно, щоб процеси, що відбуваються в ній, були цілеспрямованими, тобто необхідно мати певну систему цілей, на досягнення яких орієнтується управління, тому ключовою складовою системи управління є цільові підсистеми.

Основою системи управління активами банку в якості цільової підсистеми є виступає фінансова політика – складова загальної стратегії банку, зміст якої визначається прийнятою банком концепцією розвитку фінансів, стратегічними цілями, що розкривають основні напрямки формування, розподілу та використання фінансових ресурсів та сукупністю заходів, що здійснюються органами управління для досягнення поставлених цілей. У зв'язку з цим, важливого значення набувають питання оптимального розподілу ресурсів банку та їх ефективного використання.

Основні й допоміжні цілі управління активами сучасного вітчизняного банку відображено на схемі (рис. 1.5).

Потрібно підкреслити, що управління недохідними активами є другорядним у загальній системі управління активами банку.

Визначення обсягу і структури недохідних активів, джерел їх покриття і співвідношення між ними, достатнього для забезпечення довгострокової ефективної фінансової діяльності банку, є цільовою установкою політики управління недохідними активами. Вона повинна забезпечити пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності і ефективністю роботи, що

зводиться до вирішення таких двох важливих задач, як забезпечення фінансової стійкості та прийняттого обсягу, структури і рентабельності активів банку.

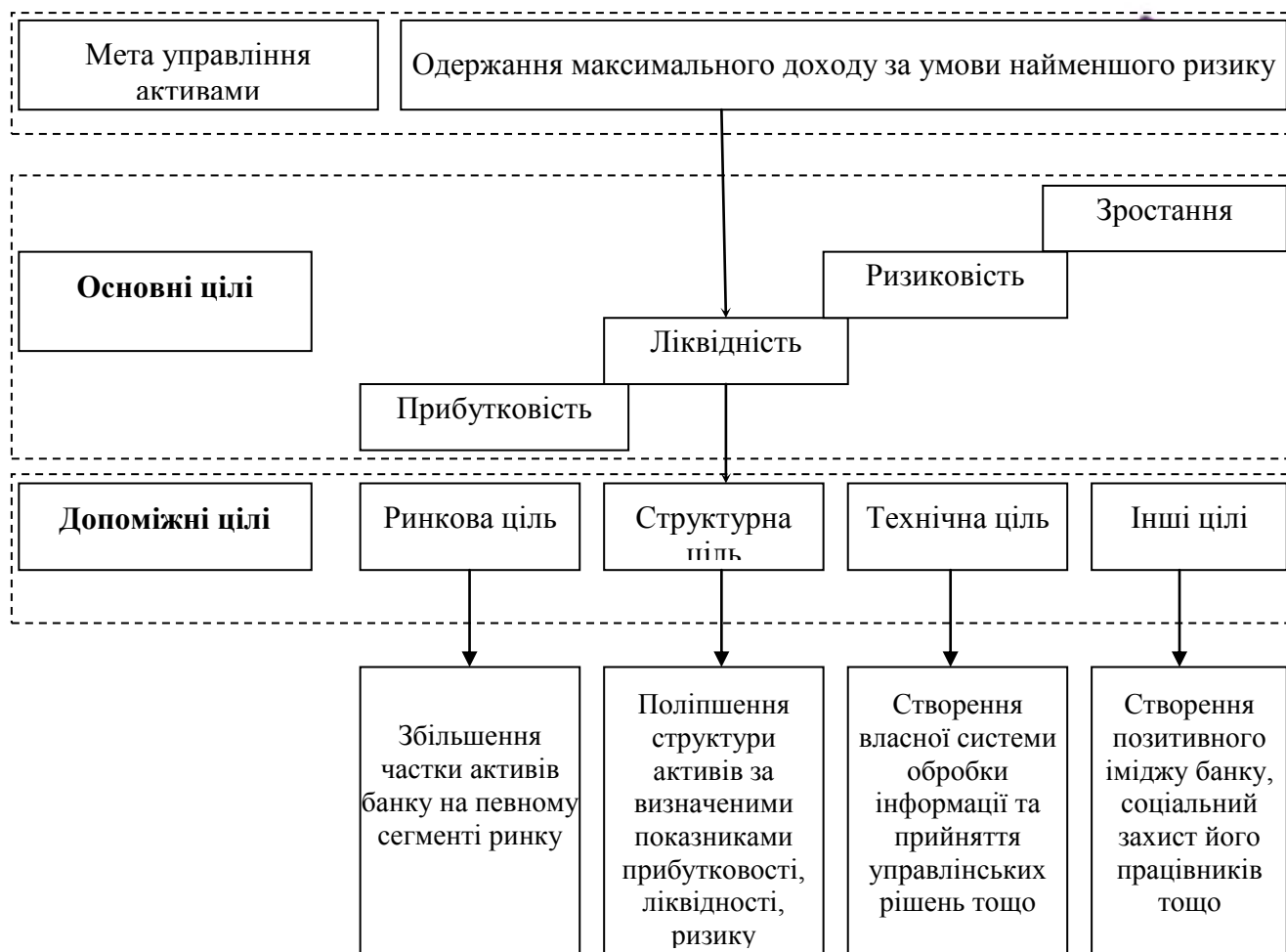

Рис. 1.5. Ієрархія цілей управління активами [на основі 73]

На основі проведених досліджень нами виділено наступні основні принципи формування політики управління недохідними активами банків:

1. забезпечення зв'язку політики управління недохідними активами з загальною стратегією управління активами та стратегією економічного розвитку банку;
2. врахування в процесі розробки політики управління недохідними активами прогнозування кон'юнктури фінансового та товарного ринків.
3. забезпечення дотримання правових норм державного регулювання діяльності банків;
4. врахування внутрішнього потенціалу банку та можливостей його розвитку;

5. сегментація напрямків вкладень в недохідні активи за основними формами та видами;

6. забезпечення внутрішньої збалансованості окремих напрямків політики управління недохідними активами.

7. забезпечення високої ефективності політики управління недохідними активами.

8. забезпечення гнучкості політики управління недохідними активами.

Згідно з цими принципами виділяють наступні етапи розробки політики управління недохідними активами банку:

На першому етапі здійснюється аналіз вкладень в недохідні активи за попередній період. В процесі цього аналізу вивчаються обсяги, форми та ефективність вкладень в недохідні активи в передплановому періоді. Об'єктами аналізу виступають загальний обсяг вкладень в недохідні активи, темпи зміни обсягу вкладень в недохідні активи, зміна питомої ваги недохідних активів в активах банку; склад, структура недохідних активів за окремими складовими та їх динаміка; ефективність окремих складових недохідних активів та їх портфелю в цілому.

Проведений аналіз дозволяє оцінити обсяги та ефективність вкладень в недохідні активи в перед плановому періоді.

На другому етапі проводиться оцінка внутрішнього потенціалу банку і можливостей його розвитку.

Обсяг вкладень банку в недохідні активи банку значною мірою визначається розміром його статутного капіталу, рівнем розвитку матеріально-технічної бази та інноваційних технологій, кваліфікацією фінансових менеджерів, організаційною структурою управління і деякими іншими елементами, які характеризують його внутрішній ресурсний потенціал.

До найважливіших внутрішніх чинників, які визначають необхідність банку в недохідних активах, належать: тип стратегії комерційного банку; регіональна та галузева специфіка функціонування банку; ресурсний потенціал банку; необхідність підтримки відповідного рівня ліквідності і мінімізації

ризиків; професійна підготовленість, кваліфікація та досвід персоналу банку; практичне володіння персоналу банку теорією та інструментами зниження банківськими ризику.

Стратегічні цілі політики управління недохідними активами та механізм її реалізації повинні враховувати ресурсні обмеження нарощування внутрішнього потенціалу банку.

На третьому етапі здійснюється дослідження факторів зовнішнього середовища та прогнозування їх розвитку.

До найважливіших зовнішніх чинників належать такі: загальний стан економіки країни (фази економічного циклу, рівень інфляції, дефіцит державного бюджету і т.д.); діючі законодавчі пільги й обмеження; рівень конкуренції на ринку банківських послуг тощо.

На наступному етапі здійснюється формування системи стратегічних цілей політики управління недохідними активами. Тип політики банку в цілому характеризує принципові підходи до її здійснення з позиції співвідношення рівня дохідності та ризику діяльності банку. Принципові типи політики банку наведені в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Загальна характеристика основних типів політики банку

Тип політики	Мета інвестування	Ступінь ризику
Консервативна	Захист від інфляції, безпечність інвестицій	Низький
Помірно-агресивна	Тривалість вкладення капіталу і його зростання	Середній
Агресивна	Можливість швидкого зростання вкладених коштів	Високий

Доцільно умовно всі вітчизняні банки поділити на три категорії за дотриманням ними протягом певного етапу визначеної стратегії.

Кожна така група банків матиме свій коефіцієнт HA_A , а саме:

– HA_{A1} – співвідношення недохідних та дохідних активів за еволюційного розвитку (консервативна стратегія);

– HA_{A2} – співвідношення недохідних та дохідних активів за помірної стратегії;

– HA_{A3} – співвідношення недохідних та дохідних активів за агресивної політики.

Еволюційний розвиток банку означає поступовий прогрес у нарощуванні бази як дохідних, так і недохідних активів, а не миттєве нарощування недохідної бази за незначного збільшення дохідної. Помірна стратегія нарощування активів полягає в певному балансуванні між революційною та еволюційною формами. Під агресивною ми розуміємо миттєву реакцію менеджерів банку на нарощування недохідних активів з одночасним збільшенням дохідних.

На п'ятому етапі відбувається визначення обсягу вкладень в недохідні активи в плановому періоді на основі розрахунку потреби банку в основних засобах, матеріальних запасах і нематеріальних активах. Як правило, обсяги вкладень в недохідні активи визначаються не абсолютному розмірі, а шляхом обмеження діапазону співвідношення суми вкладень в недохідні активи до суми дохідних (робочих) активів, суми загальних активів, суми капіталу банку.

На наступному, шостому етапі, здійснюється розробка критеріїв якості портфелю недохідних активів банку. Встановлюються плановий рівень ефективності розміщення коштів в недохідні активи; максимальний рівень ризиковості вкладень банку в недохідні активи; рівень ліквідності портфелю недохідних активів.

Заключний етап передбачає формування механізму контролю за реалізацією політики управління недохідними активами та загальну оцінку її ефективності.

Таким чином, у процесі розробки політики управління недохідними активами банки визначають пріоритети їх формування. Фактичний склад портфелю недохідних активів повинен відповідати розробленій менеджерами банку політиці, в протилежному випадку не буде забезпечена її ефективна реалізація.

Управління недохідними активами ведеться за двома плановими напрямками: формування необхідного рівня окремих видів недохідних активів і їх суми в цілому та формування структури джерел фінансування цих активів.

Конкретній сукупності цілей та підцілей можна поставити у відповідність сукупність функцій, що призводять до досягнення цілей. Визначення останніх дозволяє впорядкувати сукупність функцій, що реалізуються системою управління, згрупувати їх за цільовим призначенням та визначити вектори впливу функцій на цілі.

Функціональні підсистеми реалізують фінансові методи управління, застосування яких сприяють досягненню поставлених цілей. Фінансові методи – це способи впливу фінансових відносин на господарський процес, що діють у двох напрямках: по лінії управління рухом фінансових ресурсів і по лінії ринкових відносин, пов'язаних з порівнянням витрат і результатів, матеріальним стимулюванням і відповідальністю за ефективне використання коштів [74].

Прийомами дії фінансових методів є фінансові інструменти. Під методом розуміють, як правило, спосіб організації практичного і теоретичного освоєння дійсності, який обумовлений закономірностями відповідного об'єкта, сукупність правил, прийомів пізнання і перетворення дійсності [75], а інструментом позначають все те, «...за допомогою чого суб'єкт намагається змінити стан об'єкта [76]».

У світовій практиці інструменти управління прийнято розглядати з точки зору системного та процесного підходів (див. рис. 1.3). Системний підхід розглядає управління активами банку як управління сукупністю окремих підсистем: організаційної структури, персоналу, виробництва, фінансів та маркетингу, які зорієнтовані на досягнення різних цілей в умовах зовнішнього середовища, що змінюється [77].

Допільніше, як показують результати дослідження, поділяти інструменти управління активами відповідно до процесного підходу, який розглядає процес

управління як чотири взаємопов'язані функції: планування, аналіз, регулювання, контроль [7].

Ефективне функціонування системи управління недохідними активами в банку передбачає постійну взаємодію функцій планування, аналізу, регулювання і контролю в процесі прийняття оптимальних управлінських рішень керівництвом і структурними підрозділами банку для досягнення цілей і виконання завдань (рис. 1.6).

Основою функціональної системи управління недохідними активами банку виступає планування їх обсягів та структури з наступним контролем за реалізацією розроблених планів.

Проблеми планування банківської діяльності в цілому та його активів, зокрема, активно досліджені зарубіжними науковцями [18, 54, 55, 56, 78] та іншими, але західні методики планування не підходять до нестабільних та мінливих українських умов, тому потрібна розробка власної методологічної бази, яка б полегшувала управління активами банку.

Розробка теоретичних та практичних засад планування з урахуванням особливостей національної банківської системи та інституціональних перетворень в ній знайшли своє відображення в роботах українських вчених І. Бушуєвої [79, 80, 81, 82], О. Кириченка [7, 83], Т. Корнієнко [84, 85], О. Любунь [59, 86], Потійка Ю. [87] та інших.

Виходячи з логіки прийняття рішень, планування являє собою визначення пріоритетів подальшого розвитку банку на основі аналітичної обробки одержаної інформації про стан і динаміку умов ринкового середовища. Для того, щоб план не залишився тільки набором цифр, він повинен передбачити засоби досягнення (інструментальний набір) поставлених орієнтирів (показників), тобто визначати в значній мірі етапи контролю і регулювання [82]. Таким чином, дамо наступне визначення поняттю «планування» – це постановка цілей управління активами і визначення шляхів їх досягнення.

Планування активів банку є найбільш складним і відповідальним етапом, що виступає частиною загальної стратегії комерційного банку. Воно

спрямоване на забезпечення стабільного зростання і підвищення його конкурентної позиції з урахуванням розвитку фінансового ринку країни.

Планування недохідних активів банку передбачає розробку системи планів і внутрішніх показників, що характеризують недохідні активи фінансової установи, які забезпечують економічний розвиток банку, підвищення ефективності активів, збільшення доходів і зростання ринкової вартості акцій.

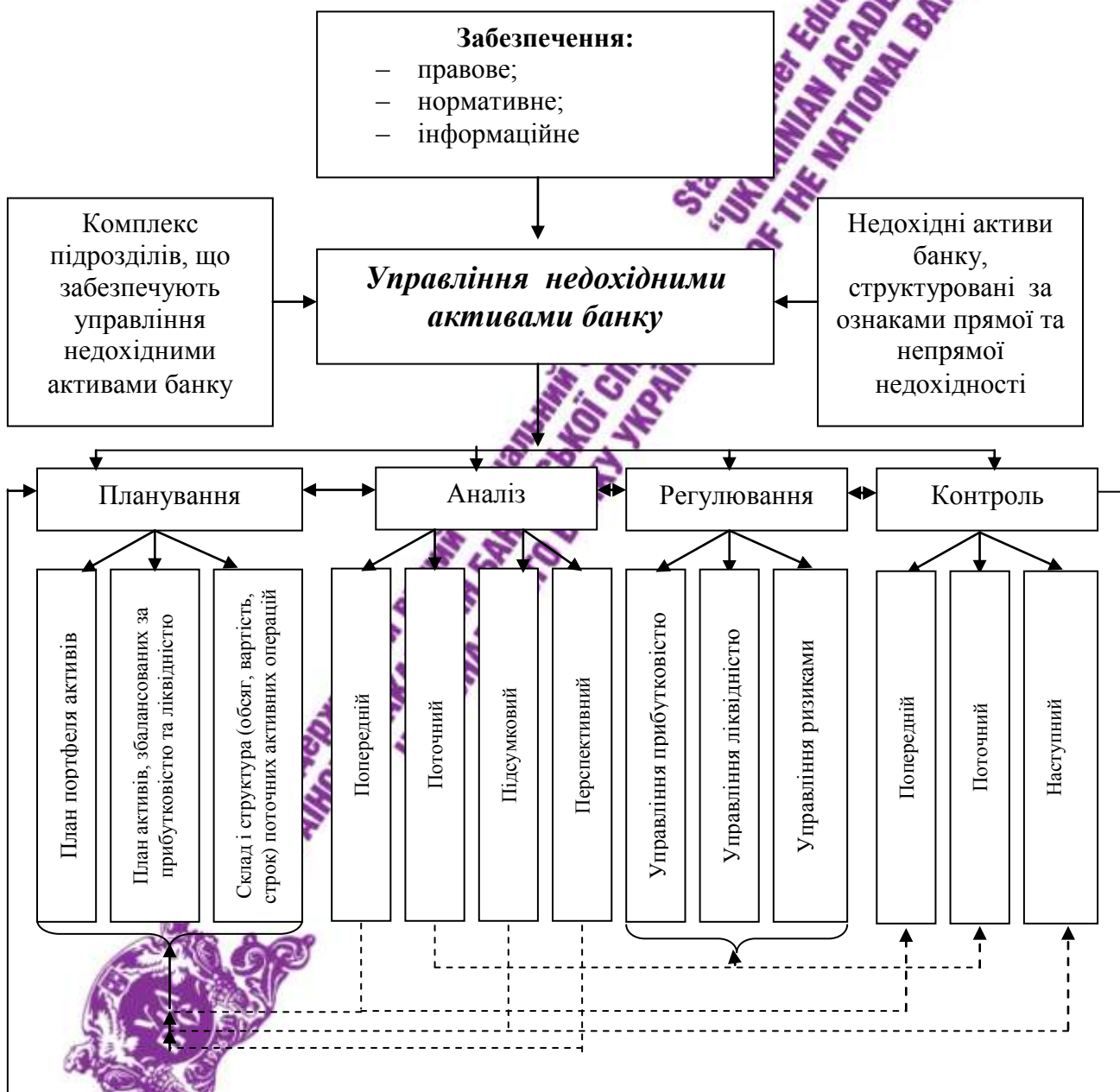

Рис. 1.6. Взаємозв'язок компонентів системи управління недохідними активами банку

З метою вдосконалення управління недохідними активами в банку повинен розроблятися зведений фінансовий план, який би відображав результати прийнятих управлінських рішень з основних аспектів управління ними. Такий план, який включає в себе як планові показники обсягу формування недохідних активів за групами, так і передбачувані (планові) джерела їх фінансування, дасть змогу підвищити ефективність фінансово-господарської діяльності банку у сучасних умовах розвитку банківської системи України.

У складі функціональних підсистем фінансового механізму управління активами важлива роль відводиться системам та методам контролю. Рівень організації контролю безпосередньо впливає на стійкість банку, сприяє удосконаленню системи управління ним.

Потрібно зауважити, що, незважаючи на зростання уваги до проблеми побудови ефективної системи контролю діяльності банків дане питання залишається мало дослідженим. Основною теоретичною базою для досліджень та розробок в російській та вітчизняній літературі є перекладні праці економістів Д.Хана [88], Е. Майєра [89], Д. Ірвіна [90], Х. Фольмута [91], Р.Манна [92] та інших.

В Росії та Україні дані питання в наукових колах досліджують з початку 90-х років, найбільш значущими розробками з цієї теми, на нашу думку, є роботи російських вчених Ж. Закарая [93, 94], Н. Соколінської [95], Е. Уткіна та І. Миринюка [96], Г. Чая [97, 98], К. Садвакасова [99], А. Шульгіна [100, 101, 102] та О. Харькової [103].

У вітчизняній літературі питання даної проблематики активно не досліджуються, окремі аспекти контролю розглянуті в працях М. Богомазова [104, 105], Г. Мумінової-Савінової [106, 107], О. Кириченка, І. Гіленка, А.Ятченка [7]. При всій значущості розробок зазначених авторів та існуючому рівні опрацювання проблем поки що відсутні розробки, які б розкривали питання контролю за недохідними активами банку.

Узагальнюючи доробки вітчизняних та зарубіжних вчених, потрібно визначити, що контроль – це та складова функціональної підсистеми фінансового механізму управління, без якої не можуть бути реалізовані в повній мірі всі інші функції управління: планування, регулювання та аналіз.

Контроль покликаний забезпечити правильну оцінку реальної ситуації та тим самим створювати передумови для внесення коректив в заплановані показники, що характеризують як активи банку в цілому, так і окремі їх складові. Тому контроль є одним з головних інструментів розробки політики управління недохідними активами та прийняття рішень, що забезпечує нормальне функціонування банку та досягнення поставлених цілей як в довгостроковій перспективі, так і питаннях оперативного управління.

Контроль в системі управління недохідними активами являє собою контроль за реалізацією відповідної політики; якістю управління недохідними активами; дотриманням установлених лімітів; проведенням комплексного аналізу недохідних активів; формуванням та коригуванням планів; створенням та використанням резервів; дотриманням фінансових нормативів.

Необхідність контролю недохідних активів обумовлена тим, що сформовані та затверджені плани відображають показники, яких необхідно досягти. Однак у процесі діяльності можуть виникати відхилення, тобто розбіжності між запланованими і фактичними показниками. Для своєчасного виявлення відхилень і відповідного реагування періодично здійснюється контроль за виконанням фінансових планів та бюджетів.

Таким чином, контроль – система, що забезпечує концентрацію дій на найбільш пріоритетних напрямках діяльності банку, своєчасне виявлення відхилень фактичних результатів від запланованих та прийняття оперативних управлінських рішень, що забезпечують її нормалізацію.

Як бачимо, контроль не обмежується здійсненням лише внутрішнього контролю за недохідними активами банку, але є ефективною координуючою системою забезпечення взаємозв'язку між формуванням інформаційної бази, аналізом, плануванням і внутрішнім контролем у банку.

Побудова системи контролю недохідних активів банку повинна базуватися на певних принципах, до основних з яких можна віднести:

– спрямованість системи контролю недохідних активів на реалізацію розробленої політики управління ними. Для того, щоб бути ефективним, контроль повинен мати стратегічний характер, тобто характеризувати основні пріоритети в управлінні недохідними активами банку. Це означає цілеспрямоване обмеження тих показників, що підлягають контролю. Повний контроль над всіма поточними операціями з недохідними активами є недоцільним;

– багатofункціональність контролю недохідних активів: повинен забезпечуватися контроль пріоритетних показників, що характеризують недохідні активи банку, передбачаючи можливість порівняння контрольних показників; взаємозв'язок контрольних показників з іншими важливими показниками, що характеризують активи банку в цілому;

– орієнтованість контролю недохідних активів на кількісні стандарти. Ефективність контролюючих дій значно зростає, якщо стандарти, що підлягають контролю, виражені кількісними показниками. Це не означає, що контроль не повинен охоплювати якісні аспекти – мова йде про те, що всі ці якісні аспекти повинні бути виражені в системі кількісних стандартів, що дозволить уникнути різного їх тлумачення;

– відповідність методів контролю специфіці методів аналізу та планування. В процесі організації внутрішнього контролю недохідних активів необхідно орієнтуватися на системи та методи планування (при підготовці стандартів контролю) та аналізу (при підготовці системи показників, що характеризують фактично досягнуті результати та виявленні причин виявлених відхилень від стандартів);

– своєчасність операцій контролю недохідних активів. Ця своєчасність полягає не у високій швидкості чи частоті здійснення контрольних функцій, а в адекватності періодів контрольних дій періоду здійснення окремих операцій, які в найбільшій мірі впливають на формування недохідних активів банку.

Головна умова своєчасності контролю полягає в наступному: він повинен мати характер «раннього попередження кризового розвитку», тобто надавати можливість усувати поточні відхилення раніше, ніж вони набудуть серйозного характеру;

– простота побудови контролю недохідних активів. Найпростіші форми та методи внутрішнього контролю, що побудовані у відповідності до його цілей, потребують менших зусиль та, як правило, більш економічні. Надмірна складність побудови системи контролю може бути не зрозуміла, не підтримана його операторами, а також потребуватиме суттєвого збільшення потоку інформації для його здійснення;

– економічність контролю недохідних активів. Витрати на здійснення контрольних функцій повинні бути мінімальними з позицій їх адекватності ефекту цього контролю. Це означає, що обсяг витрат з організації контролю не повинен перевищувати розміру того ефекту (зниження витрат, зростання доходів, зниження ризиків), що досягається в процесі його здійснення.

Аналіз діяльності банку як складова підсистеми функціонального забезпечення фінансового менеджменту передуює прийняттю рішень з фінансових питань, будучи етапом, операцією й умовою їхнього прийняття (інформаційно – аналітичним забезпеченням), а потім узагальнює та оцінює результати рішень на основі підсумкової інформації.

У ході формування ефективної системи управління активами банку важливого значення набувають методики аналізу їх фінансово-господарської діяльності. Провідне місце повинні займати питання поглибленого аналізу таких напрямків, як резерви зростання показників фінансової діяльності, доходи та витрати, раціональність грошових потоків, фінансовий стан та інші.

В той же час, потрібно відзначити, що питанню розробки моделей аналізу активів банку в цілому та на рівні окремих його складових в сучасній науковій літературі приділяється недостатньо уваги. Водночас аналіз недохідних активів є важливим елементом загального аналізу кредитної установи, оскільки без їх

вивчення керівництво банку не зможе враховувати всі чинники, що впливають на результат діяльності як окремих підрозділів, так і банку в цілому.

Потрібно відзначити, що саме поняття «аналіз активів банку» має досить широке тлумачення, причому як у вітчизняній, так і в закордонній економічній теорії немає єдиної думки про його сутність та технологію. У вітчизняній науці розробку його проблем здійснюють в основному вчені двох економічних наук: економічного аналізу [26, 28, 29, 30, 31, 43, 44, 108, 109] і банківського менеджменту [19, 27, 35, 59, 63, 69 та ін.].

Аналіз як наука вивчає фінансові відносини, виражені в категоріях фінансів і фінансових показників. При цьому роль його в управлінні банком полягає в тому, що він є самостійною функцією управління, інструментом фінансового управління і методом його оцінки [28].

Аналіз як практика або як вид управління передуює прийняттю рішень з фінансових питань, а потім узагальнює та оцінює результати рішень на основі підсумкової інформації [44].

У сучасному банку аналіз активів являє собою не просто елемент фінансового управління, а його основу, оскільки саме активи забезпечують формування основної маси доходів банку. Управління активами неможливо здійснювати без аналізу. Зміст, місце і роль аналізу активів в банківському бізнесі багато в чому залежать від специфіки діяльності кредитних установ, пов'язаної з виробництвом послуг фінансового характеру, посередництвом між економічними агентами; високим ступенем залежності від клієнтської бази; можливістю відстрочки неплатоспроможності за своїми зобов'язаннями шляхом підвищення обсягів запозичення [29].

Важливою особливістю аналізу активів банків є те, що їх формування нерозривно пов'язане з процесами і явищами, що відбуваються в тому середовищі, де вони функціонують. Тому проведенню аналізу активів банку повинен передувати аналіз навколишнього його фінансово-політичного, ділового та економічного середовища. Аналізу повинні підлягати існуюча сегментація ринку; ефективність банківського бізнесу в цілому; характеристика

ніші банку на ринку фінансових послуг; можливості пошуку клієнтів; конкурентне середовище банку; демографічні аспекти ринкового середовища; досвід адаптації інших банків до ринку і його змін [64].

Ефективність більшості управлінських рішень може бути оцінена за допомогою фінансових показників, тому аналіз є етапом, операцією та однією з основних умов забезпечення якості та ефективності прийнятих управлінських рішень щодо розміщення ресурсів банку в недохідні активи. Аналіз недохідних активів банку повинен вивчати і оцінювати не тільки ефективність вкладень в недохідні активи, але і економічну ефективність управління ними. У банках, де фінансове управління є переважним, а інші його види не займають значної питомої ваги в управлінні в цілому, така оцінка може здійснюватися, з одного боку, на основі системного аналізу фінансових результатів і фінансового стану банку, а з іншого боку, ефективність системи управління активами може оцінюватися за допомогою кількісних методів фінансового аналізу, таких як визначення норми прибутковості активів.

Таким чином, виникає потреба в побудові цілісної системи аналізу недохідних активів. Але це не означає, що ми не враховуємо, в разі потреби, можливості проведення аналізу кожної складової окремо. Методичні підходи до аналізу недохідних активів банку наведено в наступному розділі дисертаційного дослідження.

Важливою складовою механізму управління активами є підсистеми забезпечення. Найбільш повними, на нашу думку, є пропозиції [7, 42, 45, 59, 68], які пропонують включати до складу даної підсистеми нормативне; інформаційне; технологічне; технічне та кадрове забезпечення.

Таким чином, у результаті обґрунтування тези про те, що управління недохідними активами банку є особливою складовою частиною менеджменту його активів, його сутність може бути сформульована у такий спосіб: управління недохідними активами комерційного банку – це система підходів, методів та інструментів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із процесами формування необхідного рівня окремих видів недохідних активів і

їх суми в цілому та формування структури джерел фінансування цих активів для досягнення мети управління банком у рамках ефективної повномасштабної банківської діяльності на тривалому часовому інтервалі.

Система управління недохідними активами нами розглядається як система цілеспрямовано організованих взаємодій між об'єктом (елементами недохідних активів і джерелами їх фінансування в межах даної економічної системи та у взаємозв'язку із зовнішнім середовищем) та суб'єктом управління (органами управління банку, які причетні до прийняття управлінських рішень щодо ефективного використання недохідних активів) шляхом реалізації функцій управління з урахуванням дії на них чисельних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Ефективне функціонування системи управління недохідними активами в банку передбачає постійну взаємодію функцій планування, аналізу, регулювання і контролю в процесі прийняття оптимальних управлінських рішень керівництвом і структурними підрозділами банку для досягнення цілей і виконання завдань.

1.3. Теоретико-методичні основи оцінки недохідних активів банку в системі управління ними

Ефективна діяльність банку залежить від якості управління її фінансами. Це обумовлює необхідність розвитку та вдосконалення теоретичних засад фінансового менеджменту з метою впровадження під час розв'язання практичних проблем.

З економічної точки зору, основною метою діяльності банку є максимізація його капіталу. Поняття капіталу визначене як частка в активах банку, що залишається після вирахування всіх його зобов'язань [5]. З визначення випливає, що вартість активів банку є одним із ключових факторів,

який визначає розмір його власного капіталу. Таким чином, оптимальне управління активами, спрямоване на максимізацію їх вартості, є одним з найважливіших способів досягнення мети – максимізації капіталу банку.

Останнім часом кількість публікацій з проблем визначення вартості банку, оцінки бізнесу, оцінки вартості активів і зобов'язань значно зростає. Цими проблемами займаються вітчизняні та зарубіжні вчені і практики, зокрема: А. Будицький [110], З. Васильченко [111], Т. Демченко [112], Т. Коупленд, Т. Коллер, Д. Муррін [113], В. Кочетков [114, 115], І. Ніконова та Р. Шамгунов [116], Н. Шульга та О. Слободяник [117] та ін.

Незважаючи на результати проведених досліджень, практика фінансового менеджменту активів, зокрема, визначення випадків застосування певних методів та видів оцінки вартості активів банку, потребує подальшого вивчення.

У зв'язку з тим, що значну роль в системі теоретичних основ управління активами банку відіграє концепція їх вартості, важливим є дослідження існуючих теорій та обґрунтування застосовуваних методів оцінки вартості недоходних активів у сучасному фінансовому менеджменті.

Економічне поняття вартості виражає ринковий погляд на вигоди, що отримує власник товару або той, хто отримує послугу, на момент оцінки [118].

Національні положення, як і міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, не містять окремого визначення поняття вартості, а наводять його зміст, поєднуючи з видом вартості. У свою чергу, національний стандарт з оцінки майна і майнових прав визначає вартість як еквівалент цінності об'єкта оцінки, виражений у ймовірній сумі грошей [119].

Одним з важливих елементів системи аналізу є відображення його об'єктів в одному вимірнику – оцінка. Формулювання мети оцінки передбачає: повне і правильне найменування об'єкта оцінки; вид активів, які оцінюються; вид майнових прав, які оцінюються; дату оцінки [120].

Огляд існуючих методик оцінки активів банку дозволяє ствердити, що єдиний підхід до оцінки активів банку відсутній, оскільки сама оцінка може переслідувати різні цілі. Окрім того, порівняння оприлюднених фінансових

звітів українських і західних банків засвідчило, що українські звіти дають достатньо обмежений масив інформації, що не дає можливості здійснити якісну оцінку їх активів і ринкової вартості.

Виходячи з результатів дослідження, можна виділити дві протилежні рекомендації: оцінка за продажними максимально високими цінами (що призводило до систематичного завищення величини капіталу і зменшення суми відображеного прибутку) та за собівартістю, яку автор пропонував застосовувати в поточному обліку.

Принцип оцінки за собівартістю в своїх працях розвивали такі вчені, як Е. Леоте, К. Бурнісьєн – представники французької школи. Л. Розенберг стверджував, що нормою оцінки може бути лише собівартість, жодних переоцінок не повинно бути. Його погляди на оцінку за собівартістю поділяли І. Кошкін, І. Кемплер, А. ді Піетро поклав початок так званій кон'юнктурній оцінці за продажними цінами. Він писав: «Залишки будеш обчислювати за тією ціною, за якою сподіваєшся їх продати». Однак такий підхід призводив до викривлення фінансових результатів [121].

Представник німецької школи Т. Лімперг запропонував теорію, згідно з якою облік слід вести не за собівартістю і не за поточними цінами, а звітність має відображувати цінності, що обліковуються, за відновленою вартістю. С. Глебов пропонував систематичну переоцінку речей, що обліковуються. Проти такої думки ви ступав О. Руданівський. Оцінка, на його думку, – виявлення фінансового результату, який може виникнути тільки в процесі реалізації і не повинен бути засобом виробничих переоцінок, оскільки всі цінності відображують за собівартістю. Проте в одній із своїх книг він визнав необхідність двох оцінок (за собівартістю та за продажними цінами) [121].

У вітчизняній банківській практиці механізм принципу оцінки за багатьма здійснюваними операціями процедурно збігається з правилами застосування принципу обережності.

За принципом оцінки об'єкти фінансового обліку повинні враховуватися за ціною придбання, включаючи всі витрати на їх налагодження та доведення

до робочого стану. Принцип обережності передбачає врахування у фінансовій звітності можливих збитків до моменту їх виникнення, а очікувані прибутки не слід обліковувати до дати фактичного отримання або появи впевненості в цьому.

У методології обліку використовують кілька способів оцінки активів. Облік за первісною вартістю передбачає, що на балансі активи слід обліковувати за вартістю придбання. Якщо банк обирає спосіб обліку активів за поточною вартістю, тоді щораз при її зміні банку необхідно коригувати встановлену поточну вартість активу на дату складання балансу і звіту про фінансові результати.

Виходячи з методологічних прийомів оцінки розрізняють балансову вартість активів, яку фіксують у фінансових звітах і чисту балансову вартість як вартість активів відповідно до балансу. Історична оцінка, тобто початкова вартість придбання (собівартість) відображає реальні витрати банку на відповідний актив. Вона простіша в роботі, виключає з облікового процесу елемент суб'єктивізму і складні процедури переоцінки активів та коригування фінансових результатів. З іншого боку, початкова оцінка, як зазначає І. Яремко, впливає із самої природи записів у системі обліку, оскільки зміст операції з придбання активу фіксується відразу після її виконання [122]. Інші записи, пов'язані з переоцінкою, носять штучний характер з огляду на те, що додаткових витрат насправді не понесено.

Втім, ведення банківського бізнесу в умовах дії ринкових відносин спричинює потребу в дещо інших підходах до зазначених теоретичних моментів оцінки. По-перше, при використанні тільки історичної оцінки великий обсяг фінансової інформації, сформованої на вході до системи буде помилковим через односторонність оцінки активів. По-друге, результативні дані про актив на виході із системи не відповідатимуть його реальній оцінці.

Оцінка основних засобів це специфічна форма ціни, яка використовується для правильного визначення їх загальної вартості, складу та структури, величини амортизаційних відрахувань. Основні вимоги, що висуваються до

бухгалтерського обліку – реальність, точність, простота, своєчасність, співставність облікових даних передбачають правильну оцінку основних засобів. Наслідком неправильної оцінки основних засобів може стати неточне обчислення сум зносу, що потягне за собою неправильне визначення балансової вартості основних засобів [123, 124].

Кількісним вимірником тривалості використання основних засобів є строк корисного використання. Строк корисного використання (useful life) являє собою або передбачаємий (очікуваний) період використання банком об'єкта основних засобів. Вибір вимірника строку корисного використання об'єкта основних засобів залежить від функціональної корисності об'єкту тобто його здатності приносити економічну вигоду.

Види оцінок основних засобів у відповідності із П(С)БО 7 «Основні засоби» [14] наведені на рис. 1.7.

Рис. 1.7. Види оцінок основних засобів

МСБО 16 „Основні засоби” [50] передбачає дві моделі оцінки основних засобів (рис. 1.8).

Модель переоцінки можна застосувати для основних засобів, справедливую вартість яких можна достовірно оцінити. В цьому випадку основні засоби обліковують за переоціненою вартістю, якою є справедлива вартість на дату переоцінки, за вирахуванням подальшої накопиченої амортизації та подальшого накопиченого збитку від зменшення корисності [50].

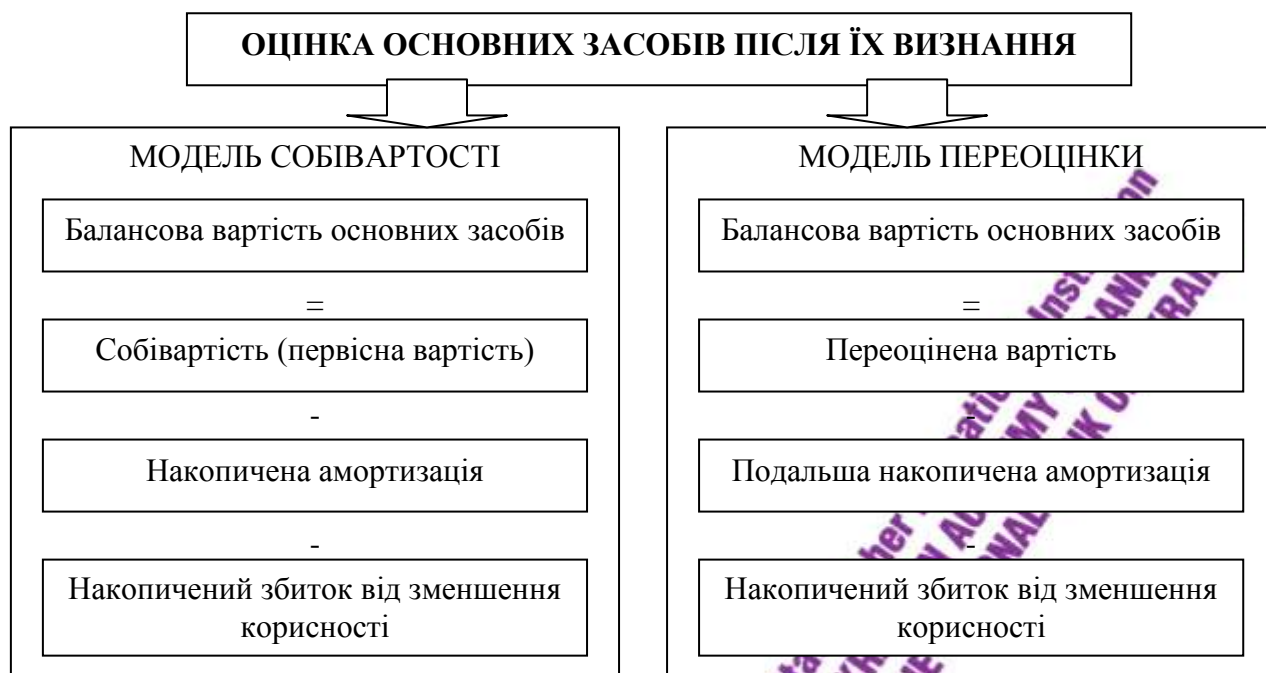

Рис. 1.8. Моделі оцінки основних засобів

Історична собівартість основного засобу – його первісна вартість у сумі грошових коштів, сплачених при придбанні або створенні необоротних активів. До неї включають такі витрати:

- суми, що сплачують постачальникам активів та підрядникам за виконання будівельно-монтажних робіт (без непрямих податків);
- реєстраційні збори, державний збір і аналогічні платежі, здійснювані в зв'язку з придбанням (отриманням) прав на об'єкт основних засобів;
- суми ввізного мита;
- суми непрямих податків у зв'язку з придбанням (створенням) основних засобів (якщо вони не відшкодовуються банку);
- витрати зі страхування ризиків доставки основних засобів;
- витрати на установку, монтаж, налагодження основних засобів;
- інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням основних засобів до стану, у якому вони придатні для використання із запланованою метою.

Склад первісної вартості об'єктів основних засобів наведений в табл. 1.3.

Не включаються до первісної вартості основного засобу і відображають як витрати: витрати на сплату відсотків за кредит, залучений для купівлі основного засобу; наднормативні суми відходів, понаднормативні витрати на

оплату праці; загальногосподарські витрати.

Таблиця 1.3

Склад первісної вартості об'єктів основних засобів

Спосіб надходження об'єкту основних засобів в банк	Склад первісної вартості основних засобів
Придбання основних засобів за рахунок коштів банку	Витрати на придбання, налагодження та установку: сума, сплачена постачальникам, без врахування непрямих податків Непрямі податки, які не відшкодовуються банку. Ввізне мито Витрати по страхуванню ризиків доставки Інші витрати
Безоплатне отримання об'єкту основних засобів	Справедлива вартість об'єкту на дату отримання
Отримання об'єкту у вигляді внесків до статутного капіталу банку	Справедлива вартість об'єкту, погоджена із засновниками банку
Отримання в обмін на подібний об'єкт	Залишкова вартість переданого об'єкту основних засобів. У разі перевищення залишкової вартості над справедливою, первісною буде справедлива, а різниця включена до витрат звітного періоду
Побудовані підрядним способом	Кошторисна вартість, згідно умов договору
Побудовані господарським способом	Фактична собівартість будівництва + вартість проектно-кошторисної документації

Для визначення ринкової вартості можуть бути використані дані про біржову вартість, прайс-листів тощо. Таке твердження ґрунтується на принципі обачності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати завищенню оцінки активів. Відновну вартість (вартість відновлення за сучасних умов і цін) визначають на підставі оцінки основного засобу, даної незалежними експертами.

Суттєвий вплив на методологію обліку справляють також правила переоцінювання активів. Слід відзначити, що ці правила жодною мірою не відповідають нормам відомого вітчизняного процесу індексації основних засобів.

Процедури оцінки і переоцінки активів мають два напрями: перший – звернений у минуле, до тієї ціни, за якою вони були придбані, другий – у майбутнє – до ціни, за якою вони будуть продані. У фінансовому обліку оцінку активів слід розглядати не тільки як елемент методу, а й як технічний прийом.

Отже, в обліковому процесі необхідно поєднати можливі способи оцінки, з тим, щоб інформація про об'єкт активу якнайповніше відповідала його реальній ринковій вартості на дату складання фінансової звітності.

Проблема полягає в тому, що реальність балансу потребує переоцінки активів. При застосуванні подвійного запису як елемента методу бухгалтерського обліку процедура переоцінки неминуче спричинює викривлення реальних фінансових результатів. Зберігаючи правильність останніх, втрачається реальність балансу за відмови у виконанні операцій переоцінювання активів.

Таким чином кожна така операція повинна підтверджуватися інформацією про доцільність її здійснення та пояснюватися в примітках до фінансової звітності.

Принципи переоцінювання суттєво впливають на можливі підходи до обліку основних засобів банків, описані МСБО 16 «Основні засоби», зокрема на вартісні оцінки основних засобів: собівартість, справедливу вартість, балансову та ліквідаційну вартість.

Порядок вартісної оцінки, передбачений МСБО 16, визнано П(С)БО 7 «Основні засоби».

Загалом, переоцінка проводиться у кілька етапів (рис. 1.9).

Зазвичай переоцінювання основних засобів пов'язується із необхідністю визначення їх справедливої вартості. За П(С)БО 7 банк переоцінює об'єкти основних засобів, коли їхня залишкова вартість значно (більше ніж на 10 відсотків) відхиляється від справедливої вартості на дату складання балансу. Визначення справедливої вартості подано в П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»: справедлива вартість – сума, за якою може бути здійснений обмін активу або оплата зобов'язання внаслідок операції, проведеної між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Переоцінка основних засобів групи, об'єкти якої вже зазнали переоцінки, надалі має проводитися з такою регулярністю, щоб їх залишкова вартість на дату балансу суттєво не відрізнялася від справедливої вартості.

Рис. 1.9. Етапи проведення переоцінки

МСБО 16 наголошує, що переоцінки слід провадити достатньо регулярно для того, щоб балансова вартість основних засобів суттєво не відрізнялася від їх справедливої вартості на дату балансу. Тому частота переоцінок залежить від коливань справедливої вартості об'єктів основних засобів, що переоцінюються. Коли існують значні та непостійні коливання справедливої вартості об'єктів основних засобів, тоді такі об'єкти значно потребують щорічної переоцінки. У разі незначного коливання справедливої ринкової вартості об'єктів основних засобів можна проводити їх переоцінку кожні три або п'ять років [50].

Серед можливих способів оцінки основних засобів окремо не виділяється залишкова вартість. Проте за економічним змістом саме балансова вартість, тобто вартість, за якою актив включається до балансу після відрахування суми амортизації, нагромадженої з початку його експлуатації, є його залишковою вартістю.

З огляду на норми МСБО 16 «Основні засоби» категорію «балансова вартість» слід застосовувати за облікової процедури переоцінки. Більше того,

цей міжнародний стандарт передбачає альтернативний підхід. Так, у п. 30 МСБО 16 зазначено, що після початкового визнання об'єкта основних засобів активом його облік треба вести за переоціненою вартістю, яка є його справедливою вартістю на дату переоцінки за відрахуванням подальшої нагромадженої суми амортизації та подальших накопичених збитків від зменшення корисності.

П(С)БО 7 (п. 17) передбачено, що визначення переоціненої первинної вартості і суми зносу об'єктів основних засобів здійснюється множенням відповідно первинної вартості і суми зносу на індекс переоцінки, тобто на відношення справедливої вартості об'єкта, що переоцінюється, до його залишкової вартості.

У відповідності до п. 19 П(С)БО 7, у фінансовому обліку сума дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів, що проводиться перший раз, включається до складу додаткового капіталу, а сума уцінки, що проводиться перший раз – до складу витрат звітного періоду. Якщо проводиться не перша, а чергова переоцінка основних засобів, то її відображення в бухгалтерському обліку має свої особливості, що регламентуються п. 20 П(С)БО 7. Схематично, для розуміння п. 20 П(С)БО 7 можна подати у вигляді табл. 1.4.

У даній таблиці за основу беруться первинна залишкова вартість до першої переоцінки та останнє значення переоціненої залишкової вартості. Далі відображення дооцінки чи уцінки останнього значення переоціненої залишкової вартості відповідає п. 20 П(С)БО 7 і показано в п. 1.1–2.3 табл. 1.4.

Відповідно до П(С)БО 28 „Зменшення корисності активів” на дату річного балансу банківські установи мають оцінювати, чи існують ознаки можливого зменшення корисності активу. У відповідності до п. 6 П(С)БО 28 Про зменшення корисності активів можуть свідчити, зокрема, такі ознаки: зменшення ринкової вартості активу протягом звітного періоду на суттєво більшу величину, ніж очікувалось; застаріння або фізичне пошкодження активу; суттєві негативні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, у якому діє підприємство, що відбулися протягом

звітний періоду або очікувані найближчим часом; збільшення протягом звітний періоду ринкових ставок відсотка або інших ринкових ставок доходу від інвестицій, яке може вплинути на ставку дисконту і суттєво зменшити суму очікуваного відшкодування активу; перевищення балансової вартості чистих активів банку над їх ринковою вартістю; суттєві зміни способу використання активу протягом звітний періоду або такі очікувані зміни в наступному періоді, які негативно впливають на діяльність підприємства; інші свідчення того, що ефективність активу є або буде гіршою, ніж очікувалось [17].

Таблиця 1.4

Особливості відображення в обліку результатів подальшої переоцінки

Первинна залишкова вартість до першої переоцінки (далі - ПЗВ)	Останнє значення переоціненої залишкової вартості	Операція (дооцінка чи уцінка) і відображення її в бухгалтерському обліку
	1. Більше, ніж ПЗВ	Дооцінка: 1.1) відображається як при першій дооцінці за рахунок збільшення іншого додаткового капіталу
		Уцінка: 1.2) до величини ПЗВ відображається як зменшення іншого додаткового капіталу; 1.3) нижче ПЗВ відображаються як витрати звітний періоду
	2. Менше, ніж ПЗВ	Дооцінка: 2.1) до величини ПЗВ відображаються як доходи звітний періоду; 2.2) понад величину ПЗВ відображається як збільшення іншого додаткового капіталу
Уцінка: 2.3) відображається як перша уцінка з віднесенням до складу витрат звітний періоду		

Якщо враховувати, що оцінку зменшення корисності активів у фінансовому обліку встановлено з метою контролю над витратами економічних вигід, а визначення втрат економічних вигід залежить від суми очікуваного відшкодування активу, яка ґрунтується на двох показниках (чиста вартість

реалізації активу; теперішня вартість майбутніх чистих грошових надходжень від активу), то можна говорити про те, що процедура оцінки зменшення корисності активів – це оцінка активів як інвестицій.

Щодо оцінки зменшення корисності – це питання швидше банківського менеджменту, ніж обліку, але саме облік покликаний забезпечувати інформацією всіх зацікавлених осіб (користувачів облікової інформації).

Таким чином, приймаючи рішення щодо класифікації активів з метою їх оцінки, банкам слід урахувувати характер активу, намір його придбання, характер зобов'язань, якому цей актив відповідає, доцільність продати актив чи утримувати його до дати погашення.

Принцип резервів, як один із головних у методології оновленого обліку в банках, поширюється і на інші операції, від здійснення яких банк може зазнати втрат. Формування резервів на відшкодування збитків від таких операцій здійснюється також і для відображення у фінансовій звітності їх реальних обсягів та запобігання фактам завищення суми активів та обсягу капіталу.

З метою впорядкування розрахунків банків, поліпшення їх фінансового стану, зменшення сум дебіторської заборгованості та поліпшення структури активів постановою Правління НБУ від 13.12.02 р. №505 затверджено «Положення про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості» [125].

Нарахуванню резервів під сумнівну заборгованість передують щомісячна інвентаризація дебіторської заборгованості та її класифікація за групами ризику залежно від строків обліку на балансі, а також з урахуванням строків погашення, яка здійснюється на 1 число місяця, наступного за звітним.

Резерв під дебіторську заборгованість за відповідною групою ризику формується з урахуванням кількості днів прострочення (колонка 5 табл. 15) за відповідним коефіцієнтом, але не меншим, ніж коефіцієнт, що встановлений, виходячи із загального строку обліку на балансі (колонка 2, або 3, або 4 табл. 1.5).

Сума дебіторської заборгованості, що віднесена до I групи ризику, вважається стандартною. Дебіторська заборгованість, що віднесена до II – IV груп ризику, вважається нестандартною. До уваги беруть строки погашення дебіторської заборгованості згідно з укладеними договорами. Якщо виникнення дебіторської заборгованості безпосередньо не пов'язане із договірними умовами, слід ураховувати період її обліку на балансі як статті активу.

Таблиця 1.5

Дані про розмір резерву за групами ризику

Група ризику	Кількість днів з часу виникнення на балансі			Кількість днів прострочення	Коефіцієнт резервування (у %)
	Дебіторської заборгованості, що виникає за капітальними вкладеннями та придбання нематеріальних активів	Дебіторської заборгованості з придбання цінних паперів на відкритому (вторинному ринку)	Іншої дебіторської заборгованості		
1	2	3	4	5	6
I	0-180	0-30	0-90	0-7	0
II	181-270	31-60	91-180	8-90	20
III	271-360	61-90	181-360	91-180	50
IV (збиткова)	361 і більше	91 і більше	361 і більше	181-360	100

Розмір резервів диференціюється залежно від класифікації дебіторської заборгованості за групами ризику. Окремо аналізується заборгованість, що виникла з умов договорів, та заборгованість залежно від часу її обліку як активу на балансі.

Механізм дії принципу резервів передбачає, що банки мають формувати резерви під можливі втрати від сумнівної заборгованості в повному обсязі та в межах розрахункових сум відповідно до визначеної класифікаційної групи ризику та встановленого відсотка відрахувань. Як видно із табл. 1.4, сумнівною

є заборгованість за II, III і IV групами, тобто ймовірність втрат банку зростає пропорційно збільшенню загального обсягу дебіторської заборгованості. Формування резервів є елементом страхування ризику втрат. Якщо за результатами проведеної класифікації дебіторської заборгованості за рівнем ризику сума сформованого резерву виявиться меншою від суми необхідного резерву, розрахованого на звітну дату, банку слід провести донарахування в резерв. У разі зменшення обсягу дебіторської заборгованості, що уможливорює зменшення розрахункової суми резерву, банк, застосовуючи принцип коригування, відповідно змінює цю суму.

Як видно, механізм страхування ризиків потребує ефективних аналітичних досліджень передусім стану зовнішнього щодо банку економічного середовища. Результатом цих досліджень є інформація, формування та нагромадження якої відбувається через процедури бухгалтерського, статистичного та оперативного обліку. У такий спосіб загальна інтегрована система обліку перетворюється на чутливий механізм реагування на зміни.

При появі ознак негативних тенденцій можливо оперативно змінити методи управління з тим, аби звести їх вплив до мінімуму. Врахування ризику забезпечує можливість банку досягнути конкурентної переваги у майбутній діяльності.

Процес формування резервів як один із напрямів методологічних змін через облікові процедури фінансового обліку забезпечує відображення міри ризикової діяльності банку. Процедури фінансового обліку дозволяють:

- 1) обліковувати резерви за відповідними рахунками плану рахунків;
- 2) коригувати в разі необхідності розрахункову суму резервів;
- 3) скласти фінансову, управлінську та податкову звітності, показники яких скориговані на відповідні суми сформованих резервів.

Таким чином, принципи резервів та переоцінок, спрямовано на процедуру визнання реальної оцінки активів. Приймаючи рішення щодо класифікації активів з метою їх оцінки, банкам слід урахувати характер активу, намір його

придбання, характер зобов'язань, якому цей актив відповідає, доцільність продати актив чи утримувати його до дати погашення. Реальність ринкових механізмів ведення банківського бізнесу зумовлює об'єктивну необхідність перейти до обліковування активів за справедливою вартістю. По-перше, справедлива вартість враховує зміну вартості недохідного активу в тому періоді, коли ця зміна відбулася. По-друге, підвищується інформативність балансу банку.

Методологічні зміни, здійснені в процесі реформування значно змінили зміст інформації, що формує кінцеву модель стану фінансово-господарської діяльності банку. Бухгалтерська інформація, сформована в підсистемах бухгалтерського обліку повною мірою забезпечує потреби управління банком як складною динамічною системою.

У методології обліку гармонічно поєднано як раціональні правила сучасного міжнародного обліку, так і принципи, положення, норми, що постали в процесі розвитку й удосконалення бухгалтерського обліку в Україні за весь попередній період в історичному аспекті.

Таким чином, узагальнюючи вищезазначене, можна вказати на наступне: на дату балансу оцінка довгострокових недохідних активів банку визначається за справедливою вартістю, а поточних – за однією з двох оцінок: первинної вартості або чистої вартості реалізації. Оцінка наявності та руху основних засобів банківської установи проводиться за окремими інвентарними об'єктами основних засобів в натуральному та вартісному вимірі.

Висновки за розділом 1

За результатами дослідження теоретико-методологічних основ управління недохідними активами банку зроблені наступні висновки:

1. Визначено, що з метою ефективного управління для банківських

установ необхідно класифікувати активи на дохідні та недохідні з огляду на види і суттєвість для банків очікуваних доходів від використання їх в майбутньому, що пов'язано із формуванням стратегії управління збалансованістю структури активів банків.

2. Поглиблено теоретичні засади щодо визначення сутності поняття «недохідні активи»: під недохідними активами слід розуміти ресурси, контрольовані банком, або права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до отримання еквівалентного потоку грошових коштів у майбутньому, тобто не принесе банкові безпосереднього доходу.

3. Визначено, що критеріями визнання активів недохідними є:

- банк, вкладаючи в них кошти, не розраховує отримати у майбутньому додатковий грошовий потік (дохід). У разі дебіторської заборгованості відбувається лише повернення еквівалентної суми грошових коштів;
- незначна питома вага в сукупних активах банківської установи;
- незначна питома вага доходів за операціями з даними активами в структурі доходів за активними операціями банківської установи (критерій суттєвості);
- операції, пов'язані з даними активами, не відносяться до основної діяльності;
- превалювання витрат над доходами при здійсненні операцій з даними активами в процесі життєвого циклу;
- володіння активом не приносить доходу безпосередньо банку (на відміну від вкладення коштів у цінні папери або кредитну діяльність).

4. Недохідні активи банку слід розглядати з позиції прямої та непрямой недохідності. Так, недохідні активи прямої недохідності первісно визнаються засобами внутрішньобанківських операцій (основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності), а недохідні активи непрямой недохідності визнаються в процесі як внутрішньобанківських, так і фінансових операцій (дебіторська заборгованість).

5. Управління недохідними активами банку є особливою складовою частиною менеджменту його активів, його сутність може бути сформульована наступним чином: управління недохідними активами комерційного банку – це система підходів, методів та інструментів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із процесами формування необхідного рівня окремих видів недохідних активів і їх суми в цілому та формування структури джерел фінансування цих активів для досягнення мети управління банком у рамках ефективної повномасштабної банківської діяльності на тривалому часовому інтервалі.

Система управління недохідними активами нами розглядається як система цілеспрямовано організованих взаємодій між об'єктом (елементами недохідних активів і джерелами їх фінансування в межах даної економічної системи та у взаємозв'язку із зовнішнім середовищем) та суб'єктом управління (органами управління банку, які причетні до прийняття управлінських рішень щодо ефективного використання недохідних активів) шляхом реалізації функцій управління з урахуванням дії на них чисельних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

6. Ефективне функціонування системи управління недохідними активами в банку передбачає постійну взаємодію функцій планування, аналізу, регулювання і контролю в процесі прийняття оптимальних управлінських рішень керівництвом і структурними підрозділами банку для досягнення цілей і виконання завдань.

7. Визначено, що приймаючи рішення щодо класифікації активів з метою їх оцінки, банкам слід ураховувати характер активу, намір його придбання, характер зобов'язань, якому цей актив відповідає, доцільність продажу актив чи утримання його до дати погашення. На дату балансу оцінка довгострокових недохідних активів банку визначається за справедливою вартістю, а поточних – за однією з двох оцінок: первинної вартості або чистої вартості реалізації.

Основні результати розділу опубліковані в науковій статті [126].

РОЗДІЛ 2

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ НЕДОХІДНИХ АКТИВІВ БАНКУ

2.1. Методичне забезпечення аналізу недохідних активів банку в системі їх оцінки

Важливу роль в управлінні недохідними активами відіграє управлінський внутрішній аналіз, який є відправним пунктом для планування та прогнозування, а також ефективною інформаційною базою для визначення майбутніх дій по формуванню і використанню фінансових ресурсів банку.

Сьогодні інтеграція аналізу в загальну систему управління банком досягла такої тісноти, що без цього елемента неможливо уявити весь процес менеджменту. Отже, аналіз є однією зі складових планування, регулювання та управління, тобто стає більш комплексним у своєму підході.

Економічний аналіз як наука – це система спеціальних знань, що шляхом розчленування цілого на складові і виділення окремих сторін, властивостей, зв'язків спрямована на дослідження економічних явищ та процесів у їх взаємозв'язку і взаємозумовленості, яка формується під впливом об'єктивних економічних законів з науковим обґрунтуванням завдань та договірних зобов'язань, оцінкою їх виконання, визначенням величини дії позитивних і негативних чинників, невикористаних резервів і розробкою пропозицій щодо вироблення оптимальних управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності виробництва [127]. За допомогою економічного аналізу формуються передумови оцінки обґрунтованості управлінських рішень, які приймаються на перспективу.

Отже, економічний аналіз – це система способів вивчення (на основі даних обліку, звітності, планів та інших джерел) досягнутих результатів та

стану господарської діяльності, можливих варіантів її поліпшення з метою контролю за виробництвом послуг та обґрунтування управлінських рішень, спрямованих на підвищення його ефективності [128].

А. Герасимович під предметом аналізу зазначає: «причини утворення і зміни результатів фінансової діяльності» [129]. І. Парасій-Вергуненко дотримується іншого трактування предмету економічного аналізу: «...сукупна діяльність банку та окремі її напрямки (кредитні, валютні операції, розрахунково-касове обслуговування, операції з цінними паперами)» [29].

Слід погодитися з думкою, що «...предметом економічного аналізу банку є доступна інформація щодо напрямків його діяльності, які діалектично взаємозалежні та взаємопов'язані господарським процесом. Сукупність інформації, яка використовується в економічному аналізі комерційного банку, можна умовно розділити на законодавчо-правову, нормативну, планово-бюджетну, обліково-статистичну і аналітично-пошукову» [130].

Важливе значення в розкритті змісту та спрямованості аналізу банківської діяльності мають принципи його проведення.

Слово принцип (від лат. *principium* – основа, первоначало) – вихідне положення будь-якої теорії, науки, що визначає всі наступні положення, які впливають з його твердження.

Л. Гіляровська наголошує на значенні принципів аналізу банківської діяльності і вказує на їх двояку роль: з одного боку вони визначають основи організації та проведення аналізу, а з іншого боку, розкривають зміст вимог (критеріїв), які висуваються користувачами до результатів (висновків), отриманих в процесі аналізу [31].

Взаємозв'язок принципів аналізу банківської діяльності та вимог (критеріїв), які висуваються користувачами до його результатів схематично наведено на рис. 2.1.

Аналіз банківських операцій на макрорівні потрібний Національному банку для вивчення та прогнозування ситуацій на фінансовому та кредитному ринках країни, стійкості та надійності як банківської системи в цілому, так і

окремих банків, їх груп у різних регіонах, контролю за виконанням банками встановлених стандартів і нормативів, а також для визначення основних напрямків грошово-кредитної політики [29].

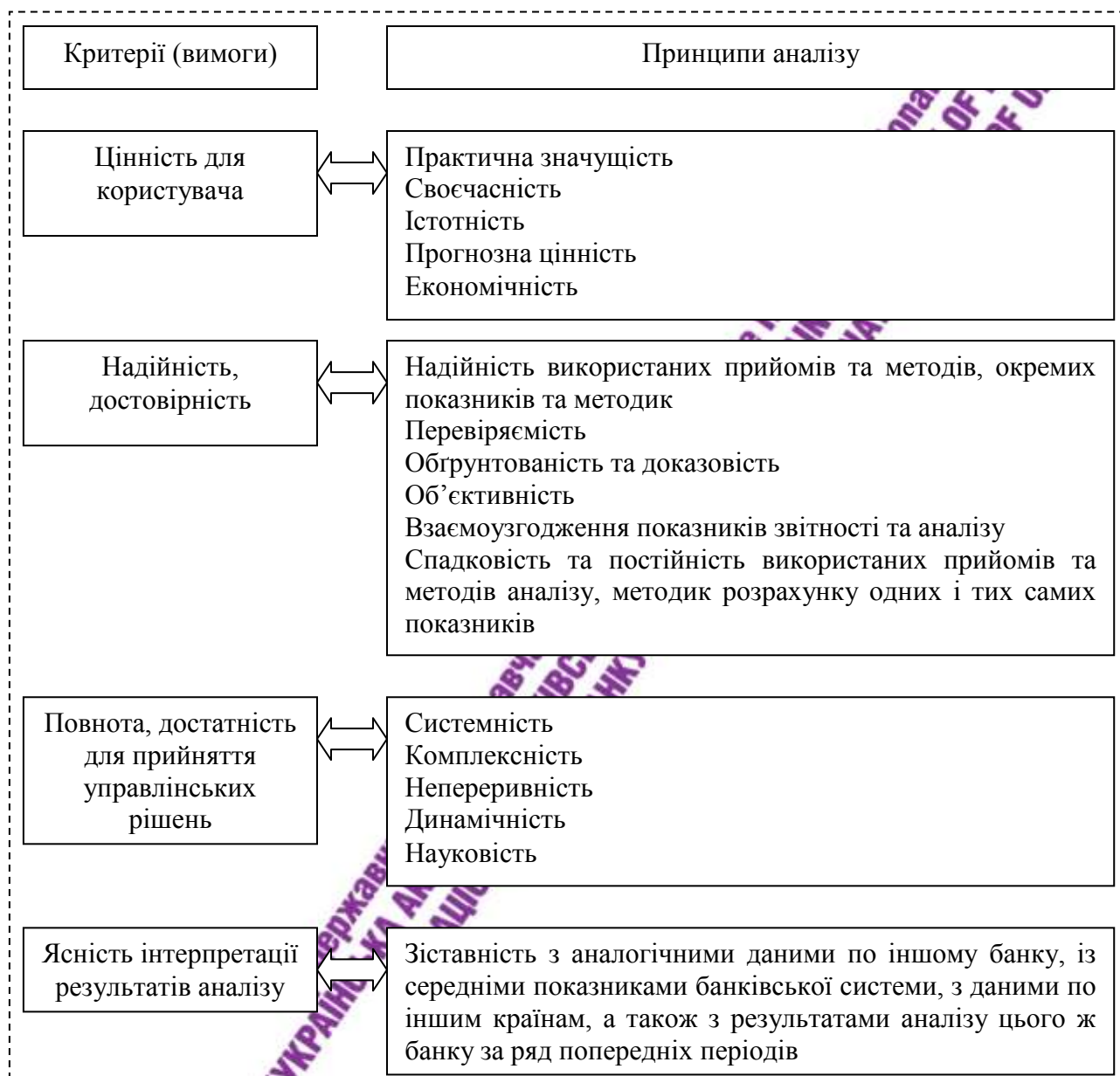

Рис. 2.1. Взаємозв'язок принципів аналізу банківської діяльності та вимог (критеріїв), які висуваються користувачами до його результатів

Не менш важливим є й аналіз банківської діяльності на мікрорівні як один із етапів економічної роботи банку. Ця робота спрямована на управління його активними та пасивними операціями.

В банку повинна існувати аналітична система, у функції якої входить

безперервний підбір показників, які необхідні для здійснення аналізу, планування та прийняття вірних управлінських рішень. Ці показники формуються під впливом внутрішніх факторів, які знаходяться в самому банку, так і зовнішніх факторів, що знаходяться поза банком.

Зовнішніми факторами, що формують аналітичну систему є показники, які характеризують загальноекономічну ситуацію у країні. Ці показники можна поділити на два блоки – а) показники макроекономічного розвитку, б) показники мікроекономічного стану. До показників макроекономічного розвитку відносять: темп росту внутрішнього валового продукту та національного доходу; обсяг емісії грошей; грошові доходи населення; вклади населення в банках; індекс інфляції; облікову ставку національного банку.

Дослідження висловів науковців-аналітиків стосовно мети аналізу діяльності банку показало різний підхід до формування даної категорії.

А.Парасій-Вергуненко розглядає основну мету через пошук резервів підвищення ефективності роботи банківської установи, максимізацію його прибутку за мінімізації ризику [29].

Т. Раєвська зазначає, що основна мета аналізу діяльності банку – забезпечити оптимальну структуру активних і пасивних операцій задля отримання в кінцевому підсумку максимального прибутку [30].

Л. Гіляровська окреслює мету аналізу банківської діяльності чотирма взаємопов'язаними складовими, схематично наведеними на рис. 2.2 [31].

Різноманітність завдань аналізу, а відтак і розуміння його змісту, спеціальних методів і організаційних форм визначається багатогранністю функцій економічного аналізу у системі управління. У зв'язку з цим у теорії і практиці виділяють різні види економічного аналізу на основі науково обґрунтованої класифікації, обумовленої практичними потребами управління .

Питання класифікації видів аналізу банківської діяльності розглядаються різними авторами здебільшого фрагментарно [28, 53, 108]. Наведені у додатку Б класифікаційні групи, запропоновані Л. Примосткою [131] та Л. Гіляровською [31], найбільш повні і важливі. Втім, зустрічаються й інші підходи [48, 109],

хоча у практиці їх застосування досить обмежене.

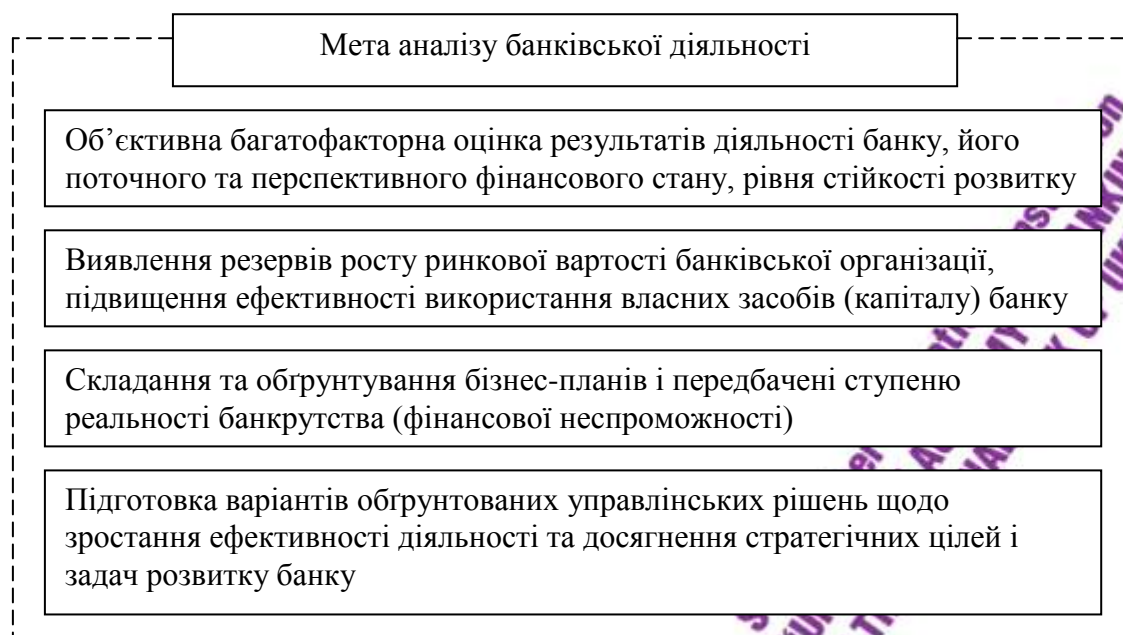

Рис. 2.2. Мета аналізу банківської діяльності

На основі проведеного дослідження нами виділено види аналізу в залежності від наступних ознак (рис. 2.3).

Як показано на рис. 2.3, за обсягом аналітичного дослідження виділяють повний та тематичний аналіз. Повний аналіз проводиться з метою вивчення всіх аспектів діяльності та всіх характеристик фінансового стану банку в комплексі. Відомо, що однією з основних цілей банку є одержання прийнятних для нього результатів при дотриманні певних обмежень.

У свою чергу фінансовий стан – узагальнююча, комплексна характеристика банку – відбиває рівень дотримання банком в своїй діяльності обмежень (мінімального розміру абсолютної і відносної величини капіталу, рівня власних активів ризиків і ліквідності, вартості придбання пасивів, загального ризику і т.д.).

Метою управління банком у цьому зв'язку є забезпечення умов для одержання ним бажаних результатів при збереженні одночасно необхідного рівня фінансового стану.

Повний аналіз дозволяє оцінити ступінь досягнення цілей управління, його ефективність; при цьому фінансовий стан банку більше характеризує ефективність його фінансового управління, чим управління в цілому.

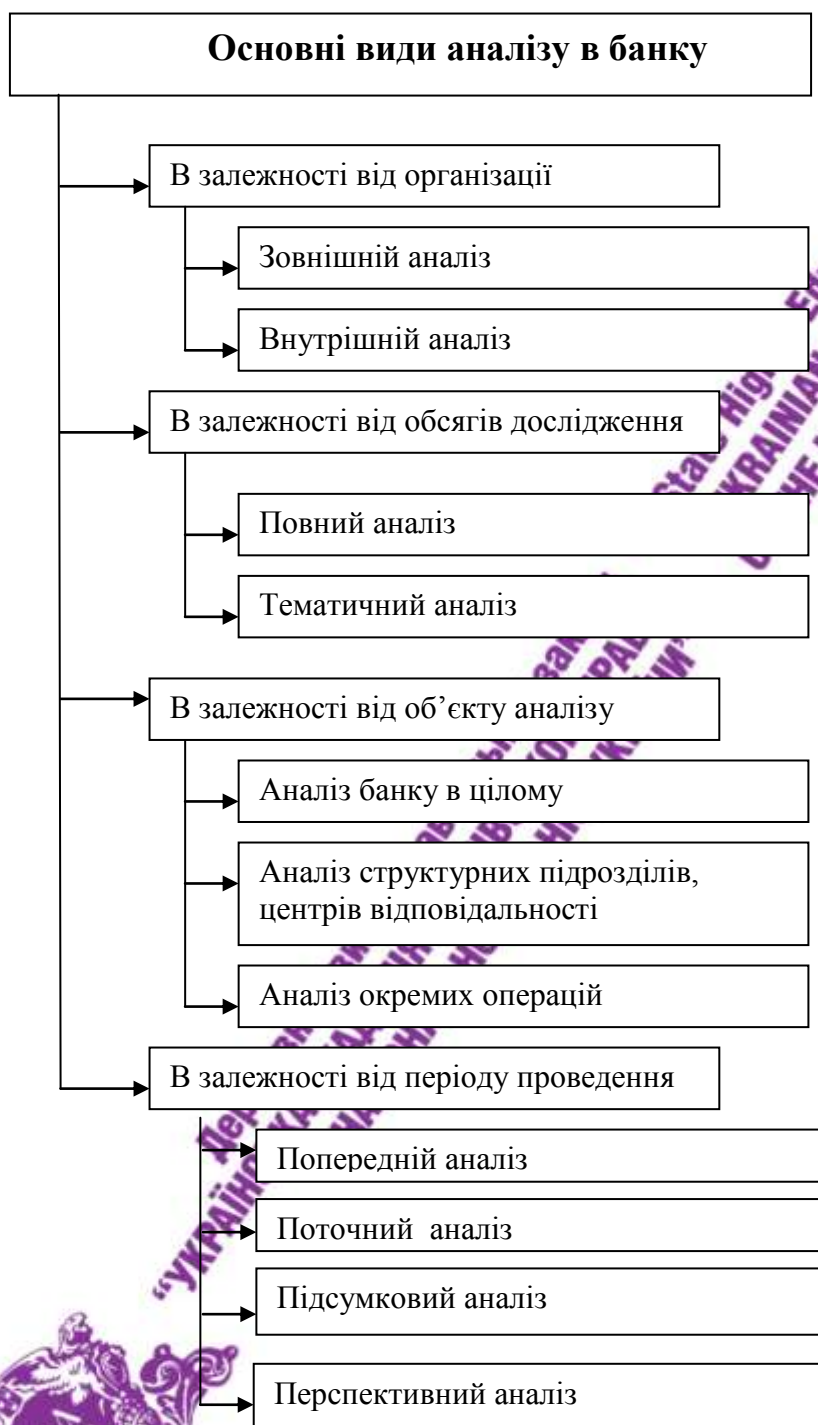

Рис. 2.3. Класифікація та види аналізу банківської діяльності

Тематичний аналіз обмежується вивченням окремих аспектів діяльності банку. Об'єктами тематичного аналізу в банку, насамперед, можуть бути показники фінансових результатів, результативності і фінансового стану;

показники ефективності системи управління; ефективності банківських послуг, операцій, технологій, систем тощо.

При здійсненні окремих видів фінансового управління (активами, пасивами, ліквідністю, ризиками, капіталом і т.д.) тематичний аналіз являє собою інструмент реалізації кожного з зазначених видів управління і метод їх наступної оцінки.

В ході управління активами ставиться задача досягнення їх найвищої прибутковості при дотриманні необхідного рівня ліквідності і допустимого рівня ризикованості. Ця задача здійсненна тільки на основі системного аналізу активів у зазначених напрямках і цілеспрямованих діях з формування відповідної структури активів.

Управління активами банку, зокрема управління недохідними активами, відповідають видам банківської діяльності. Тому її показники є індикаторами якості управління даними видами активів. Таким чином, аналіз недохідних активів відноситься до тематичного аналізу і, як правило, здійснюється в ході управління та аналізу активів банку в цілому.

За суб'єктом аналізу прийнято визначати внутрішній та зовнішній аналіз банку. Особливостями зовнішнього аналізу є: орієнтація аналізу на публічну, зовнішню звітність банку; множинність об'єктів-користувачів; різноманітність цілей і інтересів суб'єктів аналізу; максимальна відкритість результатів аналізу для користувачів. На відміну від внутрішнього, відповідні складові зовнішнього аналізу більш формалізовані та менш деталізовані. Різниця у змісті зовнішнього і внутрішнього аналізу пов'язана з різницею інформаційного забезпечення і завдань, що їх вирішують обидва ці види аналізу.

Основним змістом внутрішнього аналізу банку є аналіз капіталу; аналіз фінансової стійкості та стабільності; оцінка ділової активності; аналіз динаміки прибутку та рентабельності і факторів, що на них впливають; аналіз ліквідності та платоспроможності тощо. Цей аналіз здійснюється аналітиками банку і ґрунтується на широкій інформаційній базі, включаючи й оперативні дані.

Внутрішній аналіз недохідних активів є важливим для встановлення того, наскільки вдало керівництво кредитної установи здійснює менеджмент активів, тобто чи утримує ефективне співвідношення між дохідними та недохідними активами. Відповідно, аналіз недохідних активів банку – один із напрямів дослідження оптимальної структури активів та їх якості, який є складовим аналізу активів банку взагалі.

Суб'єктом зовнішнього аналізу недохідних активів виступає Національний банк України, який оцінює фінансовий стан і стабільність банківської установи за рейтинговою системою CAMELS.

Проблемою для Національного банку України є прозорість і реалістичність оцінки активів та капіталу. Особливо важливою є правильна оцінка регулятивного капіталу банку. Для цього треба передбачати вилучення з активів і капіталу штучно створеної частини їх (так званих bubble assets – «дутих» активів). Щоб здійснити такий захід, відповідальні банківські працівники повинні досліджувати ситуацію з недохідними активами в банку. Це потрібно робити в усій банківській системі.

Оскільки у додатковий капітал включається сума переоцінки основних засобів [40], розмір «дутих» активів тісно пов'язаний з оцінкою основних засобів. Остання має бути реальною, бо її завищення призводить до виникнення «дутих» активів, а заниження – не дає змоги вчасно провести оновлення основних засобів, що, в свою чергу, впливає на розмір капіталу банку. Отже недіючі основні засоби іноді подаються як діючі. Це робиться з метою зведення до мінімуму амортизаційних відрахувань (наприклад, під час криз на ринку нерухомості).

Завищення оцінки основних засобів можливе, по-перше, через здійснення проведок витрат, які треба розглядати як витрати за рахунками основних засобів (обслуговування, деякі види ремонту тощо); по-друге – через застосування неправильної класифікації основних засобів; по-третє – через використання надміру тривалого періоду амортизації (наприклад, устаткування для обробки даних); по-четверте – у разі купівлі основного засобу за ціною, яка

перевищує ринкову.

Неправильне застосування правил бухгалтерського обліку щодо нематеріальних активів може призвести до того, що на балансі банку з'являться активи, які не мають цінності (тобто не існують). Через це збільшиться обсяг саме «дутих» недохідних активів. Таким чином, слід звернути увагу на нематеріальні активи, вартість яких може істотно завищуватися, що знову ж таки вплине на розмір амортизаційних відрахувань. Оскільки амортизація нараховується на актив, який реально не існує, то невиправдано збільшаться витрати банку.

Ділові зв'язки, престиж і клієнтура (що є елементом гудвілу) у разі неплатоспроможності банку дорівнюють нульовій вартості. На цей актив, таким чином, не можна розраховувати як на джерело коштів для відшкодування вкладникам.

Оцінка устаткування і меблів має бути обережною, через те що зміни у смаках і в технології ведуть до їх швидкого морального зносу. Ці предмети можуть зберігати цінність до використання, але при цьому мати незначну грошову вартість. Проблема виникає тоді, коли балансова вартість необоротних активів завищена, зокрема, коли кредитна установа має власне комп'ютерне устаткування. Національний банк України повинен стежити за тим, чи не має банкова установа устаткування більше, ніж їй його потрібно, і наскільки правильно в ній розраховано амортизацію (як правило, період амортизації становить п'ять років), особливо у випадках, коли операційні доходи банку невисокі. Зазначимо, що затягування періоду амортизації є способом приховування збитків. Отже, надлишок устаткування свідчить про недбале управління, яке у довгостроковій перспективі може призвести до серйозних фінансових наслідків. Якщо комп'ютерна система обслуговує банк менше восьми годин на день, то це означає, що вона використовується не на повну потужність, а витрати на неї можуть надмірно впливати на операційний дохід і поглинати значну частину прибутку.

Будівлі, в яких розміщуються головний офіс кредитної установи та

філіали, а також ті, що виступають в якості інвестиції і використовуються для проживання співробітників банку або здаються в оренду, зазвичай не пов'язані з ризиком завищення вартості. Більш того, балансова вартість подібних активів, особливо придбаних раніше, часто буває занижена, оскільки переоцінка вартості активів з урахуванням інфляції проводиться нечасто. За значного нереалізованого приросту капіталу його слід брати до уваги при оцінці фінансового стану банку і його платоспроможності.

За об'єктом аналізу банку виділяють наступні його види:

– аналіз діяльності банку в цілому. В процесі такого аналізу предметом вивчення є діяльність банку в цілому без виділення окремих його структурних одиниць та підрозділів;

– аналіз діяльності окремих структурних підрозділів, центрів фінансової відповідальності банку. Як правило, такий аналіз спрямований на дослідження рівня та ефективності використання фінансового потенціалу (витрат). Ця форма аналізу базується на результатах управлінського обліку;

– аналіз окремих операцій банку. Предметом такого аналізу можуть бути окремі операції, пов'язані з формуванням та використанням ресурсів банку.

Відповідно до даної класифікаційної ознаки, аналіз недохідних активів може здійснюватися на всіх рівнях: як на рівні діяльності банку в цілому, так і на рівні окремих підрозділів, активів.

За періодом проведення виділяють попередній, поточний, підсумковий та перспективний аналіз. Попередній аналіз пов'язаний з вивченням умов здійснення діяльності банку в цілому або здійснення окремих операцій. Поточний аналіз проводиться в контрольних цілях в процесі реалізації окремих планів або здійснення окремих операцій для оперативного впливу на хід фінансової діяльності. Підсумковий аналіз здійснюється банком за звітний період (місяць, квартал, рік). Він дозволяє більш глибоко та повно проаналізувати стан та результати діяльності банку в порівнянні з попереднім та поточним аналізом, оскільки базується на звітних матеріалах статистичного та бухгалтерського обліку. Перспективний аналіз проводиться з метою

визначення імовірного майбутнього стану банку за умови збереження поточних тенденцій або у випадку внесення змін в управління банком.

У схемі, яку наводить В. Кочетков [53], бачимо, що аналіз активів, здійснюється у розрізі операцій, тоді як аналіз пасивів – за складовими (блоками) (рис. 2.4).

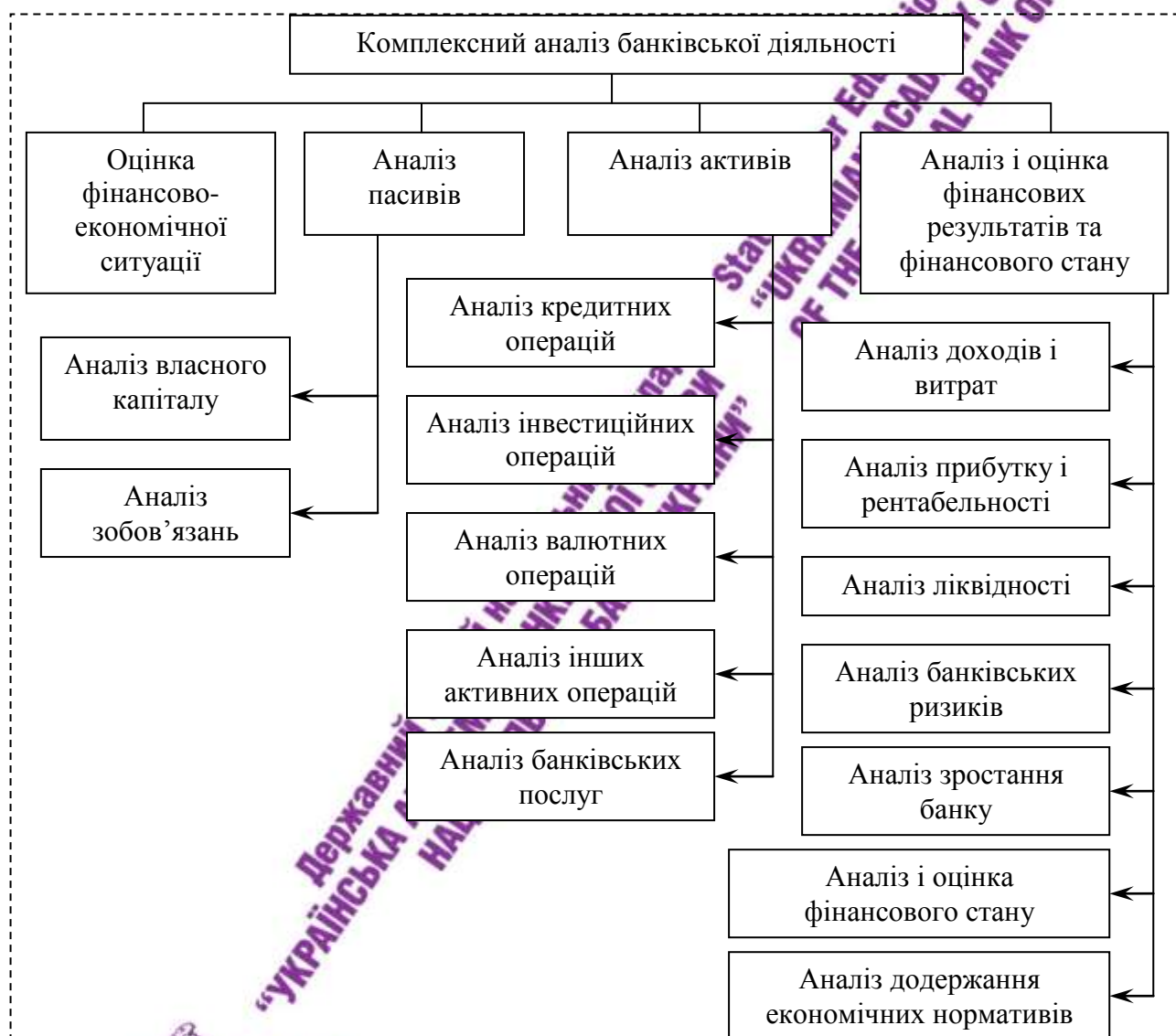

Рис. 2.4. Система комплексного аналізу діяльності банку

На нашу думку, це відбувається через брак уніфікованого підходу до аналізу фінансової установи в цілому.

Пропонуємо з метою уніфікації підходу до побудови комплексного аналізу банківської діяльності проводити аналіз активів з уніфікованої позиції, а саме – за їх складовими (дохідні та недохідні).

Такий підхід дасть змогу, по-перше, визначити місце аналізу недохідних активів у системі комплексного аналізу банківської діяльності, по-друге – враховувати всі фактори впливу і тенденції, що спостерігаються в банку і, як наслідок, розробляти ефективні прогнози майбутнього розвитку кредитної установи (рис. 2.5).

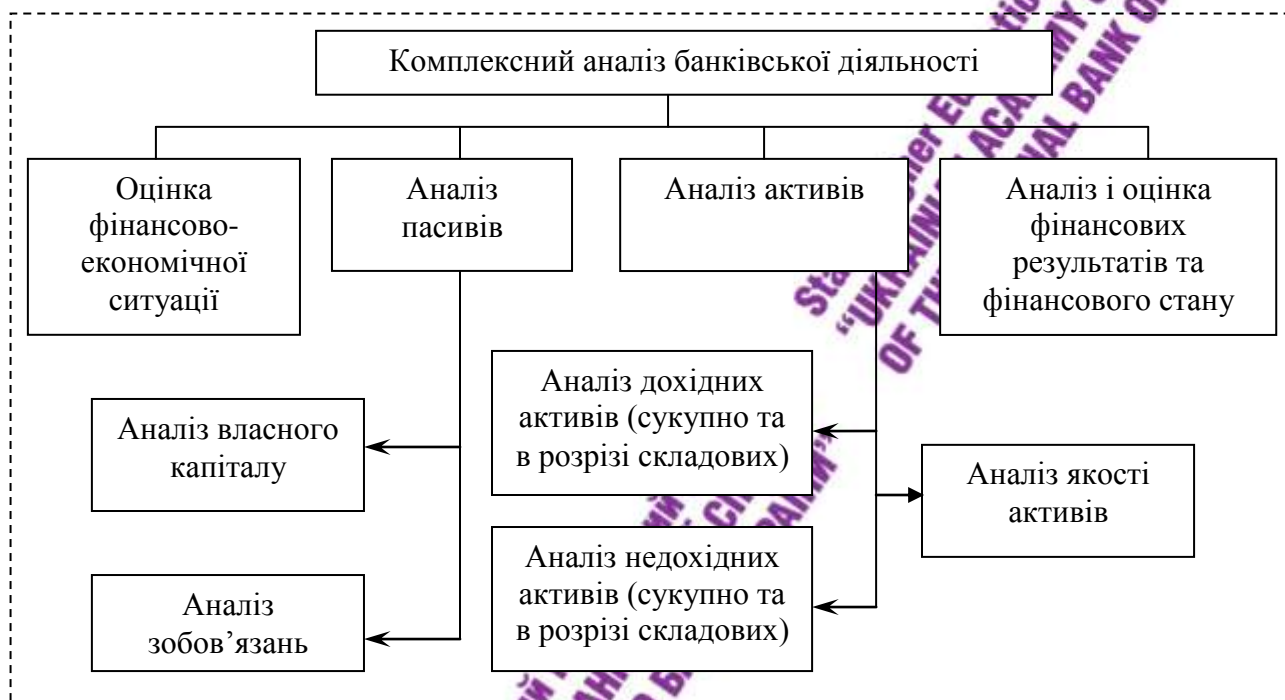

Рис. 2.5. Недохідні активи в системі комплексного аналізу банку

Дослідження думок науковців-аналітиків стосовно мети аналізу активів банку показало різний підхід до формування даної категорії.

Так, К. і Т. Раєвські зазначають мету аналізу активів банку, як визначення шляхом аналізу по вертикалі динамічних змін у структурі активів, а на основі оцінки по горизонталі – зміни у динаміці, зіставляючи дані за різні періоди [30].

Головною метою аналізу активів банку, на думку І. Парасія-Вергуненко, є виявлення напрямів розміщення ресурсів банку, які дають необхідний дохід [29]. Ним виділено такі основні напрями аналізу активів банку: аналіз складу і стану активів; аналіз якості активів; аналіз ефективності використання активів.

Ми погоджуємося із думкою А. Герасимовича, який розглядає мету аналізу активів банку з двох позицій:

1) оцінка раціональності фактичної структури активів з погляду забезпечення прибутковості та стабільності роботи банку;

2) визначення шляхів її оптимізації та узагальнюючої оцінки, прогнозу майбутніх результатів діяльності і фінансового потенціалу банку [129].

Отже, в ході управління активами ставиться завдання досягнення їх найвищої прибутковості при дотриманні необхідного рівня ліквідності і допустимого рівня ризикованості. Це завдання здійсненне тільки на основі системного аналізу фінансових активів у зазначених напрямках і цілеспрямованих діях з формування відповідної структури активів.

Оскільки аналіз активів – складова частина управління ними, його зміст повинен визначатися задачами такого управління. Проте, слід відзначити, що управління активами істотно складніше за управління технічними об'єктами з погляду досягнення бажаних результатів.

Це пов'язано з тим, що, по-перше, важко визначити з достатньою точністю залежності між фінансовими рішеннями і показниками, що характеризують стан об'єкту управління.

По-друге, об'єкт управління залежить в значній мірі від дій різних некерованих факторів, таких, як зміна ситуації на фінансових ринках, зміна податкової політики, недотримання зобов'язань контрагентами, діяльність конкурентів та інші. Крім того, управління активами за своєю суттю є дискретним, і між моментами ухвалення чергових фінансових рішень, їх реалізацією і проявом результатів можуть бути достатньо великі інтервали, що збільшуватиме помилки управління внаслідок відсутності безперервного зворотного зв'язку за відповідними вихідними показниками.

Зазначені обставини, з одного боку, підкреслюють важливість проведення ефективного (детального і оперативного) аналізу при оцінці активів банку, а з іншого – визначають обмеження на його можливості.

Відповідно, основні завдання аналізу активів банку передбачають вивчення та оцінку таких питань:

- склад і стан активів;

- якість активів;
- ефективність використання активів [129].

Для проведення такого аналізу баланс банку потрібно очистити від статей, які збільшують обороти банку, але не є реальними джерелами та вкладеннями коштів. При цьому загальні активи зменшуються на нараховані та прострочені доходи, витрати майбутніх періодів, розрахунки між філіями та іншими підвідомчими установами банку. З портфелів активів банку за міжбанківськими кредитами, державними цінними паперами, цінними паперами інших емітентів, кредитного портфеля та дебіторської заборгованості формують нетто-портфелі за вирахуванням резервів, що сформовані до відповідних груп активів. Вартість основних засобів, нематеріальних активів та господарських матеріалів ураховується в чистих активах за мінусом зносу.

Якісний аналіз активів банку передбачає аналіз активів банку за ступенями ризику та розрахунок і оцінку окремих показників. Коефіцієнтний аналіз дає змогу оцінити стан ліквідності та платоспроможності банку, якість кредитного портфеля, надійність банку, стан розвитку ресурсної бази, прибутковість роботи банку.

Аналіз активів у комерційному банку містить:

- визначення значень показників і нормативів діяльності банку, встановлених зовнішніми регулятивними органами;
- визначення та аналіз показників, що характеризують процес управління активами банку в цілому та управління окремими видами з урахуванням забезпечення ліквідності вкладених у них коштів;
- визначення значень внутрішніх показників і нормативів, що регулюють ступінь ризику (у тому числі ризику ліквідності) банківських операцій;
- визначення та аналіз показників прибутковості діяльності банку та ефективності процесу управління активами банку;
- визначення та аналіз показників ефективності активів окремих підрозділів банку та окремих видів операцій, аналіз чинників, що впливають на показники ефективності [29].

При аналізі активів банку розв'язуються наступні задачі:

- вибір сукупності показників, що характеризують активи;
- визначення значень обраних показників на певну дату аналізу або за певний період;
- порівняння отриманих значень показників з їх значеннями на попередні дати або за попередні періоди, з існуючими нормативними значеннями, із значеннями, що планувалися, якщо вони визначалися, а також з аналогічними показниками інших банків, близьких за характером і масштабами діяльності;
- визначення чинників, що вплинули на отримані значення показників [29, 30, 129].

Результати аналізу активів дають кількісну інформацію, необхідну для ухвалення відповідних фінансових рішень. Наявність такої інформації, проте, слугує тільки однією з умов забезпечення ефективності прийнятих рішень. Іншими умовами є досвід і інтуїція осіб, що ухвалюють фінансові рішення, розуміння ними можливих наслідків різних варіантів дій і пов'язаних з ними фінансових ризиків, готовність прийняти на себе відповідальність при виборі конкретного варіанту дій. Процес ухвалення управлінських рішень можна віднести скоріш до мистецтва, аніж до науки, і результати виконаних формалізованих аналітичних процедур не є або, принаймні, не повинні бути єдиним і безумовним критерієм для їх ухвалення. Що стосується аналізу активів з проведенням необхідних розрахунків, то його зміст, принципи і методи, безумовно, можна вважати науковим напрямом, заснованим як на теоретичних передумовах, так і на узагальненні накопиченого досвіду.

Отже, аналіз активів банку як складова системи управління ними передують прийняттю рішень з розміщення ресурсів в активи, будучи етапом, операцією й умовою їхнього прийняття (інформаційно-аналітичним забезпеченням), а потім узагальнює та оцінює результати рішень на основі підсумкової інформації.

Зміст і завдання аналізу недохідних активів впливають із функцій, які він виконує в системі інших прикладних економічних наук.

По-перше, це наукове обґрунтування поточних і перспективних планів

щодо розширення діяльності крізь призму збільшення недохідних активів. Без глибокого аналізу структури та динаміки недохідних активів та їх взаємозв'язків з іншими елементами активів і зобов'язань важко визначити закономірності розвитку банку, виявляти недоліки й помилки, науково обґрунтувати план, вибрати оптимальний варіант управлінського рішення.

По-друге, аналіз недохідних активів дає змогу контролювати виконання планів та управлінських рішень. Слід зазначити, що бухгалтерський облік також виконує контрольні функції в момент реєстрації, узагальнення та систематизації інформації під час здійснення фінансових операцій. Однак це не виключає контролю також у процесі аналізу банківської діяльності, який проводиться з метою не стільки констатації фактів та оцінки досягнутих результатів, скільки для виявлення недоліків, помилок та оперативного впливу на фінансову діяльність установи.

Саме тому необхідно підвищувати оперативність і дієвість аналізу недохідних активів банку, що дасть змогу підвищити ефективність банківської діяльності.

По-третє, аналіз сприяє виявленню резервів підвищення ефективності функціонування банку на базі використання досвіду та досягнень науки і практики.

Методика проведення аналізу недохідних активів включає в себе сукупність способів, правил і заходів, які в комплексі мають сприяти досягненню максимального ефекту від банківської діяльності, враховуючи вимоги до стійкості та прибутковості фінансової установи.

Під методом економічного аналізу розуміють науково обґрунтовану систему теоретико-пізнавальних категорій, принципів, способів та спеціальних прийомів дослідження, що дають змогу приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Характеристика основних методів аналізу, що можуть використовуватися в ході аналізу недохідних активів, наведена у таблиці 2.1.

Методи аналізу недохідних активів

Вид	Сутність
Горизонтальний (трендовий) аналіз	<ul style="list-style-type: none"> – порівняння показників звітного періоду з показниками попереднього періоду сукупно та в розрізі складових недохідних активів; – порівняння показників звітного періоду з показниками аналогічного періоду минулого року; – порівняння показників за ряд попередніх періодів сукупно та в розрізі складових недохідних активів.
Вертикальний (структурний) аналіз	<ul style="list-style-type: none"> – структурний аналіз недохідних активів у розрізі складових
Порівняльний аналіз	<ul style="list-style-type: none"> – порівняльний аналіз показників банку та галузі в цілому; – порівняльний аналіз показників банку з банками–конкурентами; – порівняльний аналіз недохідних активів, закріплених за окремими структурними підрозділами та центрами відповідальності; – порівняльний аналіз звітних та планових показників
Аналіз коефіцієнтів	<ul style="list-style-type: none"> – аналіз коефіцієнтів ефективності використання недохідних активів; – аналіз коефіцієнтів фондівдачі; – аналіз коефіцієнтів фондоозброєності; – аналіз коефіцієнтів захищеності капіталу; – аналіз коефіцієнтів фінансової стійкості; – аналіз коефіцієнтів ліквідності та платоспроможності; – аналіз коефіцієнтів ділової активності; – аналіз коефіцієнтів ефективності діяльності банку.
Інтегральний аналіз	<ul style="list-style-type: none"> – портфельний аналіз; – Дюпонівська система інтегрального аналізу; – об'єктно–орієнтований інтегральний аналіз

1) горизонтальний аналіз базується на вивченні динаміки окремих фінансових показників в часі. В процесі використання даної системи аналізу розраховуються темпи росту (приросту) недохідних активів сукупно та в розрізі складових за ряд періодів та визначаються загальні тенденції їх зміни або тренду.

2) вертикальний (структурний) аналіз передбачає визначення структури недохідних активів з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат. У

процесі здійснення цього аналізу розраховується питома вага окремих структурних складових недохідних активів.

3) аналіз відносних показників (коефіцієнтів) передбачає розрахунок відношень між окремими абсолютними показниками, що характеризують недохідні активи банку, визначення взаємозв'язків показників. В процесі використання цієї системи аналізу визначається різноманітні відносні показники, що характеризують ефективність використання недохідних активів банку.

4) порівняльний аналіз базується на співставленні значень окремих груп аналогічних показників між собою. В процесі використання цієї системи аналізу розраховуються розміри абсолютних та відносних відхилень показників, що порівнюються.

5) інтегральний аналіз передбачає визначення впливу окремих факторів (причин) на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому інтегральний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник.

Серед основних перспектив розвитку аналізу слід зазначити його еволюційність, поряд із розвитком інформаційних технологій та технічних засобів, тобто здійснення аналітичних процедур за допомогою автоматизованого робочого місця (АРМ) аналітичного працівника.

Отже, можна побудувати алгоритм організації аналізу недохідних активів банку (рис. 2.6).

Реалізація основних завдань аналізу недохідних активів в банку неможлива без відповідного рівня його організації, і, перш за все, формування мети аналізу, постановки аналітичних задач, визначення способів їх практичного рішення.

Правильна організація аналізу виключає дублювання робіт різними службами і виконавцями (якщо це не передбачено контрольною функцією управління спеціально); сприяє постановці найактуальніших його питань; дозволяє забезпечити комплексність, необхідну глибину і високу ефективність аналізу.

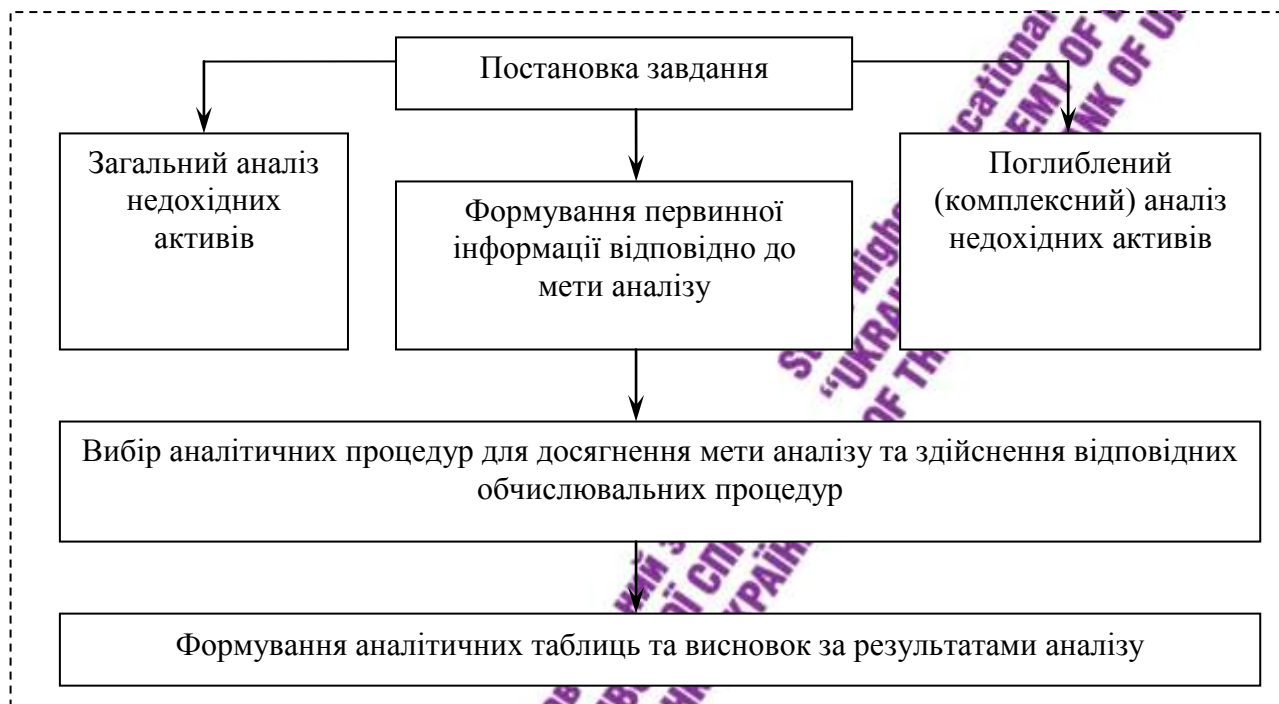

Рис. 2.6. Схема організації аналітичної роботи з недохідними активами банку

На організацію аналітичної діяльності в банку впливає безліч чинників, найістотнішими з яких є: обрана банком стратегія діяльності, розмір і структура активів, наявність мережі установ та інші чинники

Організація аналітичної роботи в банку поділяється на етапи, що розрізняються за трудомісткістю роботи, обсягом інформації, що обробляється, та часом проведення. Відповідно до цього змінюються кваліфікаційні вимоги до службовців банку, які зайняті на окремих етапах аналітичної роботи.

Етапи аналізу діяльності банку включають:

– попередній (попередній огляд статей балансу; попереднє групування статей активу; перевірка відповідності окремих груп активу за різними критеріями; підрахунок оцінних нормативних, абсолютних і відносних

показників; визначення видів та кількості таблиць, їх реквізитів та порядок групування);

– аналітичний (аналіз, тобто опис одержаних розрахункових показників і динаміки даних, що аналізуються; підготовка висновків за підсумками аналітичної роботи);

– підсумковий (експертна оцінка підсумків аналізу; розробка пропозицій щодо удосконалення роботи банку) [129].

Отже, запропонована система аналізу недохідних активів включає в себе:

1. Об'єкт та суб'єкт аналізу. В якості об'єкту виступають недохідні активи, структуровані за критеріями прямої та непрямої недоходності. Суб'єктами аналізу виступають підрозділи, що забезпечують управління недохідними активами банку і джерелами їх фінансування в межах даної економічної системи та у взаємозв'язку із зовнішнім середовищем.

2. Функціональну підсистему, до складу якої включені такі методи аналізу як горизонтальний (трендовий), вертикальний (структурний), порівняльний, аналіз коефіцієнтів, інтегральний аналіз.

3. Підсистему забезпечення, до складу якої віднесено правове забезпечення, нормативне забезпечення та інформаційне забезпечення.

Напрямки вдосконалення методики аналізу недохідних активів банку наведено в третьому розділі дисертаційного дослідження.

2.2. Раціоналізація облікової політики щодо недохідних активів банку

У сучасних умовах розвитку банківської системи безперервний пошук та реалізація заходів щодо покращення тих чи інших сторін діяльності – єдина можливість для банку вижити та успішно функціонувати. Існують способи значного покращення показників ефективності діяльності банку без витрат додаткових фінансових коштів і без погіршення стосунків з персоналом.

Основою такого покращення має стати облікова політика, яка передбачає наявність творчого підходу або професійного судження під час інтерпретації фактів фінансово-господарської діяльності з метою їх реєстрації у фінансовому обліку.

В Україні термін «облікова політика» є новим і недостатньо дослідженим як в науці, так і в практичній діяльності банку. Його поява зумовлена трансформацією бухгалтерського обліку до національної системи, яка базується на міжнародних стандартах ведення бухгалтерського обліку.

Облікова політика банку – це сукупність визначених у межах чинного законодавства принципів, методів і процедур, що використовуються банком для складання та подання фінансової звітності [13].

Дане тлумачення відповідає зазначеному визначенню у МСБО 8 «Облікова політика, зміни облікових оцінок і помилки»: «...Облікова політика (accounting policy) – це правила й процедури, застосовувані при складанні фінансової звітності...» [50].

У випадках, коли йдеться про прийняття рішень щодо вибору методу нарахування амортизації основних засобів чи нематеріальних активів, вибору методу оцінки зменшення запасів, методу нарахування резерву сумнівних боргів тощо, а також у випадку виникнення нестандартної ситуації спеціаліст з фінансового обліку повинен самостійно прийняти відповідне рішення, яке задовольнило б потреби користувачів у якісній фінансовій інформації.

Під професійним судженням в цьому випадку слід розуміти обґрунтований професійний погляд фахівця стосовно способів кваліфікації та розкриття достовірної інформації про фінансовий стан, фінансові результати та їх зміни.

Потреба у професійному судженні як способі забезпечення достовірної інформації буде зростати одночасно з зростанням потреби на ринку в достовірній інформації, коли недостовірність фінансових звітів стане значною перешкодою у розвитку ринкових відносин.

Кожен банк щорічно самостійно формує свою облікову політику,

виходячи зі своєї структури, кола виконуваних операцій і інших особливостей діяльності, керуючись законодавством України про бухгалтерський облік, нормативними актами органів, що регулюють бухгалтерський облік. Положення про облікову політику банку затверджується наказом до початку нового календарного року.

За результатами дослідження встановлено, що цілями розробки облікової політики банку є:

- конкретизація порядку використання припустимих нормативними актами способів ведення бухгалтерського й податкового обліку;
- додання нормативного статусу самостійно розробленим способам ведення бухгалтерського й податкового обліку;
- установлення механізмів реалізації способів бухгалтерського й податкового обліку у відповідності зі структурою й специфікою діяльності банку.

На нашу думку, формування щорічного Положення про облікову політику недоцільне з наступних причин: через збільшення документообігу; щорічне перевидання, в більшості випадків, є формальним актом.

За результатами дослідження нами рекомендовано затверджувати наказом до початку нового календарного року лише зміни до облікової політики, з якими ознайомлювати відповідних облікових працівників під розписку. Що дозволить відійти від формального підходу до формування такого важливого внутрішнього нормативного документу.

Формування облікової політики управління недохідними активами передбачає розкриття методики обліку недохідних активів, які забезпечують господарську життєдіяльність банку. У цілому облік недохідних активів досить жорстко регламентований національними правилами обліку, але разом з цим ще залишається багато невідповідностей між МСБО, П(С)БО та моментами, які необхідно розкрити в обліковій політиці банку.

Виходячи зі специфіки банківської діяльності, необхідно розробити внутрішній класифікатор недохідних активів, який передбачає їх кодування

(наприклад, номер активу, його клас і підклас та групу як основних засобів, так і нематеріальних активів та запасів).

При проведенні власної класифікації банк повинен звернути увагу на наявні помилки в практиці обліку. Відповідно до національних правил обліку банк має право встановлювати вартісні критерії предметів, що включаються до складу інших малоцінних необоротних матеріальних активів, тоді як МСБО не передбачають такого поділу.

За результатами дослідження ми вважаємо, у такій класифікації особливої потреби немає, а це визначення можна вважати стереотипом, що перейшов із старих правил обліку. Серед інших помилок можна визначити й такі, коли витрати, понесені на придбання програмних продуктів (без придбання прав на них), які не є за своєю суттю нематеріальним активом, оскільки вони не мають впливу на майбутні економічні вигоди й, відповідно, повинні визнаватися витратами в періоді їх придбання, рекомендується визнавати нематеріальними активами банку.

Облікова політика банку повинна розкривати й інші правила методології бухгалтерського обліку. Предметом вивчення облікової політики є передусім визначення способу надходження на баланс та переліку первинних витрат, вартість яких може чи не може включатися до первинної вартості активу.

Так, П(С)БО визначають витрати, що включаються до складу первинної вартості активу. Поширеним є визначений МСБО метод установаження первісної вартості як «суми, що сплачується постачальникам активів», проте він може бути використаний тільки в тому випадку, коли операція здійснюється безпосередньо між незалежними покупцем і продавцем, що дає підставу вважати його об'єктивним і надійним мірилом вартості основних засобів. Існують інші випадки, передусім, за значної зміни ринкової ціни на цей вид активу, коли метод фактичних витрат перестає бути об'єктивним мірилом їх реальної вартості.

У таких ситуаціях вважається допустимим використовувати й інші методи визначення первісної вартості: метод поточної вартості, метод чистої

вартості реалізації, метод витрат на заміну. На нашу думку, наявність такого обмеження в П(С)БО зумовлено фактом недостатнього розвитку ринкових відносин, а використання цього правила призводить до неправильного відображення первинної вартості активів банку.

У діловій практиці поширені й інші ситуації, коли одночасно придбано декілька видів активів (наприклад, будівлі і земельної ділянки або різнотипних активів у одного постачальника зі знижками). У таких випадках виникає необхідність правильного розподілу виплаченої суми за придбані основні засоби. У національному законодавстві це правило обмежене таким варіантом розподілу – пропорційно справедливій вартості. У міжнародній – допускається будь-який з методів, за яким використовуються достовірні та об'єктивні для такої ситуації показники. Так, можуть бути використані: ринкові ціни на активи-аналоги; теперішня вартість оцінки майбутніх надходжень від використання активів; оціночна вартість економії виробничих витрат завдяки використанню придбаних активів тощо. У цьому випадку завданням облікової політики є здійснення чіткого визначення моментів, коли банк має право при придбанні активів за грошові кошти визнавати їх первинну вартість, не враховуючи ціни, сплаченої постачальникам, а враховуючи інші методики.

При визначенні балансової вартості активів, отриманих шляхом їх самостійного виготовлення, інші витрати банку будуть включати прямі витрати, пов'язані з оплатою праці, сплаченими податками, а також накладні витрати, що пов'язані з процесом виготовлення та доведення активу до потреб експлуатації. Міжнародні правила, на відміну від національних, обмежують визначену балансову вартість активу ринковою ціною. Оскільки ринкову вартість самостійно створених активів практично неможливо оцінити, а також у випадках, коли витрати, понесені на виготовлення активу є нижчими його ринкової вартості, балансова вартість самостійно виготовлених активів визнається на рівні понесених банком витрат. Тому правила формування первинної вартості активів, що виготовляються банком самостійно,

розкриваються в його обліковій політиці.

Визначення первинної вартості активів при отриманні їх на безоплатній основі відбувається за справедливою вартістю. Цей порядок вимагає уточнень облікової політики щодо вибору конкретних правил визначення їх справедливої вартості, виходячи з тих, які використовуються у світовій практиці: за ринковою вартістю переданого активу; за ринковою вартістю наданих в обмін активів акцій банку; методом незалежної оцінки активів (наприклад, метод дисконтованого потенційного доходу від використання даного активу тощо).

Обмін передбачає отримання активів за подібні або неподібні негрошові активи. У такому разі можливі два способи визначення первинної вартості активів: або за справедливою вартістю, або за залишковою вартістю активу, переданого в обмін. При цьому, вибір правила оцінки залежить від конкретного випадку, і від того, який з цих способів дасть достовірнішу оцінку. Тому облікова політика повинна визначити критерії ідентичності (подібності) активів відповідно до їх функцій, фізичних властивостей або інших ознак.

До витрат, понесених банком після придбання активів, належать витрати на ремонт, технічне обслуговування й удосконалення. Розглянемо методологію їх обліку:

– витрати, що не впливають на продовження терміну корисного використання активу, є витратами даного періоду. Облікова політика для таких витрат може використовувати два методи: метод обліку, який відображає фактичні витрати такого роду за датами їх здійснення; метод розподілу (метод створення забезпечення), який заснований на оцінці витрат на технічне обслуговування й регулярний ремонт за певні проміжки часу. Банк повинен розробити в обліковій політиці механізми таких заходів, визначити терміни їх проведення, спланувати передбачувані нормативні обсяги понесених витрат;

– витрати, що впливають на продовження терміну експлуатації або

підвищення продуктивності активів, капіталізуються й, відповідно, підлягають амортизації протягом періоду, щодо якого продовжується ефект від переобладнання. Існує декілька способів поліпшення активів, а саме: модернізація, модифікація, реконструкція, добудовування, дообладнання тощо, а у міжнародній практиці, крім зазначених, існують ще заміна, удосконалення (поліпшення) та екстраординарні ремонти. Для обліку цих витрат в міжнародній практиці використовується три методи, кожний з яких передбачає збільшення балансової вартості відповідного активу, оскільки ці витрати ведуть до продовження його терміну експлуатації і/або підвищення продуктивності, а саме:

– метод заміни (застосування обмежується випадками, коли достовірно відомі витрати на окремі компоненти активу, що замінюється, й сума нарахованої амортизації);

– метод збільшення балансу рахунку відповідного активу (використовується, коли первинна вартість старого компоненту й сума нарахованої амортизації невідомі й не можуть бути визначені);

– метод скорочення суми накопиченої амортизації (застосовується, коли здійснення витрат на ремонт веде до подовження терміну експлуатації активу). Цей метод використовується лише для випадків добудовування й дообладнання активів банку. Використовуючи методи, запропоновані міжнародною практикою обліку, банк повинен визначитися з їх застосуванням у своїй обліковій політиці.

На практиці метод реалізації недохідних активів і метод вибуття активу зустрічаються найчастіше поруч з іншими методами: дарування або вимушене списання у зв'язку з псуванням, втратами тощо. Причиною виникнення відхилень між виручкою від їх продажу й ліквідаційною вартістю є той факт, що активи в балансі відображаються не за їх реальною вартістю, а за вартістю, що амортизується. Враховуючи викладене, правилами облікової політики необхідно визначити обов'язковість і порядок проведення переоцінки на дату балансу недохідних активів банку та перелік максимально можливих витрат,

що пов'язані з ліквідацією активу. І, якщо багато які з вказаних витрат є зрозумілими а саме: демонтаж активу, його подальше транспортування, понесені витрати на страхування тощо, то існує й багато витрат, для яких тільки облікова політика може дати реальне обґрунтування віднесення або не віднесення їх до витрат, що пов'язані з ліквідацією активу.

Облікова політика банку має певну специфіку щодо короткострокових (оборотних) недохідних активів банку – запасів. Так, рух вартості запасів під час їх обороту може як співпадати, так і не співпадати з фізичним рухом запасів, що витрачаються.

При відпуску матеріальних запасів на господарські потреби, продажу та іншому вибутті їх оцінка здійснюється за одним з таких методів: ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів; середньозваженої собівартості; собівартості перших за часом надходження запасів (ФІФО); нормативних затрат; ціни продажу (П(С)БО 9).

Не виключається одночасне застосування одразу декількох методів оцінки лише з одним обмеженням: для всіх одиниць бухгалтерського обліку запасів, що мають однакове призначення та однакові умови використання, застосовується тільки один з наведених методів. Тобто, допустима ситуація, коли в обліку банку різні матеріальні запаси оцінюватимуться по-різному, якщо є можливість підтвердити різницю в умовах їх використання.

Методом ідентифікованої собівартості відповідної одиниці запасів можна користуватися тільки за умов значної диверсифікації запасів, коли кожна з одиниць має специфічні характеристики, тобто запаси є однорідними з точки зору їх споживчих властивостей.

Метод ідентифікованої собівартості застосовується при наявності наступних обставин: відпуску належать запаси, які не підлягають заміні іншими запасами, що є в банку; запаси відпускаються для виконання спеціальних замовлень і проектів.

При застосуванні цього методу рух вартості запасів співпадає з їх фактичним рухом. Впровадження та застосування методу базується на

використанні комп'ютеризованих технологій обліку запасів, коли кожна одиниця має специфічні, властиві тільки їй характеристики, тобто запаси не є однорідними за своїми споживчими якостями. Проте можливість застосування цього методу на практиці обмежена з причини різноманітності номенклатури і великої кількості однакових запасів.

Метод середньозваженої використовується у випадку, коли банк хоче забезпечити стабільну величину доходу за періодами й практично не залежить від змін рівня цін. При даному методі, розрахунок середньої ціни здійснюється одразу в момент надходження нової партії запасів. Вартість запасів, що знову надійшли, усереднюється з тією, що вже наявна. В результаті цього на кожен момент часу ми маємо нібито одну партію за однією обліковою ціною, яка визначається як відношення загальної вартості запасів до їх загальної кількості. Списання вартості витраченого запасу, якщо це витрачання відбудеться після чергового надходження, буде здійснюватись за новою обліковою ціною. Подібний алгоритм розрахунку використовується і для всіх інших закупок і витрат запасів протягом звітного періоду.

Перевага цього методу полягає в тому, що оцінку вартості відпущеного запасу та запасів в залишках можна знайти відразу в момент здійснення операції, що надає об'єктивне уявлення про вартість запасів і практично не дозволяє здійснювати маніпуляції з цифрами. Але це досягається за рахунок досить великого обсягу роботи. Крім того, оцінка залишків матеріалів та собівартості готової продукції не є повністю об'єктивною.

Цей метод оцінки найбільш простий і найменш трудомісткий. Перевагою його є можливість при належному використанні дати об'єктивну картину про стан та рух запасів. Недоліком є те, що простота методу містить в собі загрозу легкого маніпулювання цифрами в бік завищення або заниження показників витрачених запасів.

Цей метод можна застосовувати для списання взаємозамінних запасів, коли для списання запасів не потрібно проводити їх ідентифікацію (на відміну від попереднього методу). Проблема даного методу полягає, головним чином, в

складності відстеження за середньою ціною в умовах, коли виробничі запаси витрачаються щоденно, а також надходять досить часто.

При безперервному обліку за методом ФІФО вартість витрачених запасів розраховується з їх загальної вартості безпосередньо при витрачанні чергової партії. Собівартість використаних запасів визначається шляхом підсумування вартостей використаних при їх збуті запасів. При застосуванні цього методу рух вартості запасів хоча в точності і не співпадає з їх рухом в натуральному виразі, але наближається до нього, причому, чим частіше здійснюється придбання і витрачання запасів, тим ближчим є це наближення.

При періодичному обліку за методом ФІФО, реальне чергування надходжень та витрат замінюється послідовними діями: спочатку враховуються всі надходження, а потім – всі витрачання. При періодичній оцінці запасів за методом ФІФО бухгалтер виводить підсумки оприбуткування запасів за весь звітний період, після чого відображає вибуття необхідної кількості запасів в хронологічному порядку, від першого постачання до того постачання, в якому виникло повне вибуття запасів в даному звітному періоді. Вартість запасів на кінець звітного періоду визначається за допомогою інвентаризації. Сальдо запасів на кінець періоду як добуток кількості запасу в натуральному виразі і ціни (при придбанні запасів) або собівартості (при самостійному виготовленні) одиниці запасу з останньої його партії, що надійшла.

Перевага методу ФІФО полягає в тому, що він простий, систематичний і об'єктивний, що відповідає вимогам GAAP, а також перешкоджає маніпулюванню даними в сторону штучного завищення або заниження вартості запасів, тобто запобігає можливості маніпулювання прибутком, забезпечує відображення у балансі суми запасів, яка приблизно збігається з поточною ринковою вартістю. Метод ФІФО виправдовує себе в умовах низької інфляції. Застосування ж його в умовах високої інфляції призведе до завищення вартості матеріальних залишків, заниження собівартості готової продукції та, як наслідок, завищення результатів від реалізації.

Саме відображення нереальних доходів, що призводять до

невиправданого завищення прибутку, є недоліком методу.

Розглянемо особливості застосування не визнаного в нормативно-правових актах, але описаного у навчальній літературі метод ЛІФО.

Метод ЛІФО при постійному обліку запасів. При веденні безперервного обліку метод ЛІФО використовується для визначення собівартості вибуття запасів та їх залишків і здійснюється на поточній основі. При витрачанні запасів спочатку відбираються всі запаси, що надійшли пізніше інших, а потім частково відбираються запаси, що надійшли раніше.

Періодичний облік за методом ЛІФО передбачає розрахунок вартостей запасів, придатних (готових) для використання протягом звітного періоду за допомогою підсумовування балансової вартості запасів на початок періоду і вартості закуплених (виготовлених) протягом періоду запасів.

При періодичній оцінці запасів за методом ЛІФО бухгалтер виводить підсумки оприбуткування запасів за весь звітний період, після чого здійснює оцінку необхідної кількості запасів в порядку, зворотньому до хронологічного, від останнього надходження до того надходження, в якому відбулося повне вибуття запасів в даному звітному періоді.

Різниця, що виникає в результаті відмінності між оцінками ФІФО і ЛІФО, називається резервом ЛІФО. В міжнародній практиці її додають до балансової вартості, а також до нерозподіленого прибутку - для збереження рівності обох частин балансу. Таким чином одержують поточну вартість запасів.

Даний метод ігнорує фізичне старіння запасів і забезпечує правильні результати при обліку запасів, які швидко псуються. Для запасів тривалого зберігання можна використовувати інші способи оцінки.

У періоди інфляції, що характеризується ростом цін, метод ЛІФО показує найбільшу собівартість використаних запасів, оскільки відображає останні ціни, що постійно зростають. Кінцеві залишки обліковуються за цінами запасів, які надійшли раніше. Виходячи з цього, прибуток виявляється заниженим. Хоча в умовах високої інфляції метод виправдовує себе тим, що вартість запасів, що списуються, буде максимально наближеною до поточних ринкових цін. Недолік

методу ЛІФО полягає в тому, що запаси в балансі відображаються за більш давніми цінами.

Методи нормативних витрат і ціни продажу не можуть застосовуватися в банківській сфері, тому що вони доцільні лише для підприємств виробничих (нормативний метод) та роздрібною торгівлі (метод ціни продажу).

Облікова політика повинна мати можливість використання кількох методів обліку вибуття запасів з визначенням видів запасів, до яких застосовується конкретний метод.

Також потрібно звернути увагу на специфіку роботи банку із запасами, а саме на той факт, що вони не використовуються для виробництва продукції й відповідно не приносять прямого доходу від реалізації, а є підтримкою (забезпеченням) банківської діяльності та його адміністративних потреб. Тому метою підготовки облікової політики банку є вибір одного з викладених методів обліку вибуття запасів, який передусім враховував би трудомісткість процесу обліку, коливання цін та інші критерії. Враховуючи викладене, найбільш прийнятним для банку, на нашу думку, залишається метод ФІФО.

Важливою умовою правильної організації обліку запасів є розробка номенклатури запасів. Так, кожна група запасів може містити багато назв, сортів, розмірів. Для раціонального їх обліку та якісного планування необхідно розробити детальне групування запасів. З цією метою весь перелік запасів можна класифікувати за чітко встановленими ознаками. За кожною назвою запасів повинен бути закріплені певний шифр, який би проставлявся у всіх документах, які пов'язані з обліком його наявності та руху.

Облікова політика банку може вимагати вести облік запасів на складі або без використання складу. При невеликих обсягах запасів, а також з метою спрощення обліку й скорочення витрат на утримання адміністративного персоналу, банк має ухвалити рішення не організовувати складський облік, а забезпечити зберігання своїх матеріальних цінностей у касі банку або у спеціально відведених місцях. Однією з важливих умов правильної організації такої діяльності є попередня розробка норм запасів кожної одиниці матеріалів

(за номенклатурним номером), які повинні бути в банку для забезпечення господарської діяльності. Цей підхід дає можливість контролювати стан залишків у місцях зберігання, правильно планувати політику закупівель запасів, правильно витратити оборотні кошти банку, не накопичуючи запасів.

Крім того специфікою банківського обліку є те, що до запасів банку належить велика кількість бланків суворої звітності. У зв'язку з відсутністю єдиної законодавчої бази з їх обліку та зберігання необхідно визначити чіткий перелік, порядок руху названих бланків та їх бухгалтерський облік.

За недохідними активами банку облікова політика повинна містити також такі методичні елементи: амортизаційну політику, політику переоцінок та політику визнання втрати корисності.

Амортизація як економічна категорія давно є предметом пильної уваги економістів усього світу. Дискусії про її суть, про необхідність її відображення у фінансовій звітності, про оптимальні методи тощо ведуться й сьогодні.

У класичному розумінні амортизація являє собою об'єктивний економічний процес поступового відшкодування вартості основних засобів у період їхнього функціонування у виробництві, з метою відновлення до моменту закінчення терміну експлуатації, що залежить від фізичного і морального зносу об'єкта.

Потреба в амортизації основних засобів обумовлена тим, що термін використання основних засобів в діяльності банку має певні обмеження в зв'язку з поступовим зношуванням основних засобів та втратою їх споживчої вартості (корисності).

Виходячи з такого визначення амортизації, можна зробити припущення, що розмір амортизаційних відрахувань за той або інший період не дорівнює розміру зниження ринкової вартості відповідного активу за даний період або частці початкових витрат, зроблених за той же час. Таким чином, розмір амортизаційних відрахувань визначається лише такими показниками: первинною вартістю; оціночною ліквідаційною вартістю; розрахунковим

терміном експлуатації; вибраним методом нарахування амортизації.

Також треба враховувати, що оціночну ліквідаційну вартість активу часто визначити наперед дуже складно, особливо за активами, які пов'язані не з використанням у процесі виробництва продукції, а для управлінських потреб. Звичайно, ця вартість може бути достовірно визначена тільки в момент ліквідації активу, тому її початкове значення при розрахунку розміру амортизаційних відрахувань банк може приймати за нульове значення.

Відповідно до переліку своїх активів банк повинен передусім визначити, які з цих активів підлягають або не підлягають амортизації. Так, ті активи, у яких термін корисного використання вважається незакінченим, не можуть амортизуватися (наприклад, земля). Також не можуть амортизуватися й ті активи, за якими ще не має конкретної первинної вартості (наприклад, незавершені капітальні вкладення). При визначенні терміну корисного використання конкретного активу необхідно враховувати передбачувані фізичне та моральне зношування, очікуване використання активу з урахуванням його потужності й продуктивності, правові або інші обмеження термінів його використання. Звернемо увагу на той факт, що термін експлуатації активів визначається кількома методами: по-перше, із розрахунку часового показника (роки, місяці експлуатації), по-друге, це можуть бути будь-які інші кількісні показники, наприклад, кількість виготовлених одиниць продукції, обсяги проведених робіт (виконаних послуг) за допомогою активу, або загальний пробіг, якщо мова йде про нарахування амортизації автомобіля.

Як видно з наведених прикладів, існує природна залежність між терміном корисного використання активу й рівнем чистого прибутку банку, оскільки при цьому, у кожний звітний період використання основного засобу, від прибутку віднімається певний обсяг амортизаційних витрат. При цьому, тривале використання активів приводить до їх старіння, до збільшення витрат на їх підтримку в робочому стані, а при неправильній політиці оновлення й заміни активів – до непередбачених витрат. Тому завданням банку є передусім розробка виваженого підходу щодо визначення терміну корисного

використання своїх активів спираючись на власний і чужий досвід і на дані технічних паспортів, оцінок зовнішніх організацій, досвіду інших організацій тощо. Введення принципу самостійного вибору й встановлення терміну корисного використання для своїх активів у національній практиці обліку спричинило багато невдоволення й критики. З нашої точки зору, цей підхід дуже прогресивний, оскільки він забезпечує не тільки самостійність банку у виборі своєї економічної політики, але й посилює відповідальність банку за якість його прибутку.

Вибір економічно доцільного методу нарахування амортизації для кожного окремого активу – завдання досить складне. Адже економічна доцільність зумовлена цілим рядом факторів, які складно врахувати в момент придбання активу. Але завданням облікової політики банку є вироблення власних критеріїв (факторів), які давали б можливість достовірно визначати конкретний метод нарахування амортизації.

Серед законодавчо дозволених методів є: метод рівномірного нарахування (прямолінійний); зменшення залишкової вартості; прискореного зменшення залишкової вартості; кумулятивний; виробничий та такий, що використовується в податковому обліку. Природно, що існують й інші методи нарахування амортизації в практиці обліку (наприклад, модифікаційний метод прискореної амортизації, метод амортизаційного фонду, метод аннуїтету, метод пониження тощо), але національні правила обліку обмежують їх кількість лише викладеними. Аналіз можливих способів нарахування амортизації для банківської практики засвідчив, що найбільш доцільним для більшості необоротних активів є використання методу рівномірного нарахування амортизації, що визначається пропорційністю формування витрат банку.

Метод нарахування амортизації обирається банком самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигід від його використання. Якщо очікуваний спосіб змінюється, то може бути вибраний інший метод. У П(С)БО 7 прямо не сказано, що до різних об'єктів основних

засобів можуть застосовуватися різні методи нарахування амортизації. Однак такий висновок можна зробити, виходячи із загальної концепції цього стандарту, де говориться про те, що метод амортизації конкретного активу може переглядатися у разі зміни передбачуваного способу отримання економічних вигод від його використання.

Визначення і методи амортизації наведені в П(С)БО 7 відрізняються від вимог нарахування амортизації для цілей оподаткування (ст. 8), а саме: визначенням об'єктів, на які вона нараховується; нормами амортизації, які підприємство встановлює самостійно (визначаються строки корисного використання); методами амортизації; базою нарахування амортизації [14].

Облікова політика також повинна визначати момент початку нарахування амортизації. Якщо раніше нарахування амортизації прив'язувалося до введення об'єкта в експлуатацію і вважалося, що об'єкти які не використовуються, не зношуються, то після введення міжнародної практики обліку немає ніякої можливості відстрочити початок амортизації відразу після закінчення формування вартості активу, яка буде амортизуватися, тобто після прийняття об'єкта на баланс банку. В обліковій політиці, пов'язаній з розкриттям амортизаційної політики банку, також потрібно розкрити ті зміни, які можуть застосовуватися при нарахуванні амортизації за видами: зміна бухгалтерської оцінки ліквідаційної вартості активів, термінів їх експлуатації та інших найважливіших показників, за якими нараховується зношування; зміна методу нарахування амортизації; виправлення допущених помилок при нарахуванні амортизації.

Причиною внесення змін може бути отримання нової інформації або істотної зміни умов діяльності банку, коли для збереження достовірності зіставлення витрат на придбання активів і доходів, що отримуються за їх допомогою, необхідно внести коригування до бухгалтерської оцінки банку або методи обліку. Прикладом таких змін є поява на ринку нового виду обладнання, яке ефективніше виконує ті ж функції, що й встановлене раніше. Тоді вартість останнього доведеться списувати на витрати швидшими

темпами, для чого доведеться застосувати інші методи амортизації, якими можна добитися потрібного ефекту прискорення. У цьому випадку для відображення нової інформації відносно терміну експлуатації та зміни ліквідаційної вартості треба застосовувати принцип зміни бухгалтерської оцінки. Зміни в принципах обліку (методу нарахування) амортизації можуть проводитися лише з метою підвищення точності й повноти фінансової звітності. Так, перехід від прямолінійного методу нарахування амортизації до прискореного може бути пов'язаний з прискоренням морального зносу активу, що амортизується, через появу ефективніших його видів. У цьому випадку використання одного й того ж методу в обліку банку вважається допустимим, а зміни, спрямовані тільки на підвищення показника прибутку в фінансовій звітності банку, вважаються неприпустимими. Помилки при обчисленні амортизації, що пов'язані з арифметичними розрахунками, не проведенням нарахування амортизації за деякими видами активів або використанням неправильних початкових даних підлягають виправленню у фінансових звітах.

Політика амортизації для нематеріальних активів відрізняється від політики амортизації основних засобів лише обмеженням терміну корисного використання (20 років). При проведенні облікової політики нарахування амортизації для основних засобів, що належать до категорії інших необоротних матеріальних активів, необхідно здійснити вибір методу нарахування амортизації.

- шляхом списання всієї вартості активу на витрати банку в місяці передачі їх у використання в розмірі 100% їх вартості,
- шляхом списання 50% вартості активу на витрати банку в першому місяці їх використання, а інших 50% – у місяці їх вилучення з активу;
- іншим способом.

При виборі методу особливе значення має питома вага інших необоротних матеріальних активів у складі основних засобів. Якщо вона незначна або для банку обсяги вказаних витрат не є істотними, то найбільший вплив при виборі методу нарахування амортизації буде мати зручність

здійснення обліку та скорочення трудомісткості обліку. В іншому випадку вибір методу списання ґрунтується на аналізі: вигідно чи не вигідно збільшення (зменшення) витрат за рахунок обраного варіанту обліку для банку.

У стабільному економічному середовищі, що характеризується незначним рівнем інфляційних і циклічних коливань цін, основні засоби, нематеріальні активи, запаси доцільно враховувати за первинною вартістю їх придбання. Однак при зростанні річного рівня інфляції в умовах циклічного спаду, наслідком якого є зниження цін, або при нестабільності ринку, що виражається в досить значних коливаннях цін, відображення активів за вартістю їх придбання перестає давати об'єктивну картину їх реальної вартості і господарської корисності. Для того, щоб зберегти об'єктивність оцінки, як МСБО, так і П(С)БО вимагають оцінки активів за справедливою вартістю. Приведення первинної вартості активів до їх нової вартості здійснюється через механізм проведення переоцінки (як дооцінки, так і уцінки), а також через застосування методу зменшення корисності.

Передумови формування облікової політики банку щодо переоцінки та використання методу зменшення корисної вартості недохідних активів схематично наведені на рис. 2.7.

Окремо акцентуємо увагу на видах недохідних активів, до яких застосовується облікова політика щодо переоцінок і застосування методу зменшення корисної вартості: 1) основні засоби та нематеріальні активи; 2) запаси.

Незалежно від існуючої законодавчої норми, яка дає право не проводити політику переоцінок основних засобів і нематеріальних активів, банк повинен свідомо прийняти рішення, щодо здійснення цієї політики переоцінок, враховуючи той факт, що його фінансові звіти використовуються для отримання різних видів інвестицій.

Рис. 2.7. Передумови формування облікової політики банку щодо переоцінки та використання методу зменшення корисної вартості недохідних активів

Першочерговим завданням облікової політики банку є визначення зовнішніх критеріїв, які впливають на вартість активів. Вони характеризуються значною зміною ринкової вартості активу порівняно з очікуваною; значними змінами з негативними наслідками в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, в якому діє банк; значними коливаннями ринкових ставок доходів від інвестицій, що можуть істотно впливати на суму очікуваного відшкодування активу; значними відхиленнями балансової вартості активу від їх ринкової вартості. Внутрішні критерії характеризуються наявністю ознак старіння або фізичного пошкодження активу; істотною зміною внутрішньої економічної ситуації в банку при використанні даних активів; коли дані внутрішньої банківської звітності, що складаються протягом поточного звітного періоду підтверджують, що банк не може досягти запланованих рівнів ефективності

своєї роботи. Названі ознаки не єдині, тому завдання кожного банку розробити власну концепцію критеріїв, яка б містила інші ознаки та чіткі докази.

За результатами дослідження встановлено, що серед самостійно розроблених ознак, що свідчать про зменшення справедливої вартості активу, можуть бути дані внутрішніх звітів банку, які свідчать про значне перевищення фактичних витрат, понесених за експлуатаційними витратами й витратами на технічне обслуговування, порівняно із запланованими в бюджеті, про фактично менший операційний прибуток. З цього випливає, що банку буде важко використовувати прийняту раніше політику обліку активів. Вибір банком критеріїв також може залежати від того, чи буде банк надалі використовувати свої недохідні активи в господарській діяльності, чи деякі види недохідних активів у майбутньому будуть реалізовані. У цьому випадку облікова політика вимагає для недохідних активів, що підлягають реалізації, на дату звітності обов'язково провести їх переоцінку до справедливої вартості, тоді як недохідні активи, що належать до подальшого використання банком у господарській діяльності, можуть не приводитися до справедливих вартостей.

Завдання розробників облікової політики – визначити справедливу вартість недохідних активів, оскільки національні правила обліку їх не розкривають.

Твердження, що справедлива вартість дорівнює ринковій вартості, або в деяких випадках (за відсутності даних про ринкову вартість) дорівнює відновній вартості, на нашу думку, невірне, і тому наведений запис потрібно розуміти так: справедлива вартість активу визначається будь-яким з методів визначення ринкової ціни (доходним, порівняльним або витратним). Така думка підтверджує визначення ринкової вартості для оцінки активів, що приведені у Міжнародному стандарті оцінки 1 (МСО 1) – це «розрахункова величина, що дорівнює грошовій сумі, за яку передбачається передача майна з рук в руки на дату оцінки внаслідок комерційної операції між добровільним покупцем і добровільним продавцем після адекватного маркетингу; при цьому

передбачається, що кожна із сторін діяла компетентно, ощадливо і без примусу» [118].

Так, витратний метод використовується у випадку, коли достовірно можна передбачити оцінку вартості об'єкта, виходячи з витрат на його відтворення. Порівняльний метод застосовується за наявності цін на активи-аналоги. Прибутковий метод доцільний, коли існує оціночний принцип очікування доходу від використання активу.

При цьому, що різні методи дадуть різні результати. Тому застосовувати їх треба, виходячи з розуміння завдань і цілей оцінки. Так, для страхування активу, для передачі його в заставу, для складання фінансової звітності можна використати витратний метод; для внесення коштів у статутні капітали, при підготовці активу до продажу – прибутковий метод, для визначення орендної плати – порівняльний. Тому у своїй обліковій політиці банку треба визначити, в яких випадках і які методи оцінки прийнятні для визначення справедливої вартості його активів.

Оскільки національне законодавство обумовлює порядок проведення переоцінки тільки у разі істотного відхилення справедливої вартості від історичної, банк зобов'язаний самостійно обрати критерії істотності. Концепція використання принципу істотності застосовується при визначенні того, чи варто оцінювати суму очікуваного відшкодування активу і в яких величинах. Наприклад, існують випадки, коли попередні розрахунки свідчать, що сума очікуваного відшкодування активу значно більша його балансової вартості, але таке відхилення ринкових ставок відсотка або інших ринкових ставок доходу відбувається протягом коротких періодів часу. Тому банку немає потреби переоцінювати свої активи у зв'язку з цими змінами. Оскільки встановлення точного коефіцієнта істотності, визначеного в сумарному або в процентному співвідношенні законодавець не регламентує, даний критерій може бути розроблений на основі як власного досвіду банку, так і міжнародного.

Існують законодавчі неточності у визначенні дати проведення

переоцінки. Так, П(С)БО 7 визначає дату переоцінки як дату складання балансу банком. Згідно із Законом [72], фінансова звітність складається за календарний рік, а проміжна – щоквартально. У міжнародній практиці переоцінка проводиться щорічно, а іноді й рідше. Тому можна зробити припущення, що переоцінка проводиться не точно на звітну дату балансу, а умовно раз на рік таким чином, щоб при цьому банк мав гарантії достовірності оцінки своїх активів. Проведення переоцінки активів може бути здійснене під час інвентаризації або іншим часом, визначеним обліковою політикою банку. За результатами дослідження встановлено, що з цією метою у своїй обліковій політиці банк повинен передбачити і відповідно виконувати такі умови, щоб реалізувати право на проведення переоцінки недохідних активів:

- визначити, на основі якого розпорядчого документа проводиться переоцінка активів, в якому викладаються обрані принципи й методи оцінок та висновки експертів;
- визначити періодичність проведення переоцінки недохідних активів (один раз за рік при проведенні інвентаризації недохідних активів);
- визначити відновну вартість недохідного активу й суму зносу за ним на початок наступного звітного року;
- установити критерій істотності;
- визначити методику проведення переоцінки;
- визначити порядок відображення в балансі банку різниць переоцінки, що виникли.

Для того, щоб зберегти в умовах цінової нестабільності об'єктивність оцінки запасів, міжнародні правила обліку вимагають оцінювати запаси або за вартістю їх придбання, або за ринковою вартістю, обираючи меншу із них. За основу такого підходу береться принцип консерватизму. Так, при зростанні цін на запаси, які придбані й знаходяться на балансі банку, їх вартість визнається за вартістю придбання, а прибуток, що зумовлений зростанням цін, не визнається до того часу, поки запаси не будуть використані або реалізовані.

Цей підхід опирається також на принцип відповідності доходів і витрат.

Запаси банку є джерелом його потенційного доходу. При зменшенні цього доходу в результаті зниження ринкових цін, цінність запасів також знизиться. З метою збереження об'єктивності обліку цей факт повинен знайти своє відображення в реєстрації збитків за період, протягом якого було таке зниження. Указану норму законодавства необхідно враховувати банку при проведенні його облікової політики з оцінки запасів. Перш за все потрібно з'ясувати їхнє призначення. Якщо банк утримує незначні обсяги запасів, що використовуються у господарській діяльності, то переоцінка здійснюється лише тоді, коли зміна їх вартості впливає на собівартість банківських послуг. За окремі періоди діяльності у банку накопичуються значні обсяги запасів, призначених для продажу. Це як правило запаси, які банк отримав у власність унаслідок відчуження закладеного майна у випадках неповернення йому кредитів. Переоцінка таких запасів здійснюється відповідно до рівня ринкових цін.

Розмір і стан дебіторської заборгованості банку залежить від ряду факторів, як зовнішніх (загального стану економіки країни, загального стану розрахунків у країні, ефективності грошово-кредитної політики НБУ, рівня інфляції тощо), так і внутрішніх (політика надання відстрочок платежу, використання видів розрахунків, які гарантують погашення платежів, стан контролю за дебіторською заборгованістю, професіоналізм персоналу тощо).

Основне завдання облікової політики банку – ефективне управління дебіторською заборгованістю спрямоване на оптимізацію загального її розміру й забезпечення своєчасного погашення боргу. Ця мета повинна забезпечуватися обліковою політикою, яка буде об'єднуючою ланкою з політикою управління оборотними активами банку, що спрямована на розширення обсягу послуг банку.

Для дебіторської заборгованості, яка виникає не внаслідок операційної діяльності банку, а є результатом сплачених авансів за товари, роботи, послуги, результатом розрахунків з його співробітниками, з податковими та іншими державними органами управління, а також є наслідком нарахування

доходів банку, необхідно розробити правила облікової політики. Для цієї дебіторської заборгованості можуть пропонуватися правила, засновані на порівняльному аналізі й оптимізації розмірів і строків погашення дебіторської заборгованості. У цьому випадку така заборгованість визнається до погашення і за нею встановлюється контроль відповідно до запропонованої методики (наприклад, залежно від кількості днів прострочення від дати договору або від кількості днів перевищення граничного строку, незалежно від строків, указаних у договорі, що фіксується обліковою політикою банку).

2.3. Інформаційна модель аналізу недохідних активів банку

Ефективність кожної управляючої системи в значній мірі залежить від інформаційного забезпечення. Система інформаційного забезпечення управління недохідними активами являє собою процес безперервного цілеспрямованого підбору відповідних інформативних показників, необхідних для здійснення аналізу, планування та підготовки ефективних управлінських рішень за всіма аспектами управління ними.

Комерційні банки через специфіку своєї діяльності концентрують в своєму розпорядженні значні обсяги ділової інформації, що стосується як функціонування самих банків, так і господарських і фінансових структур, державних органів, економічного і соціального життя окремих регіонів, сфер економічної діяльності.

Оскільки аналіз як один з основних видів практичної управлінської діяльності передусе ухваленню будь-яких рішень з фінансових питань, а потім зводить і узагальнює інформацію про результати діяльності банку і ефективності управління ним, інформаційною базою є вся система інформації, що використовується в його фінансовому управлінні. При цьому, хоча аналіз і здійснюється тут з позицій самого банку, з позицій його керівництва, тобто є

внутрішнім, саме для внутрішньої його мети інформаційна база аналізу повинна бути найширшою. Формування її повинне відбуватися за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел інформації. На основі останніх здійснюється аналіз ділового і фінансового середовища комерційного банку.

Отже, для того, щоб дати обґрунтовану оцінку ефективності управління недохідними активами, необхідно мати в своєму розпорядженні достатню і реальну інформацію. Окрім цього, важливою умовою якісного аналізу залишається наявність співставної інформації на максимально можливому часовому інтервалі. В цьому випадку значно полегшується виявлення найстійкіших тенденцій і закономірностей в діяльності кредитної установи і нівелюється вплив випадкових, нехарактерних для даного банку чинників [132].

Інформація, яка використовується при аналізі недохідних активів банку, повинна відповідати таким вимогам: доступність, значущість, матеріальність, надійність, порівнянність [133].

Доступність передбачає, що інформація, яка входить у фінансові звіти, має бути зрозумілою для користувача з певним рівнем знання бізнесу, економіки і бухгалтерського обліку. Складну інформацію, яка необхідна для повного розкриття ситуації, слід надавати найбільш зрозумілим способом.

Під значущістю розуміють те, що інформація у фінансовій звітності повинна бути корисною для прийняття рішень економічного характеру щодо управління недохідними активами.

Для того, щоб інформація була значущою, вона має бути матеріальною. Інформація є матеріальною, якщо її ненадання або неправильне подання може вплинути на рішення економічного характеру.

Надійність інформації забезпечується в тому разі, коли вона не містить матеріальних помилок.

Надійність інформації передбачає:

– правдиве уявлення, тобто позиція фінансової звітності забезпечує правдиве її подання, якщо вона може бути оцінена з достатньою точністю, щоб бути корисною;

– перевагу змісту над формою. Іншими словами, інформація повинна надаватися відповідно до її економічної користі, а не просто за її юридичною формою;

– нейтральність – інформація має бути вільною від упередженості, її подання у фінансовій звітності не повинно бути вибірковим для досягнення попередньо встановленого результату;

– для того щоб відповідати таким вимогам, як надійність і значущість, фінансова звітність повинна містити інформацію, яка ґрунтується на певних розрахунках (наприклад, можливість повернення боргів, строки “життя” виробничих активів). З метою уникнення матеріальної недооцінки або переоцінки позицій фінансової звітності при розрахунках необхідно керуватися принципом обережності.

Порівнянність фінансової звітності забезпечується у тих випадках, коли:

– є можливість порівняти фінансову звітність банку, що аналізується, з аналогічною звітністю інших банків для порівняльного оцінювання ефективності управління недохідними активами;

– можна порівняти фінансову звітність банку протягом певного періоду для визначення тенденцій у фінансовому стані і результатах діяльності банку. Дотримання наведених вимог до фінансової звітності комерційних банків перевіряється в процесі перевірки її достовірності [134].

Інформаційна система банку технологічно об'єднує підрозділи, підключені до системи, інформаційний продукт, а інтегруючись у спільному інформаційному просторі банку забезпечує дотримання принципу: «одноразове введення інформації та багаторазове її використання у процесі управління». Беручи загалом, питання оцінки діяльності апарату управління завжди трансформуються в проблему визначення результатів діяльності за наслідками прийнятих управлінських рішень на всіх рівнях управління банком. Тільки на підставі такої оцінки і може діяти ефективний механізм відповідальності за результативність діяльності кожного структурного підрозділу зокрема та апарату управління загалом. Втім коло завдань управління цим обмежувати не

варто. Потребує розв'язання проблема формування ефективного механізму управління прибутковою діяльністю для забезпечення стабільного фінансового стану банку в перспективі, що можливе за ефективною інформаційною системою.

Практика діяльності вітчизняних банків показує, що на її формування негативно впливають такі чинники:

- відсутність обґрунтованої концепції розвитку і адекватної їй концепції управління;
- не продумана і неповноцінна система інформаційного забезпечення процесів управління;
- недостатня увага до системного аналізу, діагностики, прогнозування діяльності;
- слабкі горизонтальні зв'язки між підрозділами;
- відсутність цілісного, якісного комплексу внутрішньобанківської документації, що регламентує всі сторони діяльності, процедури підготовки, прийняття і реалізації управлінських функцій.

Як правило, ефективними інформаційними системами володіють банки, які досягли високих показників діяльності. При їх формуванні враховано, що реальність економічних процесів у банківському бізнесі є результатом складних ринкових відносин не лише між суб'єктами міжбанківського ринку, а й між структурними підрозділами безпосередньо всередині кожного банку.

Проте ринок – це не єдине місце дії ринкових відносин, а вся їхня сукупність регулюється не лише ринковими законами. У ній домінує певна процедура раціональності з чітко визначеними напрямками інформаційних взаємопотоків між структурними підрозділами банку, а також між банком та іншими суб'єктами банківської діяльності. Унаслідок цього формується власна політика банку у сфері формування та реалізації банківських продуктів.

Водночас ринкові відносини спричиняють необхідність постійних коригувань поведінки банку, що великою мірою залежить від поінформованості його управлінців про характер змін, котрі відбуваються в зовнішньому стосовно банку середовищі. Слід також урахувати характерний для

банківської діяльності ймовірнісний характер здійснюваних операцій, що є однією з причин загальної невизначеності її результатів.

Управлінські рішення ґрунтуються на плановій, нормативній, технологічній, обліковій та аналітичній інформації, яка має бути викладена на носіях управлінського обліку. Контроль та регулювання – основні функції управління – побудовані на зіставленні планових даних та інформації оперативного обліку. Оцінюють результати управлінських рішень за показниками внутрішньої звітності. Планування та координація подальшої діяльності банку базуються на певних аналітичних розрахунках.

Фінансовий облік недохідних активів забезпечує інформацією, за допомогою якої формується загальне уявлення про роботу банку з даними видами активів: розглядаються операції з недохідними активами (наявність та рух), але при цьому доцільність обсягів та ефективність використання недохідних активів не аналізується. Завдання ж управлінського обліку полягає у наданні апарату управління інформації щодо доцільності обсягів та найефективнішого використання недохідних активів з метою досягнення оптимального рівня співвідношення дохідних та недохідних активів.

Спільним завданням фінансового і управлінського обліку є забезпечення економічного зростання установи. Отже, ці види обліку відрізняються за пріоритетами напрямів упровадження, а об'єднує їх спільні завдання та ряд інших факторів.

У міжнародній практиці прийнято трактувати управлінський облік як «процес ідентифікації, вимірювання, аналізу, підготовки, інтерпретації та передачі інформації (фінансової й операційної), яка використовується управлінською ланкою для планування, оцінки та контролю діяльності організації і для впевненого використання звітності з ресурсів» [135]. У цьому визначенні віддзеркалені цілий ряд важливих функцій (процедур) управлінського обліку, який розглядається як процес забезпечення системи управління банком необхідною інформацією, пов'язаною, переважно, із використанням внутрішніх ресурсів.

Нинішня ідеологія управлінського обліку базується на практиці вітчизняного виробничого обліку та на досвіді застосування управлінських стандартів в економічно розвинутих країнах, зокрема у Великобританії (її стандарт відомий за науковою назвою *managerial accountin*) та Європейському Союзі (*controlling*) [136].

На думку В. Леня «управлінський облік (*integral accountin*) – це збір, ідентифікація, вимірювання, систематизація, аналіз, розкладання, інтерпретація і передача інформації для управління будь-якими об'єктами» [137].

Ми погоджуємося з думкою Я. Соколова [138] про те, що управлінський облік доцільно поділяти на дві частини – систематичний і проблемний облік. Цю думку підтримує також економіст А. Яругова [139]. Якщо систематичний облік значною мірою відповідає виробничому обліку, доповненому спрощеним статистико-математичним апаратом аналізу даних, то у проблемному обліку «повинні бути інтегровані функції калькуляційного обліку, програмування, контролю, системного економічного аналізу, статистичного обліку, математичних методів імітаційного моделювання, лінійного програмування, розрахунків маржинальних витрат» [139].

Отже, система управлінського обліку може бути умовно поділена на дві складові частини – систематичний і проблемний облік, які вирішують різні завдання, але однаково використовуються для підтримки управління банком (рис. 2.8).

Зв'язки, що поєднують управлінський облік із фінансовим обліком, плануванням, контролем, а також (опосередковано) мотивацією та регулюванням, утворюють замкнений контур із прямим і зворотнім зв'язками.

Управлінський облік є необхідним забезпечуючим елементом системи управління банком; він характеризується низкою ознак, що дозволяють визначити його як самостійний вид господарського обліку, і спрямовується на прийняття перспективних управлінських рішень. Виділення двох частин управлінського обліку – систематичної й проблемної – дозволяє вирішувати ряд важливих завдань управління банком, пов'язаних не тільки з поглибленим

обліком витрат і результатів за центрами відповідальності, але й з політикою ціноутворення, плануванням і бюджетуванням діяльності підрозділів, забезпеченням оперативного аналізу та контролю на всіх рівнях відповідальності.

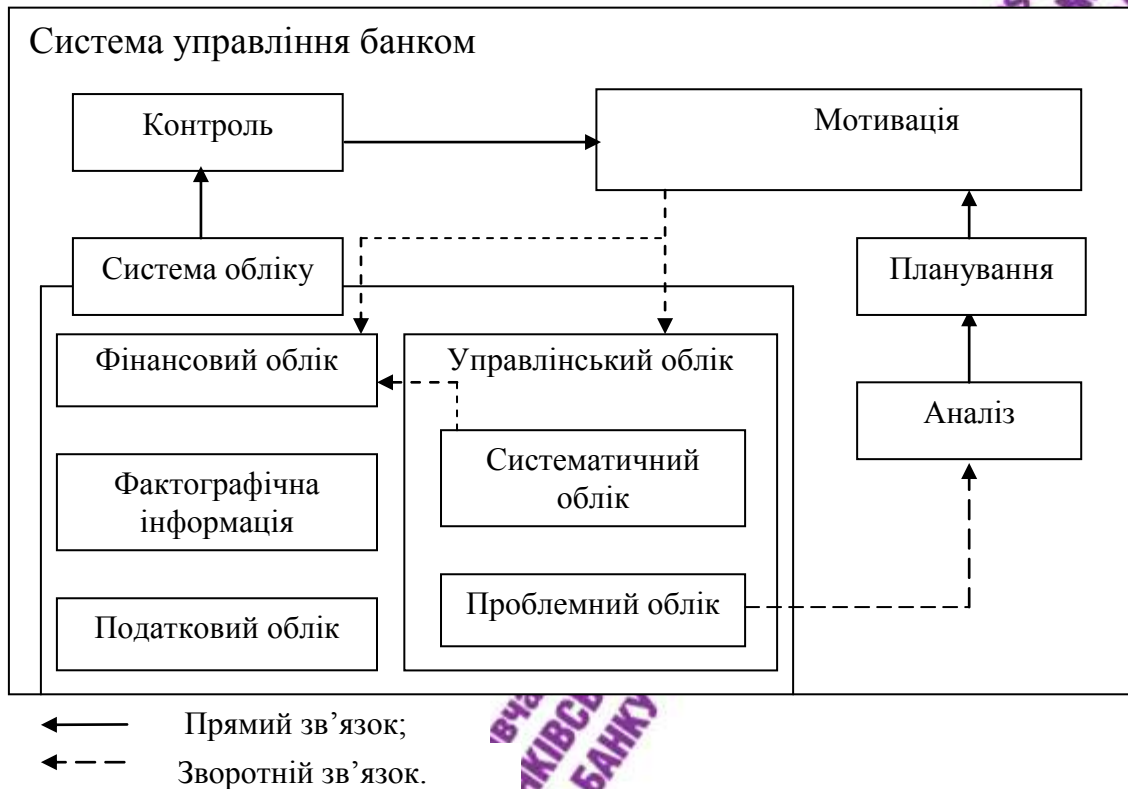

Рис. 2.8. Місце управлінського обліку в системі управління банком

Наявні ресурси банку і правильне розпорядження ними – це, на нашу думку, два основних чинники процвітання в умовах ринкової економіки. Оптимізація цих умов можлива тільки за належного інформаційного забезпечення керівництва банку, тобто за корисно побудованої системи обліку в банку для прийняття ефективних управлінських рішень.

Описана вище методика бухгалтерського обліку недохідних активів застосовується лише відповідно до вимог Національного банку України, тобто задовольняє інтереси зовнішніх користувачів. Мається на увазі не помилковість існуючої практики обліку, а її частковість. Сама частковість виникає через те, що банки України ще не на досить професійному рівні здійснюють менеджмент своїх активів, зобов'язань та капіталу, що є бар'єром у досягненні банком

максимально можливого результату діяльності. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [140] передбачає можливість самостійної організації та ведення управлінського обліку.

Сучасна система управління банком за умов ринкових відносин суттєво оновилася. При цьому, адекватною реакцією на процес оновлення стали радикальні зміни в обліковій системі. Завдяки розширенню можливостей керівництва регулювати економічні процеси всередині банку створено передумови опрацювання механізму підсистеми управлінського обліку. Відтепер банки вимушені розробляти власну політику управлінського обліку, націлену на ефективне управління банком. До управлінського обліку важливо підійти з позиції формування цілісної підсистеми інформаційного забезпечення потреб керівництва для оперативного реагування на зміни за напрямками діяльності. Найскладніше тут домогтися своєчасних відповідей системи на питання з економічного управління: цей період не може бути тривалішим за час, протягом якого ще можна належно відреагувати на критичну ситуацію. Головний висновок такий: «Якщо швидкість реакції управління менша за швидкість зміни критичних параметрів системи, то ця система некерована, отже, нежиттєздатна» [141].

Можна назвати дві основні причини активного пошуку банками ефективних методів ведення та організації управлінського обліку на сучасному етапі розвитку банківської системи України: по-перше, системи управління банком ускладнюються, запроваджуються нові банківські продукти та послуги, а тому без надійного інформаційного забезпечення управління ці системи можуть стати некерованими; по-друге, зростання обсягів інформації потребує вміння сформулювати потрібну інформацію і оперативно її проаналізувати.

На специфіку банківської діяльності впливає і те, що багато економічних ситуацій і процесів залежать від умов, що складаються на міжбанківському ринку. Це потребує зваженого оперативного втручання в процес діяльності, ефективність якого також прямо залежить від оперативності інформації. Отже, здобута інформація є важливим засобом впливу на характер управлінських

рішень.

З урахуванням цього можна стверджувати, що управлінський облік виокремлено з бухгалтерського як сукупність прийомів і методів, покликаних забезпечити управлінців необхідною інформацією відносно результатів діяльності банку, наслідків прийняття управлінських рішень. У такий спосіб формуються реальні умови для виконання процедур аналізу окремих об'єктів та процесів, що забезпечує обґрунтування нових управлінських рішень та можливість контролю за їх виконанням.

У практиці вітчизняних банків України термін «управлінський облік» став широковживаним тільки в ході реформування бухгалтерського обліку, оскільки донедавна сутнісні характеристики управлінського обліку повною мірою відповідали категорії «виробничий облік», що мав своїм завданням всебічно і комплексно характеризувати хід і результати виробничо-господарської діяльності підприємств на різних рівнях аж до окремих робочих місць. Саме виробничому обліку приписувалась властивість синтезування елементів всіх видів господарського обліку, а також економічного аналізу, що мало б забезпечити можливість активного спостереження за обсягом, напрямом, доцільністю й ефективністю витрачання виробничих ресурсів.

Новий погляд на ці проблеми викладений у монографії Л. Нападовської, яка у виробничому обліку виокремлює «управлінський облік, що дозволяє створити надійну базу для управління затратами», а у фінансовому обліку – «управлінський облік, що забезпечує формування інформаційної бази для управління фінансовою діяльністю організації» [142]. Водночас ці дві складові в процесі взаємодії окреслюють управлінський облік в межах підприємства, що особливо актуально для практики банків. З метою захисту фінансових інтересів вкладників зростають вимоги до якості управління банком, що диктує необхідність виконання спеціальної інформаційно-аналітичної роботи для обґрунтування рішень, що приймаються, й опрацювання відповідного інструментарію.

Управлінський облік охоплює набагато ширший діапазон питань, ніж

фінансовий. Передусім він включає елементи планування та прогнозування в поєднанні з аналізом фактичних показників фінансової звітності. Йдеться про формування системи підтримки і прийняття рішень, що забезпечується через взаємодію фінансового й управлінського обліку.

Управлінський облік як важливий чинник управління давно функціонує там, де керівництво розуміє міру відповідальності за результати прийнятих управлінських рішень.

Водночас особливістю управлінського обліку, як зазначає М. Пушкар, є те, що на місце суто процедурних обліково-економічних завдань висувається нове завдання – забезпечити потреби користувачів в інформації адресного характеру, тобто створити різну інформацію для різних груп користувачів [143].

Послідовним у такому підході до управлінського обліку є М.Чумаченко [144], який вказує на те, що управлінський облік на відміну від обліку витрат наголошує на складанні попередніх кошторисів витрат, оперативному виявленні відхилень від кошторисів, на систематичному аналізі витрат виробництва і варіантів управлінських рішень на основі оцінки їх собівартості. На цій основі формується певний інформаційний механізм, спрямований на потреби управління – облік для управління, або управлінський облік. Його характерні ознаки: вищий рівень організації проти калькуляційної бухгалтерії; перетворення на активний інструмент оптимізації виробництва, що сприяє максимізації прибутку; втрата рис пасивного реєстратора господарських операцій і набуття ознак важливої частини процесу управління.

Для банку це особливо актуально з огляду на кількість учасників банківського бізнесу і його велику складність. Зрозуміло, що ефективність процесу управління банком підтверджується досягненням конкретних цілей, визначених в ході здійснення банківської діяльності. На кожному етапі управління різних рангів намагаються вибрати оптимальні варіанти з наявних альтернатив. Можливість правильного вибору залежить виключно від кількості і якості інформації.

З урахуванням цього процедури управлінського обліку в банках мають відповідати потребам постійного контролю за результатами діяльності, а така процедура бухгалтерського обліку, як реєстрація господарських операцій активізується з допомогою оперативного контролю дотримання кошторисів і певних планових стандартів засобами реєстрації відхилень. Внаслідок виокремлюються два обов'язкові елементи управлінського обліку: планування і контроль, які, підпадаючи під певні облікові процедури, набирають форми конкретної інформаційної бази, яка аналізується для вибору оптимального управлінського рішення або зміни стратегії діяльності.

В даному випадку управлінський облік банку слід визнати способом надання управлінцям фінансової інформації з метою допомогти їм у ключових галузях: плануванні, контролі, прийнятті рішень.

Через призму потреб управлінського персоналу формується концепція побудови загального інформаційного поля фінансового стану банку через інформацію про досягнуті результати за всіма напрямками діяльності в розрізі його структурних підрозділів. З огляду на це використовувані засоби, процедури та методика управлінського обліку не можуть бути централізовано визначені Національним банком України, оскільки кожний банк має враховувати специфічні ознаки власного бізнесу, кадровий потенціал працівників.

Мета управлінського обліку – допомогти керівництву приймати оптимальні та ефективні рішення. Спеціалісти з проблем управлінського обліку в банках вільні у виборі форм, методів і прийомів його організації та ведення, бо навіть номенклатура рахунків класу 8 «Управлінський облік» не регламентується чинним планом рахунків бухгалтерського обліку банків.

Управління банком потребує точного й повного відображення руху коштів, фінансового стану банку на конкретну дату в бухгалтерському балансі та інших формах звітності, за допомогою рахунків і подвійного запису.

Загалом цю вимогу задовольняє підсистема фінансового обліку, інформаційний продукт якої відповідає потребі кількісної оцінки

господарських явищ та процесів. Утім для підвищення ефективності управлінських рішень великого значення набувають якісні їх оцінки, що можливо на основі даних підсистеми управлінського обліку. Це свідчить про те, що підсистема управлінського обліку виконує функцію розмежування (виокремлення) великого обсягу економічної інформації, формуючи її обсяг та якість, достатні для забезпечення потреби управління банку. Інформація, суттєва для одного банку, може виявитися не потрібною для іншого, тому управлінський облік набуває ознак підсистеми інформаційної підтримки управлінського рішення у конкретному банку.

Метою розробки системи управлінського обліку недохідних активів є можливість отримання всебічної інформації, яка б акумулювалася на рахунках 8 класу Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [145] та використовувалася для аналізу недохідних активів. Підкреслимо, що особливістю управлінського обліку недохідних активів є те, що облік їх ведеться за центрами відповідальності (основні засоби і нематеріальні активи) або центрами походження (капітальні інвестиції та дебіторська заборгованість).

Завданнями управлінського обліку недохідних активів банку є контроль їх динаміки, яка має свідчити про раціональну політику керівництва кредитної установи щодо процесу формування активів.

Офіційна фінансова звітність не забезпечує керівництво банків усією інформацією, яка необхідна для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо вироблення стратегії розвитку банку, підвищення рівня рентабельності та поліпшення діяльності в цілому. Отже, для керівництва банку потрібен усебічний доступ до будь-якого зрізу інформації про недохідні активи. Щоб реалізувати таку ідею, доцільно насамперед привести до ладу інформаційну базу, наявну в кредитній установі, тобто створити єдину оптимальну і максимально деталізовану інформаційну базу. Спираючись на єдину інформаційну систему, доцільно передбачити можливість конструювання звітів за принципом спрямованості на споживача. Це дасть змогу скоротити витрати часу на компіляцію звітів для органів нагляду і отримувати оперативну

управлінську інформацію за недохідними активами (для реалізації такого проекту мають бути використані сучасні інформаційні технології).

На наш погляд, українським банкам потрібні нові можливості для прийняття рішень на основі гнучкої багатомірної системи оцінки діяльності. Для цього банки повинні розробити і впровадити нову організаційну стратегію та систему прогнозування, а також забезпечити взаємозв'язок оперативного і стратегічного управління. Одним з інструментів зв'язку стратегічного плану розвитку банку з оперативною діяльністю є управлінська система. Однак для її впровадження українські банки мають перебудувати систему управління стратегічним розвитком. Можливість вітчизняних банків проводити аналіз обмежується можливостями інформаційної бази, яка часто спрямована на задоволення потреб зовнішніх користувачів, нехтуючи при цьому управлінським способом її надання. Іноземні ж банківські установи вважають пріоритетом спрямованість інформації на внутрішніх користувачів, що дає змогу оцінювати ефективність роботи банку за ставленням його до стратегічних цілей і здійснювати багатоплановий аналіз.

Звичайно, в умовах потужної конкуренції за клієнтську базу та реформування структури вітчизняні банки проводять аналіз переважно за центрами прибутковості, виявляючи таким чином найбільш потужні відділення. Сьогодні відчувається потреба банківської системи у науково-технічних і технологічних інноваціях. У кінцевому підсумку, банки змушені враховувати всі показники ефективної діяльності, замість того щоб зосереджуватись тільки на прямих доходах і витратах, вважаючи збільшення різниці між ними єдиною можливістю підвищення рентабельності. Щодо недохідних активів зазначимо, що такі елементи їх, як основні засоби і нематеріальні активи, доцільно обліковувати за центрами відповідальності, а дебіторську заборгованість і капітальні інвестиції – за центрами прибутку.

Удосконалювати систему аналізу банку потрібно починати передусім з підготовки вихідної інформації, яка використовуватиметься для обробки, а також для виявлення резервів підвищення ефективності роботи кредитної

установи. Управлінський облік в Україні сьогодні є одним із основних джерел інформаційного забезпечення управлінської діяльності банківських установ і водночас – предметом наукових дискусій, нерідко гострих і безкомпромісних.

Управлінський облік недохідних активів у банку виконує такі три функції:

- 1) інформаційну, яка полягає в наданні необхідного за обсягом і структурою набору даних;
- 2) інтерпретаційну – вона забезпечує надійне тлумачення даних, а це полегшує процес прийняття управлінських рішень;
- 3) аналітичну, що пов'язана з наданням інформації для здійснення управлінського аналізу.

Аналіз тлумачень суті управлінського обліку, наведених у науковій і навчальній літературі, дав змогу об'єднати їх у групи, що характеризують облік як [146]:

- 1) процес ідентифікації, вимірювання, збору, систематизації, накопичення, аналізу, інтерпретації та передавання інформації, що використовується в управлінні [147];

- 2) підсистему обліку, яка пов'язана з деталізацією витрат на виробництво та калькулюванням собівартості продукції для управлінської системи [148];

- 3) економічну систему, що пов'язана з підготовкою та забезпеченням управління інформацією [149];

- 4) підсистему обліку, яка забезпечує фінансову та нефінансову інформацію, необхідну для прийняття рішень щодо досягнення стратегічної мети банку [150];

- 5) інтегровану систему обліку витрат і доходів, нормування, планування, контролю та аналізу, яка систематизує інформацію для прийняття оперативних і стратегічних управлінських рішень [151].

На нашу думку, управлінський облік може бути інтегруючим і вибіркоким, оскільки він використовує інформацію, що формується на підставі даних інших видів обліку – фінансового, статистичного, податкового.

Управлінський облік сприяє поінформованості менеджерів банку, а також – оптимальному розподілу наявних коштів. Щоб досягти цього, на наш погляд, потрібно вжити заходів щодо структуризації облікового процесу недохідних активів (починаючи від реєстрів первинного обліку) та забезпечення взаємозв'язку обліку і аналізу недохідних активів.

Рахунки, на яких обліковуються недохідні активи у фінансовому обліку, належать до 1–4 класів Плану рахунків банків України. Тому, на наш погляд, потрібна консолідація інформації про недохідні активи через ведення управлінського обліку.

Перед тим як безпосередньо перейти до опису методики управлінського обліку недохідних активів, доцільно визначити його цілі. Ми вважаємо, що необхідно розрізняти макро- та мікроцілі управлінського обліку. Під його макроцілями слід розуміти отримання оперативної управлінської інформації для керівництва банку за укрупненими агрегатами активів, під мікроцілями – одержання деталізованої інформації за певним видом активів, причому в аспектах, які б доповнювали, уточнювали дані фінансового обліку.

Незважаючи на зовнішню реплікацію рахунків фінансового обліку в управлінський, ми вважаємо за доцільне наповнення їх інформацією, яка б доповнювала вартісні оцінки недохідних активів у бухгалтерському обліку. Отже, метою управлінського обліку є отримання повної і структурованої інформації про недохідні активи банку.

Реєстрація даних управлінського обліку може бути організована за кількома варіантами, основними з яких є такі:

- позасистемний облік;
- облік із використанням аналітичних рахунків 1-7 класів;
- облік із використанням рахунків 8 класу [152].

Позасистемним обліком передбачена реєстрація даних управлінського обліку на особливих реєстрах – окремо від даних бухгалтерського обліку. За такого підходу кожна банківська операція спочатку відображається традиційним проведенням і заноситься до реєстрів бухгалтерського обліку, а

потім «розноситься» по реєстрах управлінського обліку, на основі яких і формуються управлінські звіти (рис. 2.9).

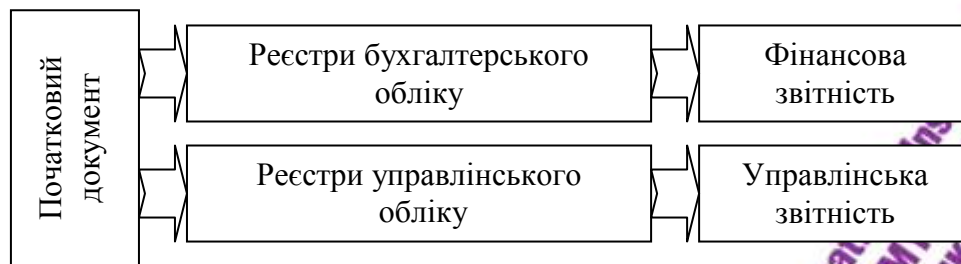

Рис. 2.9. Позасистемна організація управлінського обліку

Серед недоліків – недостатня оперативність і потреба у залученні до роботи додаткового бухгалтерського персоналу.

Методом аналітичних рахунків передбачено розподіл балансових рахунків на кілька систематизованих аналітичних, потрібних для відображення операцій у реєстрах управлінського обліку. Тобто, у разі застосування цього методу всі необхідні відомості заносяться в бухгалтерські реєстри і водночас використовуються для управлінської звітності (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Метод аналітичних рахунків

Перевагою цього методу є об'єднана інформаційна база, що ґрунтується на даних бухгалтерського обліку. Завдяки дублюванню бухгалтерських записів посилюється контроль за достовірністю відображення інформації.

Серед недоліків даного методу варто виділити наступні:

– збільшення кількості аналітичних рахунків, ведення яких повинно відповідати загальним правилам бухгалтерського обліку, стандартам відкриття та визначення певних параметрів, порядку формування меморіальних ордерів тощо;

– зростання кількості проведення, які відображають одну й ту ж операцію.

Метод управлінських рахунків поєднує переваги позасистемної організації управлінського обліку й методу аналітичних рахунків.

Застосування методу управлінських рахунків сприяє створенню єдиного інформаційно-аналітичного простору банку і найбільшою мірою відповідає основним напрямам його фінансового менеджменту в частині, безпосередньо, управління недохідними активами банку.

Перш ніж перейти до з'ясування структури управлінського обліку недохідних активів банку, слід, на нашу думку, вивчити можливості аналітичного обліку щодо поліпшення обробки даних про предмет дослідження.

Організація аналітичного обліку базується на нових підходах до параметрів аналітичних рахунків, що в цілому визначає окремий блок питань у загальній програмі реформування бухгалтерського обліку в банках України. Параметри аналітичного обліку, що деталізують інформацію про операції контрагентів (клієнтів) банку, є неодмінною умовою акумуляції бази даних для формування фінансової та статистичної звітності. Залежно від сфери застосування їх поділяють на параметри: контрагентів (клієнтів); документів; договорів; безпосередньо аналітичних рахунків.

Детальна інформація про кожного контрагента та кожену операцію фіксується на рівні аналітичного обліку на аналітичних рахунках. Аналітичні рахунки повинні містити обов'язкові параметри, визначені окремими вказівками Національного банку України. Дані аналітичних рахунків повинні бути тотожними відповідним рахункам синтетичного обліку.

Усі параметри аналітичного обліку класифіковані як обов'язкові та необов'язкові [153].

Обов'язкові вводяться з урахуванням вимог Національного банку України щодо звітності. Крім того, вони є обов'язковою умовою занесення в комп'ютерну систему нового контрагента (клієнта) або нового аналітичного рахунка в момент його відкриття.

Необов'язкові параметри визначаються банком самостійно і можуть використовуватися для ведення управлінського обліку й організації внутрішнього контролю та аналізу.

У відповідності із Правилами ведення аналітичного обліку в банках України від 16.06.2005 р. № 221 [154] вигляд структури аналітичного рахунку:

AAAA K EEEEEEEEEE,

де AAAA – номер балансового (позабалансового) рахунку (4 символи);

K – ключовий (контрольний) розряд (1 символ);

EEEEEEEEE – інформація щодо аналітичного рахунку (до 9 символів).

Довжина номера рахунку не є фіксованою. Максимальна довжина номера рахунку становить 14 символів, мінімальна – 5 символів.

Цікава, але, на нашу думку дещо «дублююча» система аналітичних рахунків управлінського обліку представлена в методиці сформованій О.Заруцькою, яка пропонує побудову управлінських рахунків, що відображають операції з клієнтами, до структури яких входять: ознака класу рахунку (8); балансовий рахунок (****), центри прибутку та витрат (***); центри відповідальності (***); центри рентабельності (***). При цьому, управлінський рахунок, призначений для узагальнення інформації про залучені та розміщені ресурси банку має іншу структуру: рахунок (8); балансовий рахунок (****); ознака терміну погашення (***); центри відповідальності (***); ознака виду валюти (***). Серед переваг запропонованого методу управлінського обліку – можливість забезпечення необхідної кількості звітів із достатньою деталізацією інформації в умовах спрощених правил відкриття та використання управлінських рахунків [155].

Доцільно реалізувати на практиці таку схему аналітичного обліку недохідних активів банку, яка допоможе оперативно отримувати інформацію як комплексно за всіма недохідними активами, так і за кожним їх елементом.

Для здійснення аналітичного обліку, на нашу думку, досить виділити в номері рахунку два регістри. Перший (нуль) показує, що актив є недохідним.

Другий – це код кожного елемента недохідних активів. Отже, матимемо:

- 01 – дебіторська заборгованість;
- 02 – основні засоби;
- 03 – нематеріальні активи;
- 04 – капітальні інвестиції;
- 05 – запаси матеріальних цінностей на складі.

Увівши таке кодування за рахунками фінансового обліку, легко виділяти недохідні активи незалежно від того, яке програмне забезпечення використовує банк.

Для прискореного прийняття управлінських рішень рекомендуємо увести подібне кодування і стосовно дохідних активів банку. При цьому першим символом у номері рахунку буде одиниця, другим – кодове позначення кожного виду дохідних активів.

Таке застосування аналітичного обліку дасть змогу менеджерам банку ефективніше (в єдиній системі символів з управлінським обліком) управляти недохідними активами. Для управлінського обліку створено розділ 80 “Недохідні активи”.

Для функціонування розділу 80 “Недохідні активи” доцільно ввести групу рахунків 800 “Контррахунок”, у якій має бути контррахунок для кореспонденції з іншими рахунками 80 розділу – 8000 П “Контррахунок для кореспонденції з рахунками розділу 80”. У групах, де є рахунки другого рівня деталізації, бухгалтерські записи здійснюються за цими рахунками, тобто відповідно до напрямку руху інформації. Отже, наведемо консолідовано рахунки для здійснення управлінського обліку недохідних активів (додаток В).

Метою управлінського обліку є отримання інформації за недохідними активами для оперативного аналізу. Найголовнішою його перевагою є можливість оперативного формування системи управлінських звітів за вимогами моделі управління, прийнятої у конкретному банку.

Аналітичні процедури в підсистемі управлінського обліку недохідних активів концентруються на питаннях аналізу недохідних активів, в основному

це загальний аналіз, місце та роль якого подано на рис. 2.11.

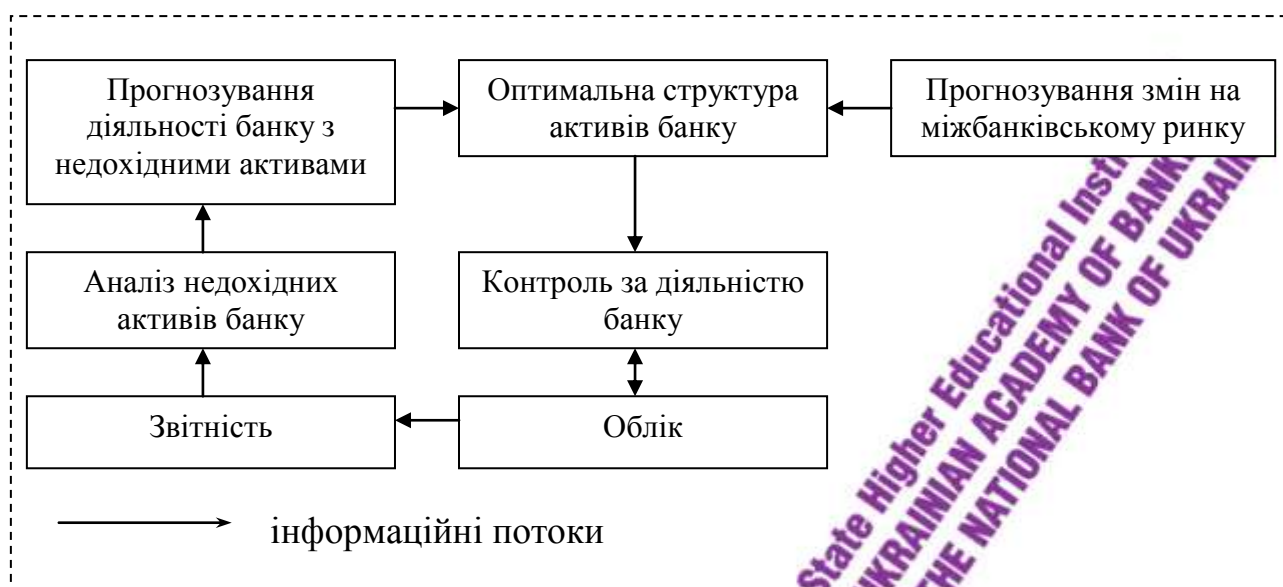

Рис. 2.11. Місце аналізу недохідних активів в системі управлінського обліку банку

Кожен банк, навіть той, що оперує високоліквідними активами, має обмежені можливості щодо задоволення всіх вимог кредиторів водночас. Невиконання зобов'язань перед кредиторами прямо пов'язано з нестачею у банку ліквідних коштів, що врешті виражається низкою неплатежів. Таким чином, додаткові обмеження на банківську діяльність забезпечують захист прав і законних інтересів всіх суб'єктів, залучених до банківської діяльності. Врешті через контроль дотримання економічних нормативів чітко взаємодіють процедури контролю і аналізу підсистеми управлінського обліку. Механізм цієї взаємодії може бути покладено в основу опрацювання можливих напрямів запровадження в практику вітчизняних банків методу орієнтації на найкращі результати, що у світовій практиці відомий як «бенчмаркінг». Його сутність полягає у створенні системи порівняльності послуг, видів діяльності або функцій даного банку з найвищими показниками, досягнутими ним у попередні періоди, або іншими банками.

Зазвичай порівнюються показники рентабельності банківських активів або рентабельності власного капіталу банків. Американські банки практикують

регулярний обмін «найкращим досвідом» управлінського контролю, створюючи для цього спеціальні відділи у структурі банку. Для вітчизняних банків подібна практика була б дуже ефективною, хоч і потребуватиме певних організаційних змін. Для формування управлінського контролю і аналізу за методом «бенчмаркінг» необхідно здійснити такі заходи:

- обрати «зразковий» банк, відомий високими загальними результатами діяльності або високими результатами за окремими її напрямками;
- розрахувати шкалу відхилень в показниках свого банку та «зразкового» банку;
- організувати обмін досвідом досягнення високих результатів з відповідальними працівниками «зразкового» банку;
- виявити і проаналізувати чинники поліпшення показників діяльності або вдосконалення окремих функцій;
- скласти план дій, спрямованих на досягнення вищих результатів діяльності.

Тобто метод «бенчмаркінг» забезпечує проведення аналізу ефективності діяльності банку.

При розрахунку внутрішніх цін на банківські продукти, що їх визнано критерієм оцінювання діяльності центрів витрат банку, за основу приймається вартість ресурсів. Саме тому вивчення ефективності операцій банку, а далі – й діяльності структурних підрозділів варто починати з оцінювання дохідності активів і вартості ресурсів за виокремленими групами активів і пасивів; структури та співвідношення дохідних та недохідних активів. Для виявлення сильних і слабких сторін діяльності банку доцільно застосовувати два підходи при розрахунку зазначених показників:

- 1) оцінка середньозваженої дохідності активів і вартості ресурсів за ставками, визначеними угодами;
- 2) оцінка їх фактичного рівня, що її одержуємо, зіставляючи процентні доходи і витрати із середніми обсягами операцій; питому вагу дохідних та недохідних активів; співвідношення дохідних та недохідних активів банку [156].

Як видно, обліковий компонент – тільки одна із складових управлінського обліку. Характерною ж ознакою слід визнати інтегрованість всіх його складових елементів: планування, обліку, аналізу, контролю та регулювання.

Тактичні аспекти управлінського обліку визначають облік, контроль, аналіз, регулювання раніше прийнятих рішень і відповідальність за їх виконання.

До стратегічних відноситься сформована в банківській установі система планування та координації управлінських рішень для обрання перспективних напрямів розвитку банку на майбутнє. Стратегія стосується як загального планування розвитку банку, так і планування за основними напрямками ведення бізнесу. Визначальною тут є адаптація всіх елементів управлінського обліку до вимог управління господарською діяльністю, що постійно ускладнюються. Важливо, щоб стратегічні елементи управлінського обліку перетворилися на управлінські стандарти, як це сталося на оперативному рівні управління за допомогою циклів бюджетування, порівняння фактичних показників із передбачуваними і зустрічного регулювання.

Висновки до розділу 2

На підставі проведеного дослідження інформаційно-аналітичного забезпечення управління недохідними активами зроблені наступні висновки:

1. Поглиблено теоретичні засади аналізу недохідних активів банку через вироблення єдиного підходу: на відміну від існуючих підходів, до об'єкта аналізу віднесено категорію «недохідні активи», а не окремі складові елементи.

Визначено, що аналіз недохідних активів банку – один із напрямів дослідження структури активів та їх якості, що є складовим аналізу діяльності банку взагалі. Аналіз активів обов'язково треба проводити з урахуванням дохідності різних інструментів грошово-кредитного ринку, що дасть змогу

визначати пріоритетні для банку види вкладень з метою максимізації фінансового результату його діяльності.

2. З метою уніфікації підходу до побудови комплексної системи аналізу діяльності банку, аналіз активів слід проводити за їх складовими (доходні та недохідні). Це дасть змогу, по-перше, визначити місце аналізу недохідних активів у системі комплексного аналізу банківської діяльності, по-друге – врахувати всі фактори впливу і тенденції, що спостерігаються в банку і, як наслідок, розробити достовірні прогнози його розвитку.

3. Запропонована у роботі система аналізу недохідних активів включає в себе:

– об'єкт та суб'єкт аналізу. В якості об'єкту виступають недохідні активи, структуровані за критеріями прямої та непрямої недохідності. Суб'єктами аналізу виступають підрозділи, що забезпечують управління недохідними активами банку і джерелами їх фінансування в межах даної економічної системи та у взаємозв'язку із зовнішнім середовищем.

– функціональну підсистему, до складу якої включені такі методи аналізу як горизонтальний (трендовий), вертикальний (структурний), порівняльний, коефіцієнтний та інтегральний аналіз.

– підсистему забезпечення, до складу якої віднесено правове забезпечення, нормативне забезпечення та інформаційне забезпечення.

4. Визначено, що методика аналізу недохідних активів має включати сукупність підходів, які сприятимуть досягненню максимального ефекту від діяльності банку, враховуючи вимоги до його стійкості та прибутковості.

5. У процесі дослідження теоретичних підходів до формування системи управління недохідними активами визначено, що інформаційне забезпечення є головною умовою ефективності останньої. Основними проблемами формування інформаційного забезпечення є визначення потреби в інформації; встановлення джерел отримання даних; реалізація порядку перетворення даних на аналітичну інформацію, яка відповідає потребам особи, яка приймає рішення.

6. Обґрунтовано, що функціями інформаційної системи є безперервне оновлення показників, необхідних для здійснення аналізу, планування та прийняття вірних управлінських рішень. Вони формуються під впливом як внутрішніх факторів, що знаходяться в самому банку, так і зовнішніх, що знаходяться поза банком.

7. У дисертаційній роботі здійснено аналіз та визначено обсяги використання управлінської інформації у процесі прийняття рішень щодо недохідних активів в банку. У процесі дослідження встановлено, що інформаційною базою управлінських рішень є сукупність даних, отриманих на основі фінансового та управлінського обліків, даних планів та бюджетів і необлікової інформації як з внутрішніх, так і зовнішніх джерел.

Обґрунтовано, що поєднання процедур фінансового та управлінського обліку забезпечить формування інформації у двох аспектах: а) історичному, що узагальнює результати здійснених операцій, б) прогнозному, що підтверджує реальність планів на майбутнє. Виконуючи роль основного інформаційного фундаменту управління діяльністю банку, управлінський облік є водночас його стратегією і тактикою. Для банківської сфери це особливо актуально з огляду на кількість учасників банківського бізнесу і його велику складність.

8. З метою побудови дієвої схеми прийняття управлінських рішень запропоновано підходи до використання процедур аналітичного обліку з метою поліпшення управління недохідними активами банку, а також розроблено модель управлінського обліку недохідних активів, побудовану за принципами цілісності та оперативності. Консолідація рахунків недохідних активів дасть змогу керівництву банку оперативно отримувати необхідну інформацію про ці активи (як у цілому, так і за певними їх складовими) і використовувати її у взаємозв'язку з іншими даними для всебічного вивчення діяльності банківської установи залежно від поставленої мети аналізу.

Основні результати розділу опубліковані в наукових статтях [157, 158, 159, 160, 161].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНКИ НЕДОХІДНИХ АКТИВІВ У СИСТЕМІ БАНКІВСЬКОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

3.1. Аналіз банківської системи України та активів банків

Починаючи з 2000 року, економіка України зростала високими темпами (7,4% в середньому за 2000-2006 рр.), які характеризувалися значною волатильністю (додаток Д): зростання ВВП, як основного макроекономічного показника, становило 7,1% в 2006 році проти 2,7% за 2005 рік (рис. 3.1).

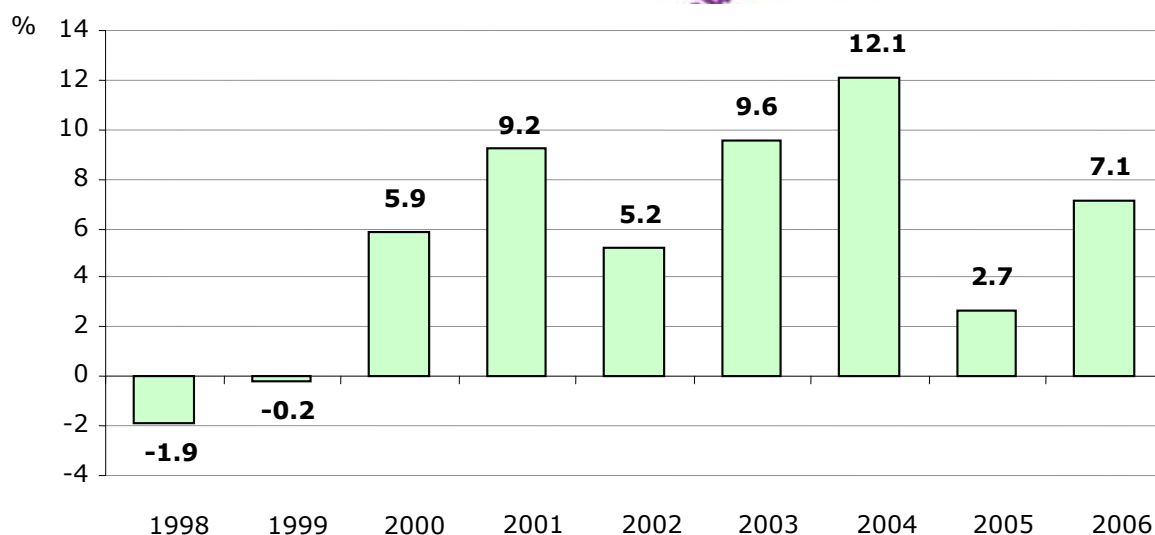

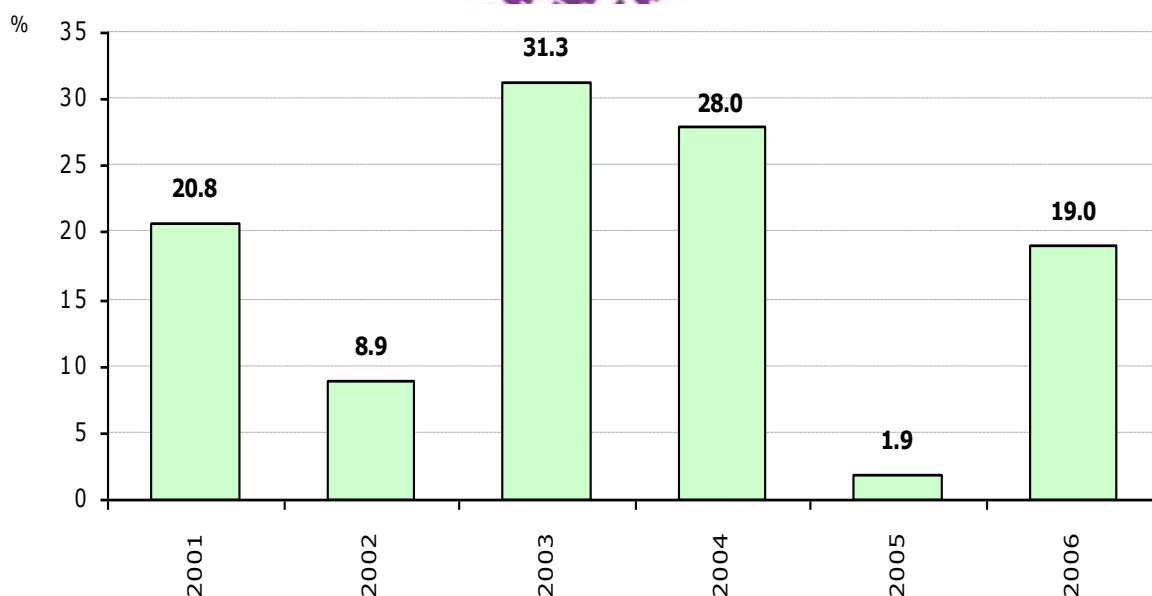
Рис. 3.1. Зміни реального ВВП, %

Основними чинниками зростання виступали – девальвація гривни в 1998 та 1999 рр., використання законсервованих потужностей та порівняно низький рівень заробітної плати. Однак, реальна заробітна плата зростає швидкими темпами (тільки за 2003–2006 рр. – майже в 2 рази), відображаючи високі темпи економічного розвитку та збільшення продуктивності праці.

Покращання ситуації на ринках металів сприяло розвитку експортоорієнтованих галузей, а позитивна динаміка зовнішньої торгівлі забезпечила приплив у країну валюти, що дозволило накопичувати валютні резерви (на кінець 2002 р. обсяг міжнародних резервів НБУ склав 4,4 млрд. грн., станом на 01.01.2007 – 22,3 млрд. дол. США, за 6 місяців 2007 р. їх обсяг збільшився до 25,9 млрд. дол. США), підтримуючи стабільність обмінного курсу.

Зростання відбувалось у всіх секторах економіки, хоча провідну роль відігравала обробна промисловість (спочатку, в основному, за рахунок орієнтованої на експорт металургії), але з часом охопило всі види промислової діяльності. Протягом 2001–2006 рр. обсяг промислового виробництва зріс у 1,7 рази.

Протягом 2001-2006 рр. спостерігалась висока інвестиційна активність підприємств (інвестиції в основний капітал зросли майже в 2,7 рази), незважаючи на деяке її уповільнення в 2005 р. (рис. 3.2).

Джерело: Державний комітет статистики України

Рис. 3.2. Інвестиції в основний капітал, в реальному вимірі, зміна за рік, %

У структурі інвестицій постійно зростає частка банківського кредитування (з 4,3% в 2001 р. до 15,5% в 2006 р.) при майже постійній частці коштів іноземних інвесторів (4,3% в 2001 р., 3,7% – в 2006 р.). Суттєво зросла і питома вага кредитів, наданих на інвестиційну діяльність у загальному обсязі кредитів – з 5,7% на кінець 2002 р. до 20,4% у 2006 р.

Проте обсяг і структура іноземних інвестицій залишаються недостатніми. Значні обсяги іноземних інвестицій зосереджено на підприємствах промисловості – 6,5 млрд.дол. (28,8% загального обсягу прямих інвестицій в Україну), фінансових установах (12,5%), підприємствах оптової торгівлі (9,3%).

Зовнішні чинники забезпечили передумови для економічного зростання, проте збереження сильних позитивних тенденцій буде можливим лише за умови поліпшення загального клімату для бізнесу та інвестицій, а також прозорого конкурентного середовища в Україні.

Після періоду стрімкого зростання українська економіка поступово входить в іншу фазу економічного циклу. З 2005 р. економічне зростання продовжувало уповільнюватись. Це було обумовлено зменшенням попиту на товари традиційного українського експорту з боку основних торговельних партнерів України, погіршенням умов торгівлі та інвестиційного клімату. Внутрішній попит, що став головною рушійною силою економічного зростання в 2004 р., зростав завдяки споживчим витратам, які в основному стимулювались фінансуванням державою соціальних витрат, що забезпечувало прискорене зростання доходів населення, та низьким реальним процентним ставкам за кредитами.

На сьогодні, у порівнянні з початком трансформаційних процесів в Україні (кінець 1980-х – початок 1990-х років), коли існувала тільки банківська система створені всі основні фінансові інститути. Функціонують фондовий і валютний ринки, ринки банківських і страхових послуг. Хоча основним фінансовим посередником залишається банківська система, інші сегменти також розвиваються.

Незважаючи на прискорене зростання впродовж останніх років кількісних показників розвитку фондового ринку, насамперед капіталізації, обсягів випуску та торгівлі цінними паперами, якісні його характеристики, які полягають у здатності масштабно формувати справедливі ринкові ціни на пайові та боргові цінні папери, залишаються на надзвичайно низькому рівні. Незначна питома вага організованої торгівлі цінними паперами (1,7% – у 2003, 2,9% – у 2004 році, 4% – у 2005 році, 5,9% – у 2006 році), в процесі якої формуються такі ціни, не дає можливості потенційним інвесторам об'єктивно оцінити ринкову вартість більшості вітчизняних підприємств.

Поряд з торговцями домінуючу позицію на фондовому ринку України займають банки. У 2006 році 31% угод відбулося за участю банків. Банки приймають участь у роботі депозитарно-клірингової системи – вони є зберігачами і реєстраторами українських акціонерних компаній.

На сьогодні в державі не створено єдиної системи організованої торгівлі цінними паперами. Фондові ринки розвинених країн, будучи незамінною складовою ринку капіталу, історично доповнювали та в деяких сферах заміщували банківську сферу, особливо для залучення ресурсів на нові ризикові проекти. В Україні населення не поспішає вкладати свої заощадження в цінні папери, надаючи перевагу банківським депозитам, а нефінансові корпорації поки дуже рідко виступають в якості емітентів облігацій, для них переважаючим джерелом зовнішніх (залучених) фінансових ресурсів продовжують залишатися банківські кредити.

Прискореними темпами розвиваються інші сегменти фінансового сектору (до якого відносяться небанківські фінансові і кредитні установи): страховий ринок і ринок послуг небанківських фінансових установ.

Сьогодні фондовий ринок і банківська система не є конкурентами на ринку фінансових послуг України, як це має місце в країнах з розвинутою ринковою економікою, де пропонуються інвесторам альтернативні варіанти вкладення їх заощаджень.

Одна з основних причин – низький рівень активів небанківських фінансових установ порівняно з банківською системою (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Активи банків і небанківських фінансових установ України, станом на 01.01.2007 року

	Загальний обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %
Страхові компанії	24,00	6,50
Кредитні спілки	2,90	0,80
Недержавні пенсійні фонди	0,05	0,01
Фінансові компанії	1,90	0,50
Банківська система	340,18	92,20

Зрозуміло, що маючи активи, які у 12 разів менші за активи банківської системи, небанківські фінансові установи не можуть скласти їй реальну конкуренцію. До того ж, більшість великих страхових і фінансових компаній входять до складу фінансових груп, які поєднують цю діяльність з банківською.

Спектр фінансових послуг, що їх надають установи фінансового сектору є досить широким і за основними позиціями відповідає загальносвітовим стандартам. Однак детальний аналіз існуючого законодавства України щодо фінансових послуг показує, що лише банки є універсальними фінансовими установами. Саме вони сьогодні надають абсолютну більшість фінансових послуг, передбачених Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг».

Інші фінансові установи є здебільшого спеціалізованими фінансовими інститутами (табл. 3.2).

На розвиток банківського сектору та зростання активних операцій банків позитивно вплинула макроекономічна динаміка останніх років. Загальні активи банківської системи за період з 2002 – 2006 рр. збільшилися у 7 разів – на 302,3

млрд. грн. Кредитний портфель банків України за цей період збільшився на 237,6 млрд. грн. (у 8 разів), склавши на 01.01.2007 р. 269,7 млрд. грн.

Таблиця 3.2

Види фінансових послуг установ сектору фінансових корпорацій України

Види фінансових послуг	НБУ	Інші депозитні корпорації*	Страхові корпорації	Недержавні пенсійні фонди	Інші фінансові посередники**	Допоміжні фінансові організації***
Випуск - платіжних документів	+	+				
- платіжних карток	+	+				
- дорожніх чеків		+				
Обслуговування платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків	+	+				
Кліринг	+	+				+
Інші форми забезпечення розрахунків		+				
Управління фінансовими активами		+			+	
Діяльність з обміну валют		+				+
Залучення фінансових активів із зобов'язанням щодо наступного їх повернення		+	+	+	+	
Фінансовий лізинг		+			+	
Надання коштів у позику		+			+	
Надання коштів на умовах фінансового кредиту	+	+	+		+	
Надання гарантій		+	+		+	+
Надання поручительств		+			+	+
Переказ грошей		+			+	
Послуги у сфері страхування			+			+
Послуги у сфері накопичувального пенсійного забезпечення				+		+
Торгівля цінними паперами	+	+			+	
Факторинг		+			+	

* Банки, філії іноземних банків, клірингові установи, фонди підтримки житлового будівництва тощо.

** Корпорації, які мобілізують кошти на фінансових ринках, але не в формі депозитів, та використовують ці кошти для придбання інших фінансових активів, зокрема іпотечні (земельні) банки, кредитні спілки, довірчі товариства, лізингові компанії, пайові інвестиційні фонди та ломбарди.

***Валютні, товарні та фондові біржі тощо.

Балансовий капітал банків, збільшившись з 2001 року в 5,4 рази, на 01.01.2007 становив 42,6 млрд. грн. На 01.01.2007 основну частку зобов'язань банків склали кошти фізичних осіб (35,6%) та кошти суб'єктів господарської діяльності (25,8%). При цьому кошти фізичних осіб з 2001 року збільшилися майже в 10 разів, досягши 106 млрд. грн., що є свідченням зростання довіри до банківської системи, чому зокрема сприяє діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Більш високими темпами зростали строкові депозити фізичних осіб. Зростання депозитів населення та поліпшення їх структури сприяє поступовому здешевленню кредитних ресурсів. У 2002 – 2006 роках розвиток банківської системи випереджав темпи зростання інших секторів економіки (рис. 3.3).

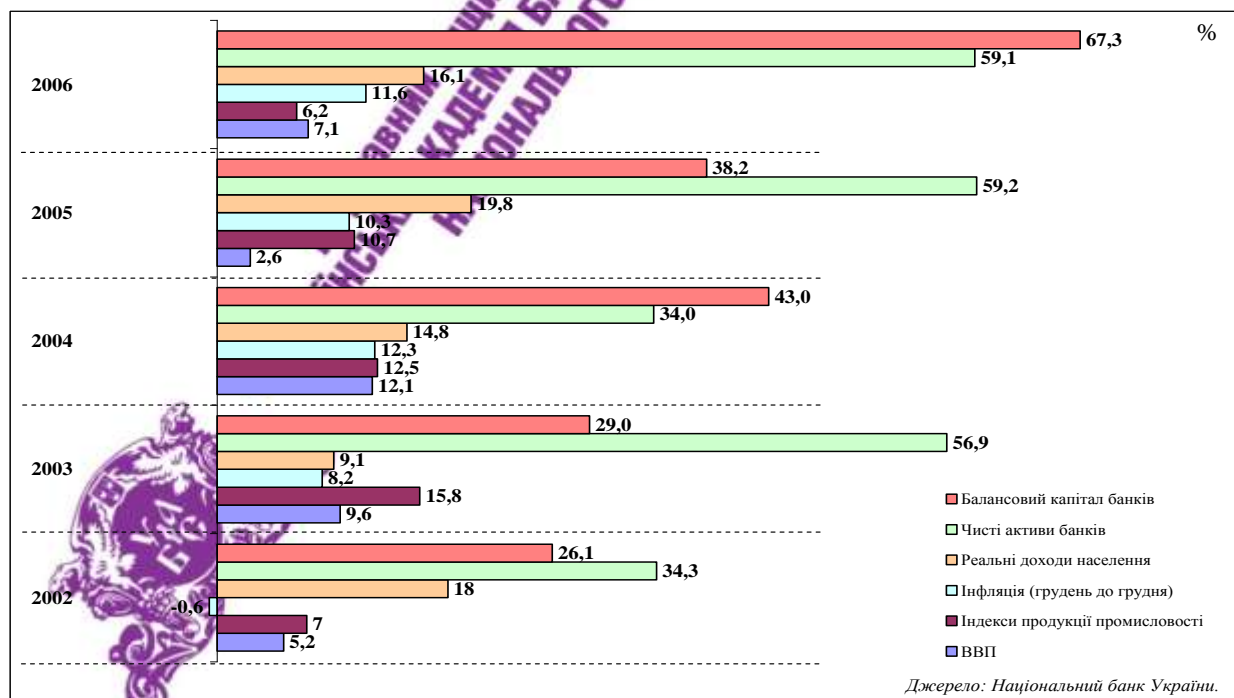

Рис. 3.3. Темпи приросту показників банківської системи у порівнянні з основними показниками розвитку економіки України, %

Банківське посередництво відіграє все більшу роль у перерозподілі ресурсів у економіці. Банки перестали бути казначействами, які акумулюють грошові кошти підприємств і розміщують їх в активи, які не працюють. Вони перетворились на чистих кредиторів підприємств, перерозподіляючи до них ресурси інших секторів. Зростання потреб економіки в кредитах збіглося з посиленням кредитного потенціалу банківської системи, що змінило характер її взаємодії з реальним сектором. Обсяг чистого банківського кредитування реального сектору поступово зростатиме.

Проте, в порівнянні з іншими країнами, сьогодні в Україні має місце низький ступінь розвиненості як фінансового сектору взагалі, так і банківського зокрема. Фінансові сектори країн, які пройшли процес трансформації економіки від директивної до ринкової, за розміром є значно меншими, ніж у країнах з розвинутою ринковою економікою. При цьому фінансовий сектор України навіть порівняно з країнами – сусідами, які також пройшли процес трансформації економіки, є найменшим за розміром (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Показники розвитку фінансового сектору (за 2005 рік), % до ВВП

Країна	Капіталізація фондового ринку	Активи банків	Активи страхових компаній*	Активи пенсійних фондів*
Чехія	52,200	100,600	11,350	3,900
Угорщина	32,100	90,400	5,880	6,700
Польща	35,500	62,400	8,770	7,100
Україна	31,100	48,400	4,300	0,005
Німеччина	51,600	306,100	41,300	3,300

Не зважаючи на те, що темпи зростання активів банківської системи за останні 5 років є вражаючими, що можна вважати ознакою позитивного розвитку щодо глибини та рівня банківської системи, проте їх частка ВВП становить лише 63,3 % (станом на 01.01.2007). Для порівняння: чисті активи

банківського сектору в більшості країн нових членів ЄС складають біля 100 % ВВП, а в країнах Єврозони цей показник становить 300 %.

Банківська система України є важливим сегментом вітчизняної економіки. Протягом 2002-2006 років вона розвивалася динамічно, покращилися її кількісні і якісні характеристики, підвищилася конкурентоспроможність українських банків. Стійкість і спроможність українських банків протистояти кризовим явищам у суспільстві підтвердив кінець 2004 року, коли банківська система успішно справилася з загрозою втрати ліквідності, яка була пов'язана з політичною дестабілізацією в країні.

Про стабільність розвитку банківської системи свідчить зростання відношення основних показників діяльності банків до ВВП. Відношення чистих активів до ВВП збільшилось з 23% на 01.01.2002 р. до 63 % на 01.01.2007 р.; кредитних операцій – з 16% до 50%; зобов'язань – з 19% до 56%, з них коштів фізичних осіб – з 6% до 20%; балансового капіталу – з 4% до 8%. Діяльність банків протягом 2002-2006 років характеризувалася поліпшенням якості активів, нарощуванням капітальної бази, залученням депозитів, підвищенням ефективності діяльності, що є ознакою фінансової стабільності.

Кількість банків, які мають ліцензію на здійснення банківських операцій, збільшилася з 152 банків на 01.01.2002 р. до 170 банків на 01.01.2007 р., кількість філій банків – з 1350 до 1414. Це підвищує рівень конкуренції на банківському ринку і стимулює банки впроваджувати нові передові банківські продукти і технології.

Реалізація соціальної функції банків полягає в якісному забезпеченні населення банківськими послугами. Незважаючи на те що на кінець 2006 року в 11 областях України не зареєстровано жодного банку – юридичної особи, забезпечення населення банківськими послугами є доволі рівномірним (що підтверджується незначним значенням дисперсії (0,4781)). Це пояснюється розвитком регіональної мережі філій провідних банків, що є наслідком посилення конкуренції в банківській системі країни. Наявність певної

диференціації в забезпеченні областей банківськими послугами насамперед обумовлено нерівномірністю їх розвитку.

Надання банківських послуг концентрується переважно у великих індустріальних центрах, зокрема в м. Києві. 147 філій банків знаходяться в м. Києві та області. Дніпропетровська, Харківська, Донецька і Одеська області, посідають друге місце з великим відривом. Внаслідок такого нерівномірного розподілу сільські регіони значною мірою недоотримують послуги, тоді як сильна конкуренція в Київському регіоні змусила багато банків вийти на ринок обслуговування фізичних осіб, що спричинило різке розширення спектра послуг споживчого кредитування та операцій з кредитними картками. З іншого боку, відбувається закриття сільських філій через брак клієнтів, високі операційні витрати тощо.

Протягом останніх років тривав процес концентрації капіталу та активів банківської системи в найбільших банках (банки I групи – за результатами діяльності у 2006 році активи понад 5 млрд. грн.) (рис. 3.4).

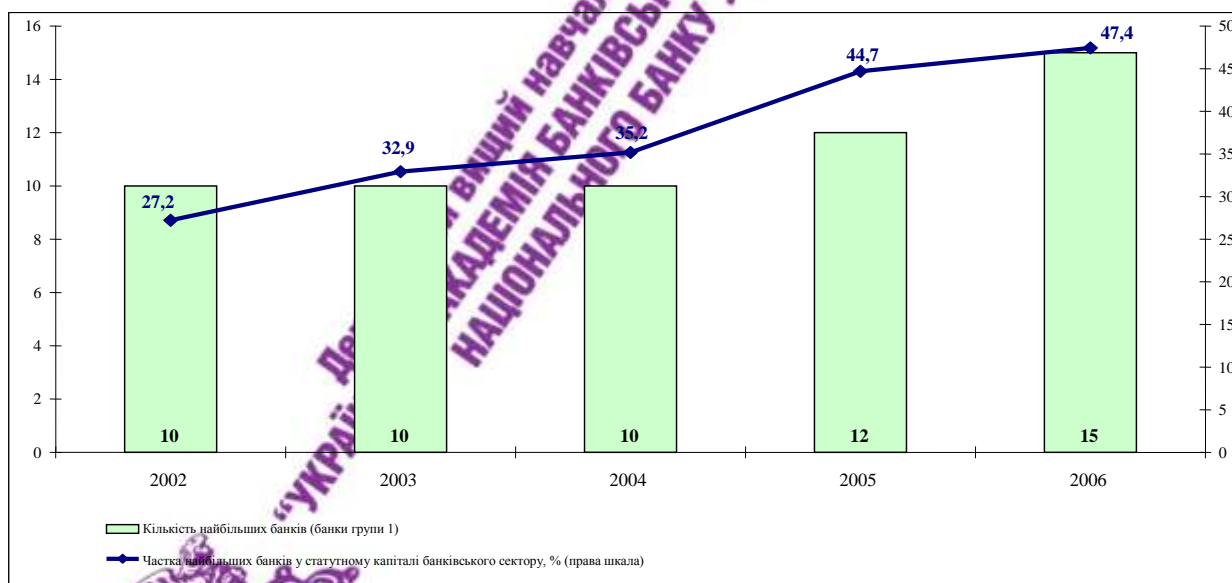

Рис. 3.4. Кількість найбільших банків та їх частка в регулятивному капіталі банківського сектору України в 2002 – 2006 рр.

При збільшенні за 2006 р. кількості банків цієї групи на 3 одиниці, їх частка в активах банківського сектору збільшилась на 4,5 в.п. і досягла 62,2%, в

регулятивному капіталі – на 9,3 п.п., до 48,2%, в коштах фізичних осіб – на 2,4 в.п., до 67,4 %.

Існує значний розрив між розмірами і фінансовою міццю банків, включених до II – IV груп. Багато з малих банків все ще можна класифікувати як “кишенькові” банки з високими концентраціями трансакцій із спорідненими особами.

Динаміка прийнятого в міжнародній практиці індексу Херфіндаля–Хіршмана (IХХ) вказує на низький рівень концентрації активів, зокрема кредитного портфеля та капіталу (рис. 3.5). Індекс концентрації ринку коштів фізичних осіб є вищим, проте також свідчить про мінімальну концентрацію.

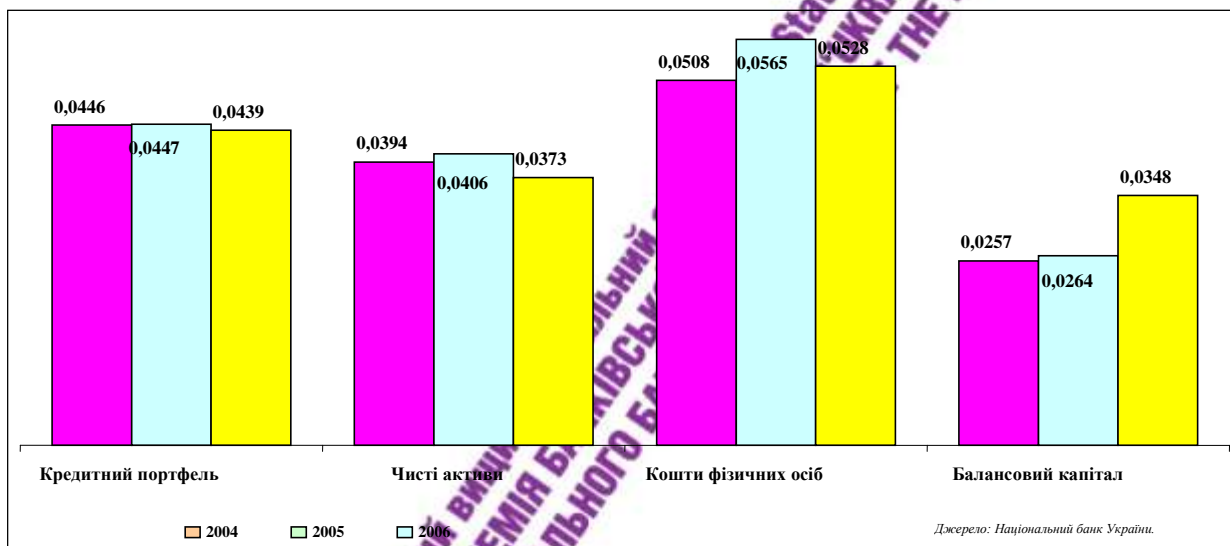

Рис. 3.5. Показники концентрації банківського сектору України в 2004 – 2006 рр.

Проте за останній рік спостерігається зменшення монопольних тенденцій у банківському секторі. Індекс Херфіндаля–Хіршмана за кредитним портфелем зменшився на 0,0008 пунктів, за активами – на 0,0033 пунктів, за коштами фізичних осіб на 0,0128 пунктів. Значного зростання мав індекс Херфіндаля–Хіршмана за балансовим капіталом – 0,084 пунктів, що свідчить о нерівномірності темпів нарощування капіталу банків.

Кількість державних банків порівняно з 2002 роком не змінилася. Два державних банки України: Ощадбанк і Укрексімбанк входять до групи

найбільших банків України. За 2002 – 2006 роки основні показники державних банків України мали тенденцію до зростання. Активи зросли в 5 разів до 30,3 млрд.грн , зокрема вимоги за кредитами, що надані суб'єктам господарювання та фізичним особам до 18,4 млрд.грн.

Незважаючи на те що основні показники діяльності державних банків мали тенденцію до зростання, їх частка в банківській системі знижується (рис. 3.6). Так, за 2002 – 2006 роки частка активів державних банків у загальних активах банківської системи знизилась на 3,1 в.п. – до 8,9%, частка в зобов'язаннях – на 7,6 в.п. до 8,9%.

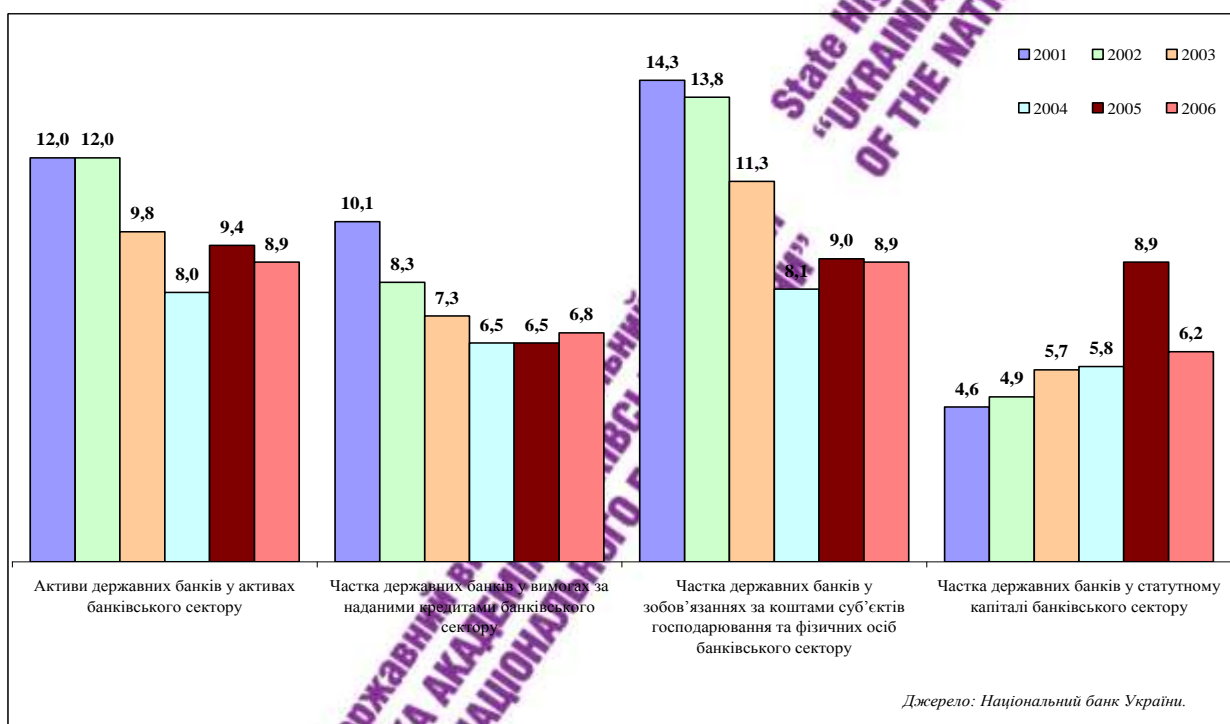

Рис. 3.6. Питома вага державних банків у банківській системі України в 2002– 2006 рр. за окремими показниками, %

Темпи зниження частки державних банків у зобов'язаннях за коштами суб'єктів господарювання та фізичних осіб були вищими, ніж за іншими показниками, що свідчить про послаблення державними банками своїх позицій в головному ресурсі банківської системи – коштах фізичних осіб. На зниження частки державних банків у банківській системі вплинуло обмеження операційної діяльності Ощадбанку.

За останні роки в банківській системі України посилилась тенденція виходу на вітчизняний ринок банківських послуг іноземних банків та зростання участі нерезидентів в капіталі банків. Кількість банків з іноземним капіталом в Україні на 01.01.2007 р. становила 35 банків, в тому числі 13 мали стовідсотковий іноземний капітал, зокрема за 2006 рік їх кількість банків збільшилась на 12 од. Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків за останні два роки збільшилась майже втричі і на 01.01.2007 р. становила 27,6%.

Діяльність банків з іноземним капіталом, частка яких становить 20,6% у загальній кількості діючих банків (рис. 3.7).

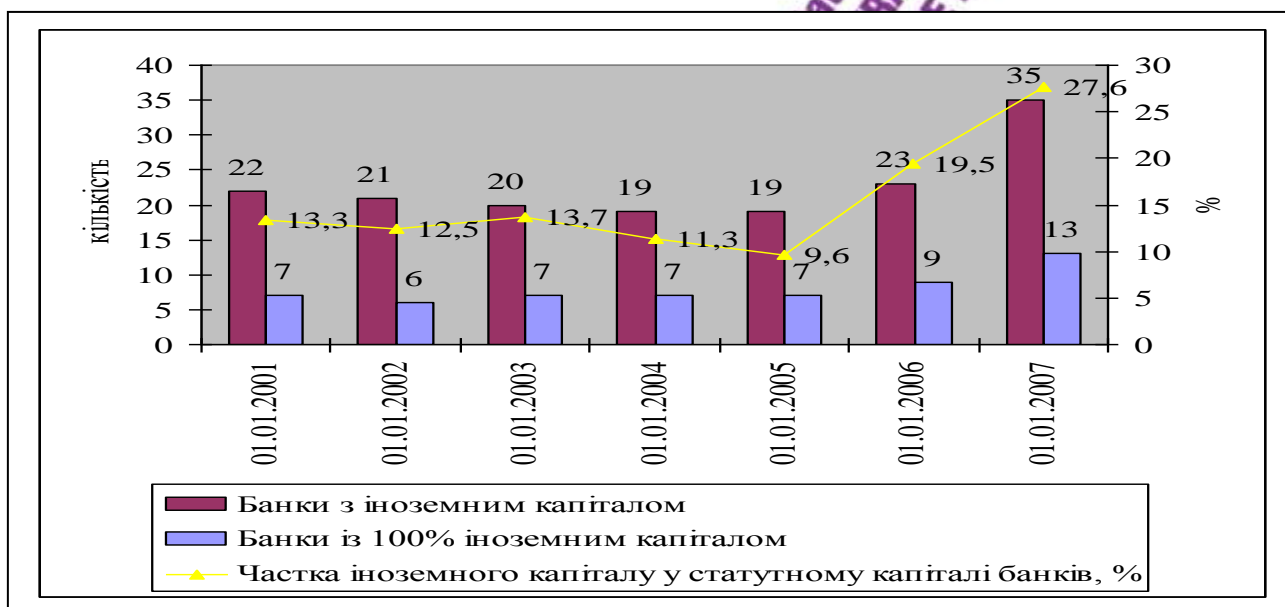

Рис. 3.7. Участь іноземного капіталу в банківській системі України за період 2000-2006 рр.

Значну частку в зобов'язаннях банків з іноземним капіталом складають міжбанківські кредити та депозити. Основною причиною такого явища є те, що більшість з них є дочірніми структурами міжнародних банків і формують ресурсну базу за рахунок ресурсів, отриманих від материнських банків. Банки з іноземним капіталом виступають основними каналами, через які надходять іноземні інвестиції в економіку України. Розширення присутності банків з іноземним капіталом на українському банківському ринку сприяє подальшому впровадженню сучасних банківських технологій; міжнародного досвіду

ведення банківської справи; високого рівня обслуговування клієнтів; якісних послуг, комплексного підходу до обслуговування клієнтів; впровадження принципів корпоративного управління в банківську практику.

Рівень капіталізації є ключовим у системі факторів, які впливають на фінансовий стан банків та перспективи їх розвитку. В умовах посиленого контролю з боку Національного банку за рівнем капіталізації, підвищення вимог до якості капіталу протягом 2002 – 2006 років відбулося підвищення рівня капіталізації банків. Балансовий капітал банків збільшився у 5,4 раза (до 42,6 млрд. грн.), що є позитивним зрушенням для банківського сектору України в цілому.

Регулятивний капітал банків за 5 останніх років збільшився в п'ятеро – з 8,0 млрд грн. до 41,1 млрд.грн., що складає 7,7 % від ВВП. Збільшення регулятивного капіталу відбулося в основному за рахунок зростання внесків акціонерів. Однак адекватність регулятивного капіталу при цьому знизилася з 20,7% до 14,2%, що свідчить про те, що рівень капітальної бази банківського сектору України потребує збільшення для забезпечення стабільного функціонування та розвитку банківської системи, покриття ризиків у діяльності банків.

До 2006 року спостерігалось непропорційне зростання капіталу відносно обсягів діяльності, що суперечить принципам сталого розвитку систем. В 2006 р. та на початку 2007 р. темпи росту капіталу банків збільшились, проте це пов'язано з підвищенням вимог до мінімального розміру капіталу банку, а також намаганням вітчизняних банків залучити іноземного стратегічного інвестора. Тобто це явище є тимчасовим.

Порівнюючи темпи приросту чистих активів, зобов'язань і капіталу (рис. 3.8), досить чітко відслідковується тенденція відставання капіталу. Так, з кінця 2001р. до початку 2007р. регулятивний капітал зріс всього у 5,1 раза, тоді як чисті активи та зобов'язання зросли в 7,1 раза та 7,5 раза відповідно.

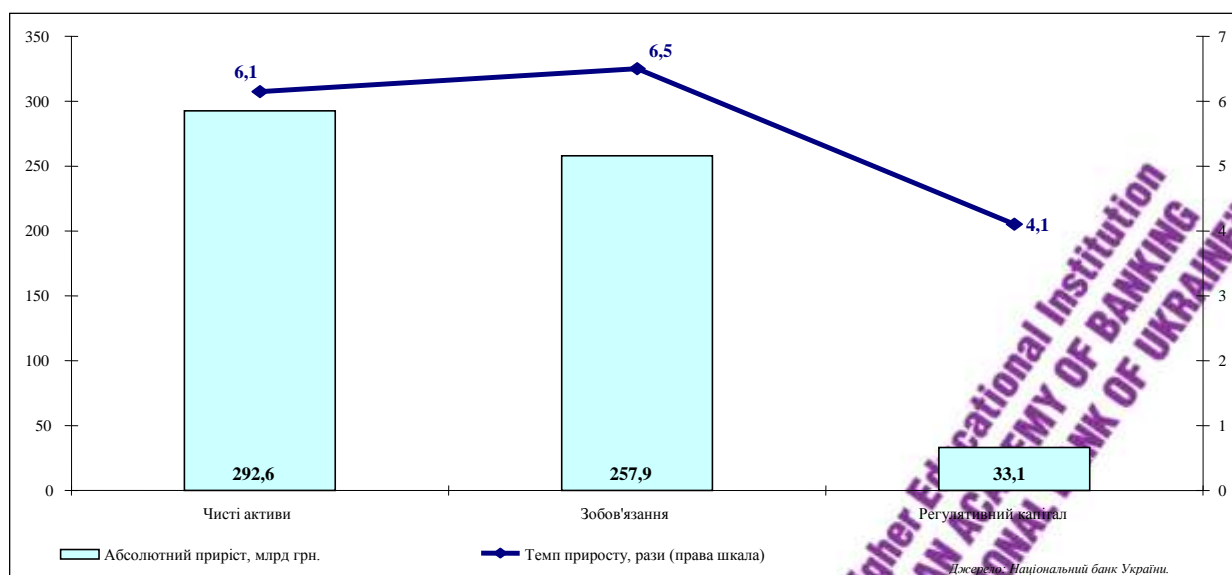

Рис. 3.8. Приріст чистих активів, зобов'язань та регулятивного капіталу банківської системи України

Як видно з рис. 3.8, банківська система має різні темпи зростання показників банківської діяльності. Значно нижчі темпи зростання капіталу порівняно зі збільшенням чистих активів і зобов'язань клієнтів.

Внаслідок зростання активів банків більш високими темпами, ніж капітал, встановилась небажана тенденція зниження нормативу достатності капіталу (Н2) з 20,7 до 14,2% за 2001 – 2006 рр. За низького рівня капіталізації чисті активи банківського сектору незворотно наближаються до потенційного обсягу, який є можливим за діючого нормативу адекватності капіталу в 10%.

Якщо капіталізація банків не збільшуватиметься, існує ймовірність, що банківська система буде не в змозі в середньостроковій перспективі забезпечити потреби економіки, які виникнуть за умов розширення ЄС та вступу України до СОТ. Насамперед це стосуватиметься кредитування великих корпоративних клієнтів, яким необхідні значні кошти для розширення власної діяльності.

У 2004 році, вперше за останні роки, намітилась тенденція вирівнювання темпів зростання активів, капіталу та зобов'язань банків. Якщо загальні активи за 2004 рік збільшилися на 34%, зобов'язання – на 33%, то регулятивний капітал – на 37%. Завдяки більш збалансованому зростанню активів та капіталу

тенденція зниження нормативу адекватності регулятивного капіталу, яка існувала протягом останніх років, призупинилась, значення нормативу адекватності капіталу зросло з 15,11 до 16,81%.

Темпи зростання балансового капіталу перевищували темпи зростання ВВП, проте значно відставали від зростання активів. Тому відношення балансового капіталу банківської системи до ВВП збільшилось з 3,9 до 7,9 %, а до активів зменшилось з 16,6 до 12,5 % (рис. 3.9).

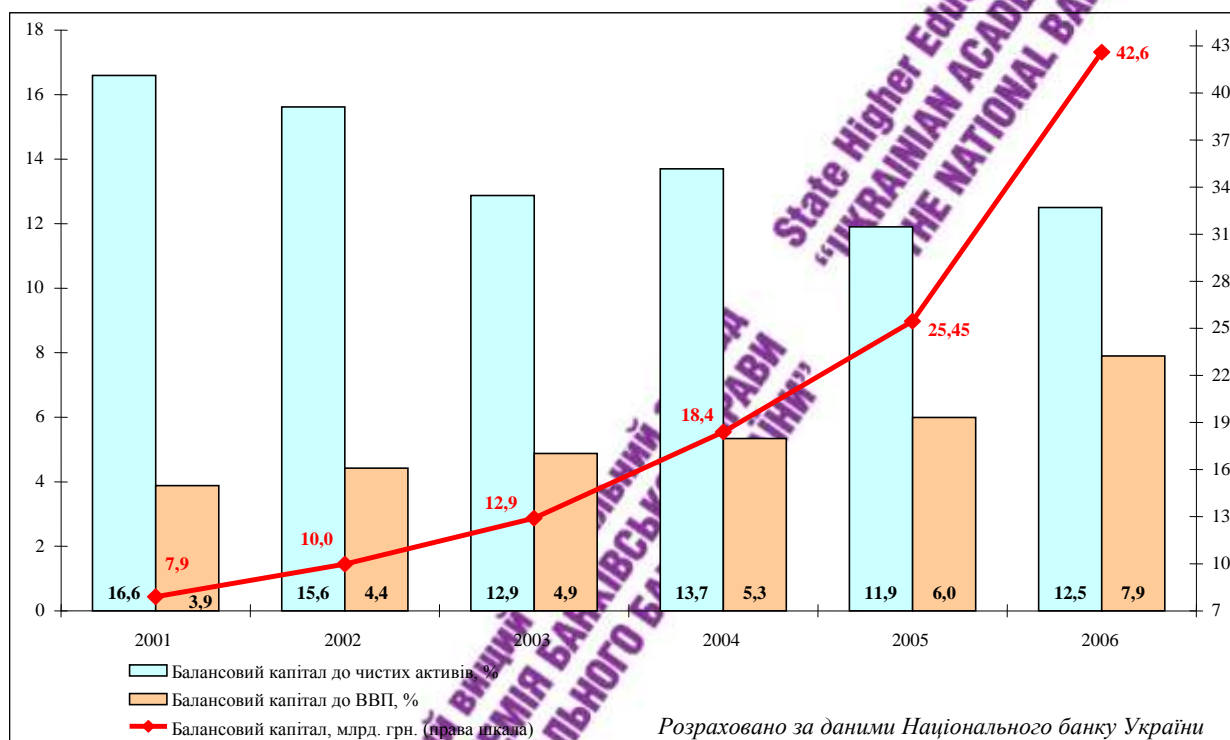

Рис. 3.9. Динаміка балансового капіталу банківського сектору України в 2002 – 2006 рр.

Тривала недостатня капіталізація українських банків і їх неспроможність подолати її за рахунок власних надходжень створюють нестабільну ситуацію. Сума капіталу, яка необхідна для забезпечення сталого економічного розвитку, є значною і створює великий тягар для багатьох акціонерів банків. Ця ситуація ускладнюється у зв'язку з новими вкладеннями коштів, необхідними для виконання підвищених регуляторних вимог НБУ щодо достатності капіталу. На сьогодні необхідно розробити комплекс заходів з метою підвищення рівня капіталізації банків.

У структурі зобов'язань (додаток Е) збільшилась частка коштів фізичних осіб (на 7,5 в.п.) та частка коштів банків (на 10,1 в.п.) (рис. 3.10). Зменшилась частка коштів суб'єктів господарської діяльності (на 13,7 в.п.) та інші зобов'язання (на 3,8 в.п.).

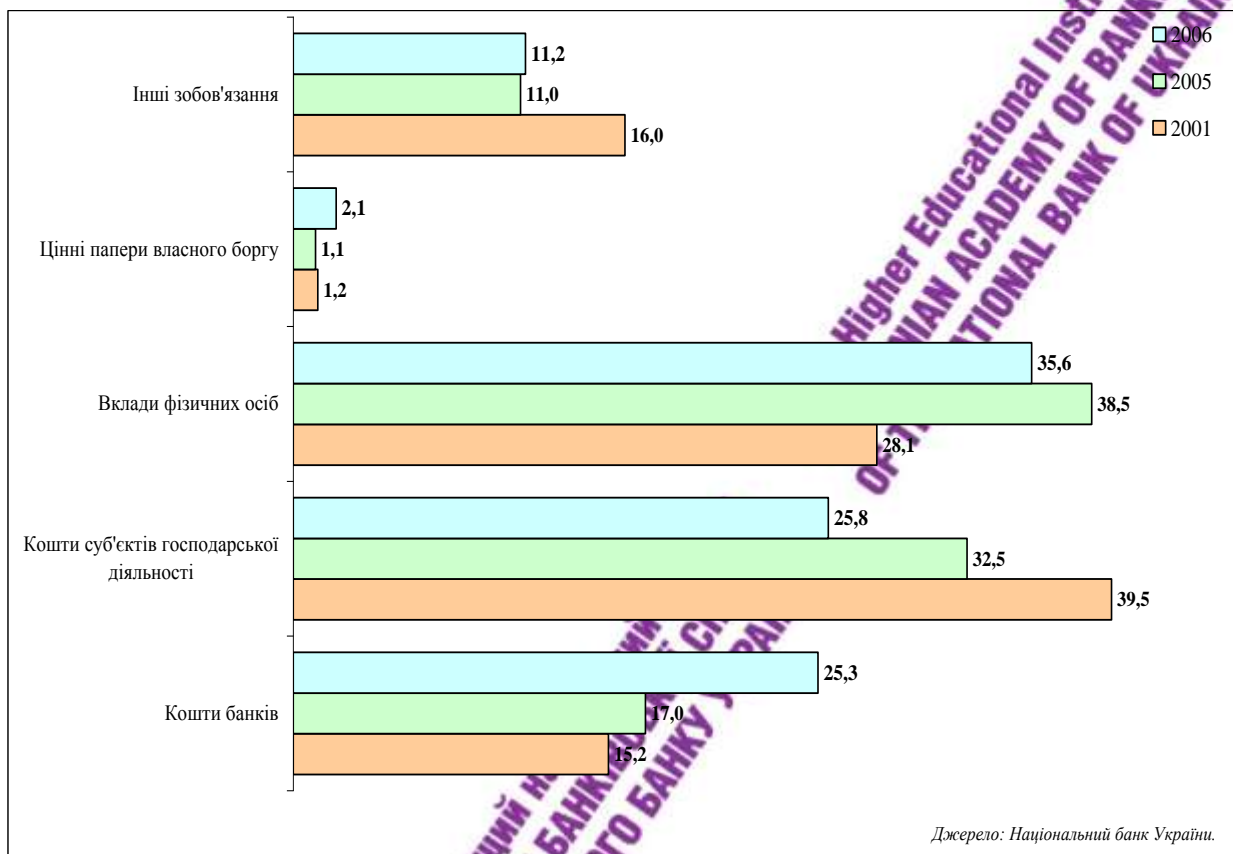

Рис. 3.10. Структура зобов'язань банківського сектору в 2002 і 2006 рр., %

Загальна сума банківських зобов'язань стабільно зростала протягом 2002 – 2006 рр. Значними темпами зростали кошти фізичних осіб – у 9,5 разів (з 11,2 млрд грн. до 106,1 млрд грн., що складає на 01.01.2007 35,6% зобов'язань). У 2001 році їх частка становила 28,1 %. Це свідчить про те, що кошти фізичних осіб стали основним джерелом нарощування ресурсної бази банків, випередивши кошти суб'єктів господарювання. Кошти суб'єктів господарювання зросли в 4,9 раза і досягли 76,9 млрд. грн.

Фізичні особи є найбільш привабливими потенційними клієнтами банків. Зростання коштів населення в банках обумовлює збільшення пропозиції на кредитному ринку та є однією з передумов зниження вартості кредитів для

позичальників, що призводить до зростання обсягів виробництва, підвищення рівня зайнятості, збільшення податкових надходжень до бюджету, соціальних витрат держави, що, в свою чергу, є фактором зростання коштів населення у банках.

Результати аналізу динаміки залучених коштів показують зростання сумарної частки короткострокових і довгострокових депозитів. Строкові кошти фізичних осіб протягом 2001-2006 років зростали вищими темпами, ніж кошти до запитання, що свідчить про зростання рівня довіри населення до банків. Строкові кошти суб'єктів господарювання також зростали вищими темпами, ніж кошти до запитання (додаток Ж).

Активна діяльність банків також характеризується значним кількісним зростанням. Загальні активи банків за 2002- 2006 роки зросли в 7 разів і досягли на 01.01.2007 р. 353,0 млрд. грн. Основну масу активів складають надані банками кредити – 76,4%. За 5 років кредитний портфель банків зріс у 8,4 раза і досяг 269,7 млрд грн. (рис. 3.11).

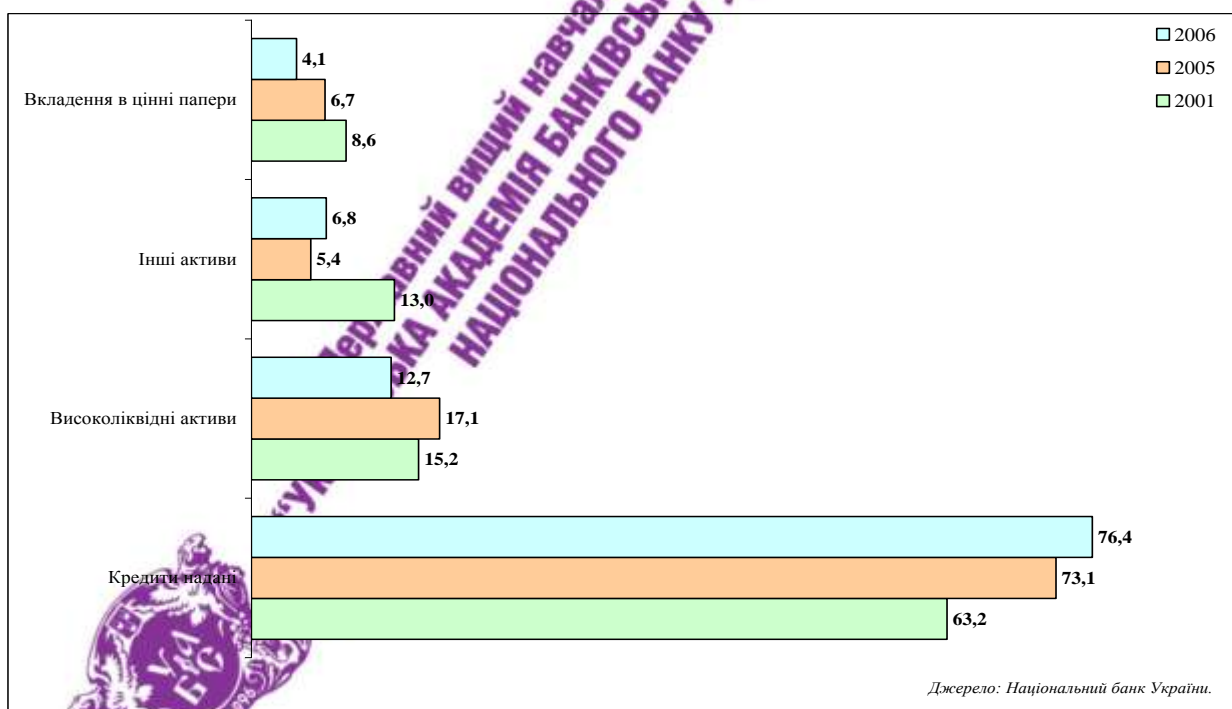

Рис. 3.11. Структура активів банківського сектору в 2002 та 2006 рр., %

Кредити надані суб'єктам господарювання зросли в 6,3 рази і на кінець 2006 року досягли 167,7 млрд грн., що становить 62,2% кредитного портфеля.

Кредити, надані фізичним особам, займають 28,8 % у кредитному портфелі. Темпи їх приросту були набагато вищими порівняно з темпами надання кредитів суб'єктам господарювання, що свідчить про інтенсивний розвиток споживчого кредитування в Україні (рис. 3.12).

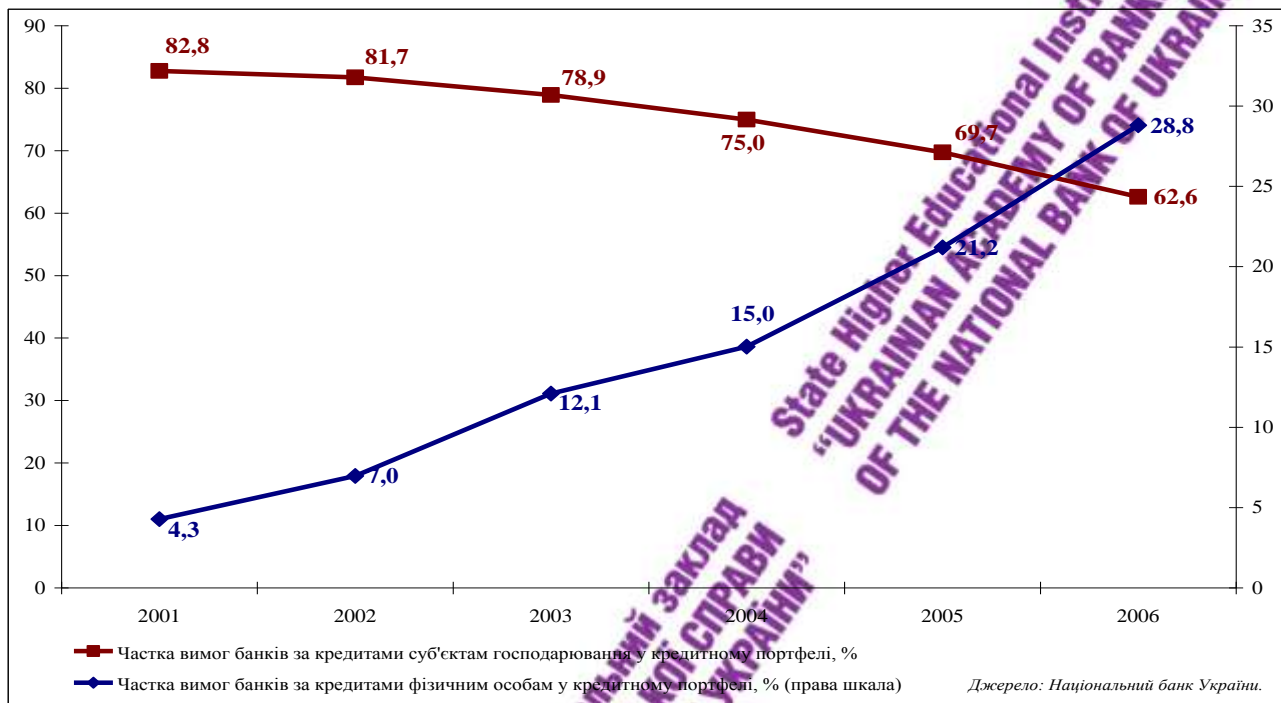

Рис. 3.12. Динаміка часток у кредитному портфелі банків вимог за кредитами суб'єктам господарювання та фізичним особам у 2002 – 2006 рр.

Динамічне нарощування темпів кредитування фізичних осіб сприяє розширенню попиту громадян, особливо на дорогі товари та нерухомість.

Після 1999 року, в умовах поступового подолання наслідків валютно-фінансової кризи, частка валютних кредитів, наданих банками в економіку, зменшувалася і протягом 2002 – 2004 рр. становила 42%. Збільшення їх частки до 49% на кінець 2006 року обумовлено зростанням іпотечних і споживчих кредитів в іноземній валюті.

На певне зростання до 2004 року частки кредитів у національній валюті вплинуло також зменшення процентних ставок за кредитами. Швидкість зниження процентних ставок за кредитами в національній валюті перевищувала аналогічні показники за процентними ставками в іноземній валюті. З 2001 року вартість гривневих кредитів знизилась майже в 2 рази до 15,4% станом на

01.01.2007 р. (рис. 3.13). Проте ставки за валютними кредитами, все ще менші ніж гривневі, що в умовах стабільного курсу гривні сприяє збільшенню частки валютних кредитів.

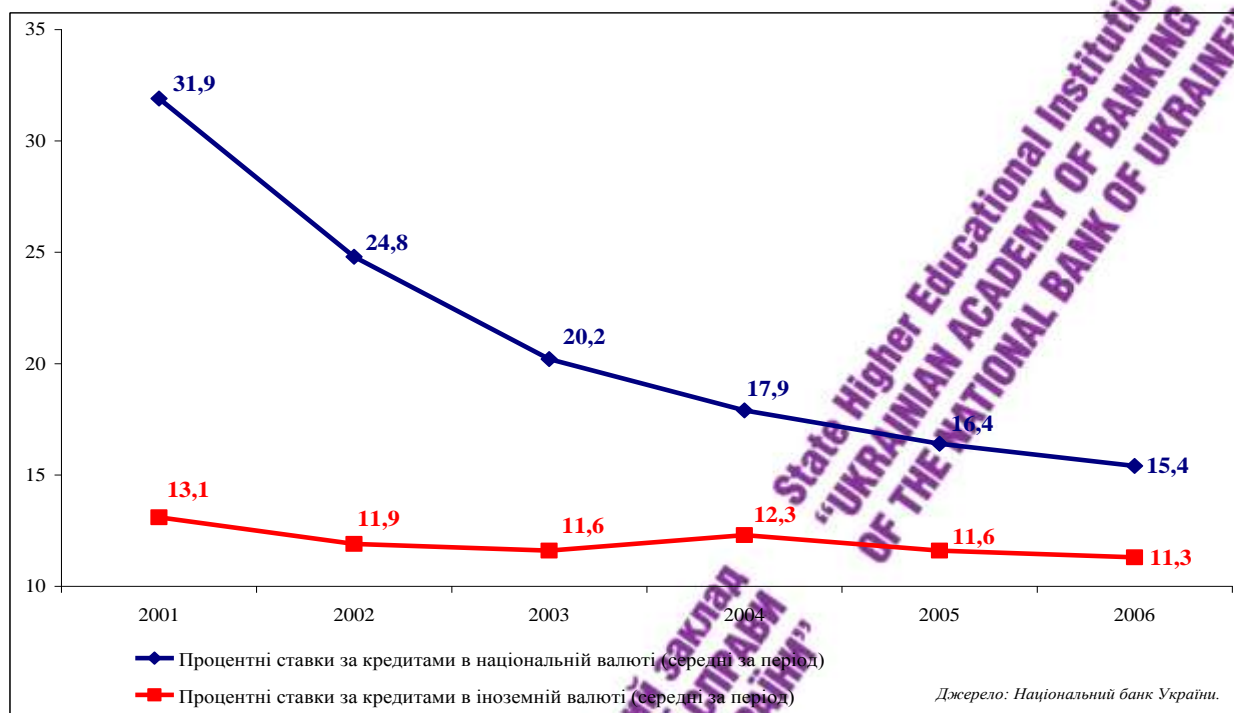

Рис. 3.13. Динаміка процентних ставок банків за кредитами в національній та іноземній валюті в 2002 – 2006 рр. (середні за період)

Серед кредитів, що їх надають банки в економіку, до 2004 року домінували короткострокові, проте їх частка постійно зменшувалася (табл. 3.4).

В подальшому довгострокові кредити зростали випереджаючими темпами. Це створювало умови для економічного зростання та посилення позитивного впливу банківської системи на соціально-економічний розвиток України.

Структура кредитів банків наданих суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності на 01.01.2007 р. відображає дисбаланс між різними видами економічної діяльності позичальників.

Для сучасного та особливо майбутнього стану економіки негативним є співвідношення між часткою кредитів, спрямованих позичальниками у торговельні операції – 38%, в переробну промисловість – 28 %, у сільське

господарство – 7%, в операції з нерухомістю, здавання під найом та послуги юридичним особам і будівництво – 8% і 7% відповідно.

Таблиця 3.4

Вимоги банків за кредитами, наданими в економіку України (за строками погашення)

На кінець періоду	Короткострокові кредити		Довгострокові кредити	
	млн. грн.	%	млн. грн.	%
2001	22 218	78	6 156	22
2002	30 185	72	11 849	28
2003	37 282	55	30 553	45
2004	40 575	46	48 003	54
2005	54 819	38	88 599	62
2006	86 193	35	159 033	65

Джерело: Бюлетень НБУ.

Якщо в умовах високих темпів інфляції протягом 1992 – 1994 років банки надавали кредити переважно на засадах особистої довіри між керівництвом банку й позичальником, доволі часто без належного забезпечення заставою, сподіваючись на те, що високий рівень інфляції та відповідне зростання пасивів покриє можливі негативні наслідки несвоєчасного повернення позики, то, починаючи з 1995 року, ситуація радикально змінилася: в умовах порівняно низьких темпів інфляції кожний прорахунок у кредитній політиці став реально загрожувати ліквідності й платоспроможності банків.

Послідовна політика Національного банку, спрямована на вдосконалення регулятивної бази діяльності банків, позитивно вплинула на визначення банком позичальника. Адже лібералізація багатьох видів банківської діяльності в останні роки поєднувалася з відповідним посиленням моніторингу центрального банку за стабільністю банківської системи. Саме тому банки були змушені відповідальніше формувати власну кредитну політику, мінімізуючи кредитні ризики.

Це вплинуло на зміни якості активів: високоліквідні активи банків, зросли у 5,8 рази і становлять 44,9 млрд. грн. Водночас зменшення частки

високоліквідних активів у загальних активах на 2,5 в.п. може свідчити про оптимізацію структури банківських активів.

Відбувається покращання якості активів. Частка проблемних активів (прострочені та сумнівні) в активах банків знизилась за 2006 рік з 1,8 до 1,5%, в основному за рахунок зниження частки проблемних кредитів, у загальному обсязі кредитів.

Однак необхідно врахувати той факт, що в умовах стрімкого зростання обсягів кредитного портфеля темпи приросту неякісної заборгованості зазвичай є нижчими від темпів приросту кредитного портфеля, що «автоматично» покращує його якість.

Банки стають все активнішими учасниками фондового ринку – вкладення банків у цінні папери зросли в 3,3 раза і склали 14,5 млрд. грн. Однак частка вкладень у цінні папери в чистих активах банків становить лише 4,1 %.

Як показує аналіз, частка недохідних активів у активах українських банків більша, ніж у банківських секторах сусідніх країн (рис. 3.14).

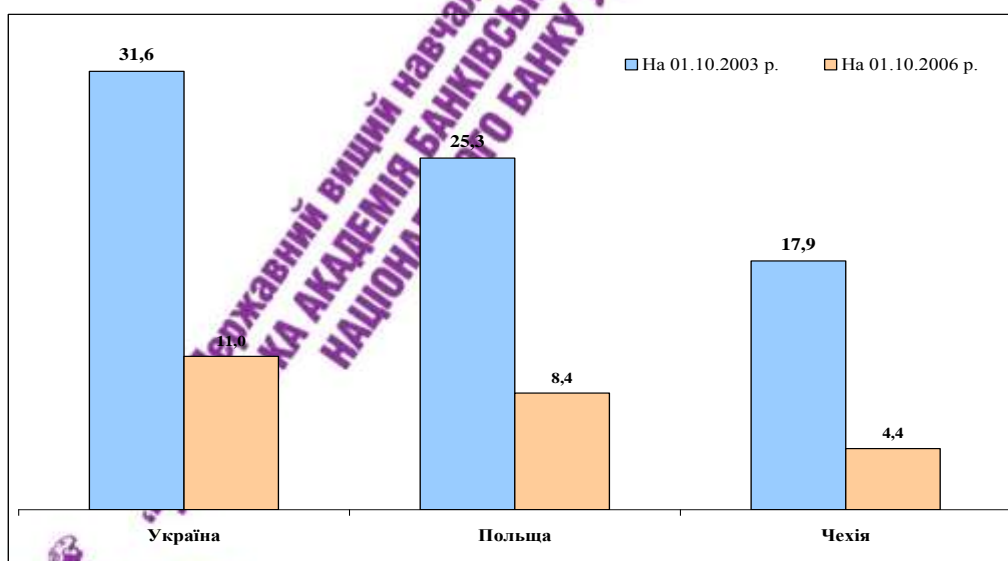

Рис. 3.14. Частка недохідних активів у активах банків окремих країн, %

Отже, можна вважати, що показники за зазначеними статтями в банках України занадто завищені, що, безумовно, збільшує їх ліквідність, але зменшує резерви підвищення прибутковості банківської установи в цілому.

Ми віднесли до недохідних активів дебіторську заборгованість, капітальні інвестиції, основні засоби, нематеріальні активи та запаси

матеріальних цінностей на складі. Найбільшу частку недохідних активів становлять основні засоби та нематеріальні активи (тобто необоротні активи), які є найбільш стабільною складовою. Частку їх у загальних активах показано на рис. 3.15.

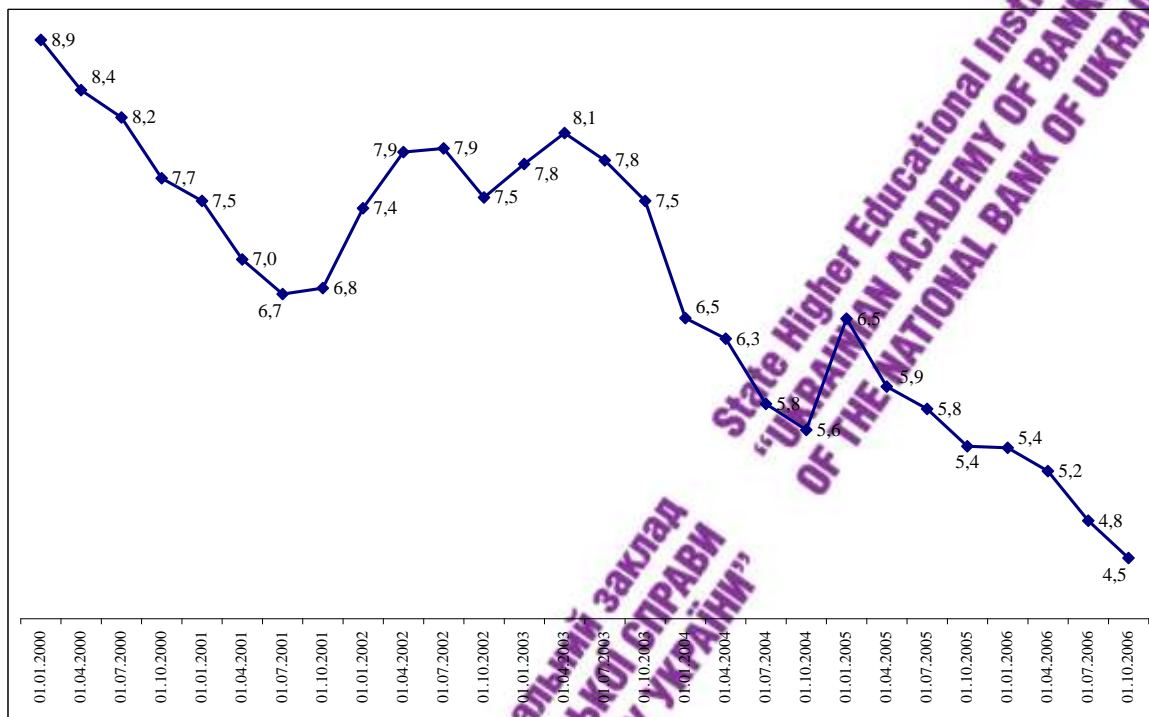

Рис. 3.15. Середня частка основних засобів і нематеріальних активів у активах банків, %

З рисунку видно, що починаючи з 2000 р. й до кінця 2006 р. спостерігалася тенденція до зменшення частки основних засобів і нематеріальних активів у активах українських банків. Це сталося через активне нарощування банками передусім кредитних ресурсів. Протягом 2002–2003 рр. процес зменшення частки необоротних активів в активах банків припинився, оскільки банки активно розширювали мережу філій і відділень. Спостерігалися лише незначні коливання в межах від 7,4 % (на 01.01.2002 р.) до 8,1 % (на 01.04.2003 р.).

Іншим чинником, що зумовив зменшення частки цього виду активів, став новий, більш якісний рівень управління банками. Вони розпочали процес створення ефективної структури своїх філій та відділень, водночас ліквідуючи збиткові.

Насамперед це стосується системних банків, які істотно впливають на весь банківський сектор країни.

Українські банки станом на 01.10.2006 р. (незалежно від розміру) мали досить рівні частки основних засобів і нематеріальних активів у активах (додаток 3) – від 4,23 % у першій групі до 5,90 % – у четвертій (рис. 3.16).

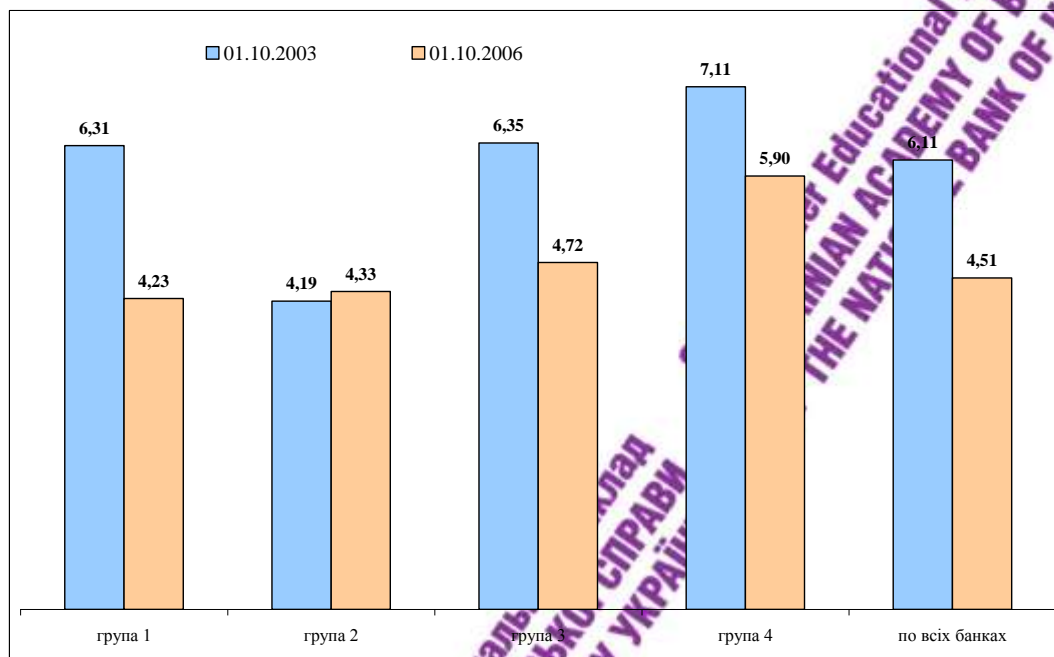

Рис. 3.16. Середня частка основних засобів та нематеріальних активів у активах банків станом на 01.10.2003 р. і на 01.10.2006 р., %

При цьому, чим більшим є банк, тим гостріше виявляється проблема достатності капіталу. Це можна пояснити в першу чергу непропорційним зростанням активів і капіталу, що в кінцевому підсумку призводить до збільшення ризику діяльності установи в цілому.

Як показує аналіз, частка недохідних активів у активах українських банків більша, ніж у банківських системах сусідніх країн (див. рис. 3.14). Це зумовлено перевищенням частки основних засобів і нематеріальних активів українських банків проти польських та чеських відповідно на 3,26 та 3,9 пункта (станом на 01.10.2003 р.). Однак станом на 01.10.2006 р. перевищення майже нівелювалося й складало 0,11 і 1,31 пунктів відповідно. [205, 206, 207].

Отже, можна вважати, що показники за статтями недохідних активів у

банках України занадто завищені, що, безумовно, зменшує резерви підвищення прибутковості банківської установи в цілому. А якщо ще врахувати значення нормативу миттєвої ліквідності, яке свідчить про значний запас ліквідних коштів банків, то можна зробити висновок про те, що українським банкам необхідно ефективніше розпоряджатися наявними ресурсами та збільшувати ефект від активних операцій.

Вважаємо, що керівництво банківської установи або спеціалісти Національного банку України при визначенні надійності та ефективності своєї діяльності повинні враховувати також частку недохідних активів у загальних активах банку

Незважаючи на стрімке зростання, відношення активів банків України до ВВП залишаються абсолютно неспівставними з активами банків будь-якої країни Євросони. Банківський сектор України залишається фрагментованим – більшість банківських активів (62,2%) сконцентровано в 15 найбільших банках, що також вище ніж в країнах Євросони.

Аналіз результатів діяльності банків свідчить про підвищення її ефективності. Так, прибуток по системі банків за 2006 рік склав 4,1 млрд. грн., що в 7,8 рази більше від обсягу прибутку за 2001 рік (532 млн. грн.).

Доходи банків зростали швидше порівняно з витратами. За 2001-2006 роки доходи зросли в 4,8 рази і становили на 01.01.2007 р. 41,6 млрд. грн., серед них основну масу складають процентні доходи.

Витрати банків зросли в 4,7 рази та становили на 01.01.2007 37,5 млрд. грн. У структурі витрат основне місце займають процентні витрати.

Показники рентабельності банківського сектору за останні п'ять років залишаються на досить високому рівні, а рентабельність капіталу (ROE) перевищує аналогічні показники інших видів економічної діяльності. Рентабельність активів банків (ROA) зросла з 1,3% в 2001 році до 1,6% в 2006 році, а ROE – з 7,5 до 13,5% відповідно (рис. 3.17).

Середній показник частки доходів за операціями з недохідними активами в загальній сукупності доходів за активними операціями банків на 01.10.2003 р.

підтверджує несуттєвість рівня отриманих доходів за операціями з недохідними активами.

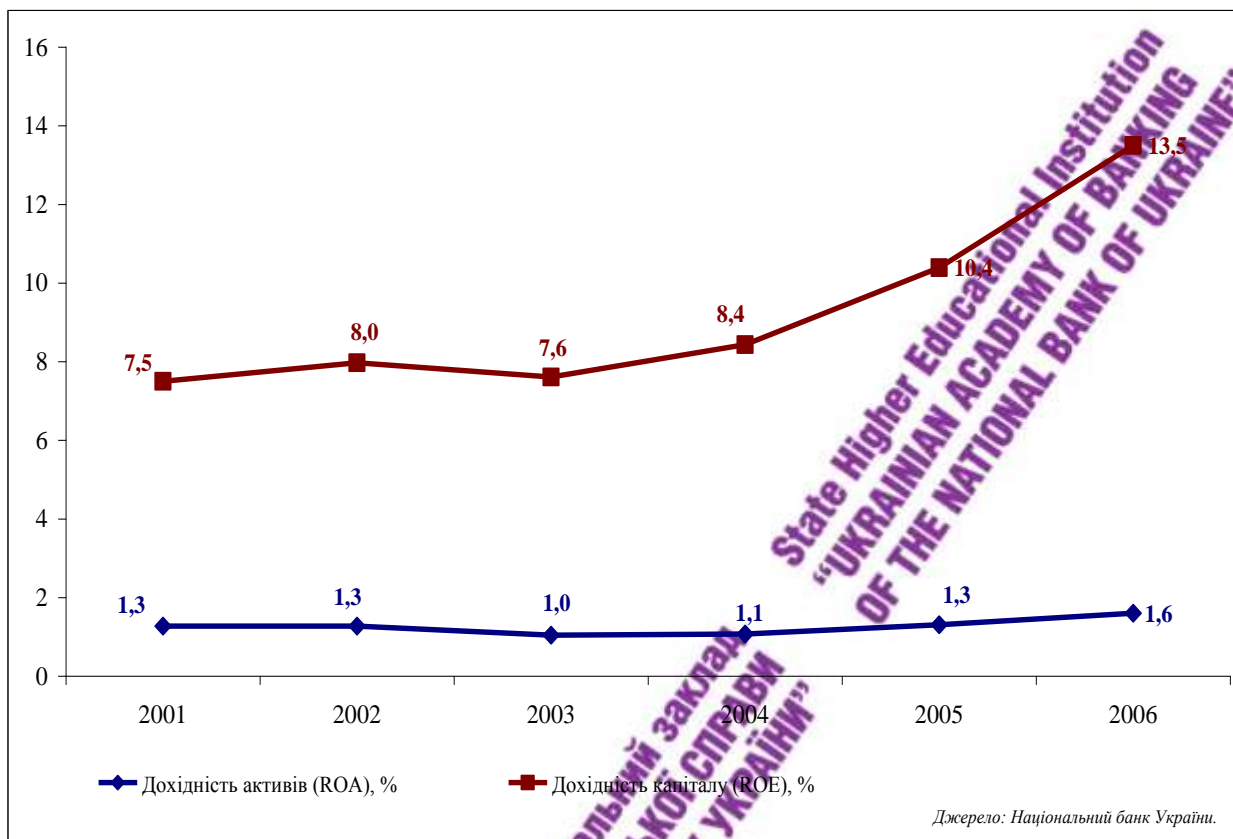

Рис. 3.17. Дохідність активів і капіталу банків у 2001 – 2006 рр., %

Результати аналізу сучасного стану банківської системи України вказують на існування певних симптомів (недоліків).

Існування цих симптомів (недоліків) викликано низкою проблем. Зрозуміло, що багато проблем, котрі впливають на розвиток банківської системи, лежать поза її площиною. Найбільш важливі з них це:

- повільні темпи ринкових перетворень реального сектору економіки;
- недостатньо прозорий фінансовий стан значної кількості підприємств;
- слабкий розвиток фондового ринку, а також ринку землі і нерухомості;
- незахищеність прав кредиторів і вкладників.

Проте розвиток банківської системи обмежується і через проблеми розвитку. Основними серед них є такі: необхідність подальшого підвищення рівня капіталізації банків, з метою забезпечення сталого економічного зростання необхідними за обсягами, ціною і термінами ресурсами; необхідність

підвищення якості та конкурентоспроможності банківських послуг; недостатній рівень корпоративного управління в банках; недостатній рівень управління банківськими ризиками.

На подальшого вдосконалення українській банківській системі вказують показники індексів економічної свободи та конкурентоспроможності.

3.2. Науково-методичні рекомендації по формуванню методики аналізу недохідних активів з урахуванням взаємозв'язку показників ліквідності банку та його прибутку

Протягом останніх років питання щодо недохідних активів ставились нами для обговорення на всеукраїнських конференціях, в наукових виданнях, а також серед спеціалістів банківської справи. Результати обговорення підтверджують потребу нагального вирішення проблем аналізу недохідних активів, що є особливо важливим для органів нагляду, банківських працівників, науковців. Система аналізу недохідних активів банку, на нашу думку, має передбачати оцінку максимальної кількості факторів, які повинні або можуть впливати на об'єкт нашого дослідження.

Запропонована нами система рішень дає змогу керівництву будь-якого банку визначити вірогідну тенденцію розвитку фінансової установи через зміну недохідних активів. Методика аналізу недохідних активів ґрунтується на принципі універсальності, за яким можна здійснювати аналіз недохідних активів в межах конкретного банку (дослідження на мікрорівні) або досліджувати окремі ситуації з недохідними активами у розрізі всього банківського сектора України (макрорівень). Отже, методика аналізу недохідних активів банку може стати у нагоді аналітикам як Національного банку України, так і менеджерам банківських установ.

Інформація, використана в методиці аналізу недохідних активів, – це

зібрані та опрацьовані статистичні дані у відповідних структурах Національного банку України та Асоціації українських банків. При використанні методики на практиці аналізуються дані аналітичного та управлінського обліку, про який йшлося вище.

Для того, щоб система аналізу недохідних активів була гнучкою, слід, на нашу думку, формувати її за блочним принципом, який дає змогу безболісно додавати нові або розширювати можливості вже діючих блоків, що нами і було реалізовано. З метою комплексного виконання аналітичних процедур при різнобічному вивченні недохідних активів банку, ми вважаємо, треба виокремити три основні блоки (напрями) аналізу (рис. 3.18).

З рис. 3.18 видно, що першим напрямом вивчення недохідних активів банку є їх загальний аналіз. Він полягає у виявленні тенденцій формування недохідних активів, зокрема в дослідженні їх динаміки та структури. Таким чином ми матимемо інформацію про зміну частки недохідних активів у загальних активах як у середньому по системі банків, так і в межах груп (див. додаток Ж).

Аналіз структури недохідних активів дає змогу визначити найвагомішу їх складову і дає для банківського керівництва картину стану, в якому перебувають недохідні активи, та наскільки рівень їх є адекватним порівняно з розміром дохідних активів.

Другим напрямом системи аналізу (див. рис. 3.18) є вирішення проблем у досягненні максимальної ефективності роботи через зв'язок ліквідності із недохідними активами. Отримані результати за цим напрямом використані нами для характеристики груп банків, які утворилися після запропонованого нами поділу їх за економетричним коефіцієнтом HA_A^e .

Ліквідність банку тісно пов'язана з його прибутковістю й перебуває у постійному з нею протиріччі. Для досягнення максимального значення прибутку при підтримці необхідного рівня ліквідності слід проводити порівняльний аналіз граничних витрат залучення ресурсів та граничних доходів від їх розміщення, а також аналіз рівня ліквідності при кожному варіанті

залучення й розміщення коштів.

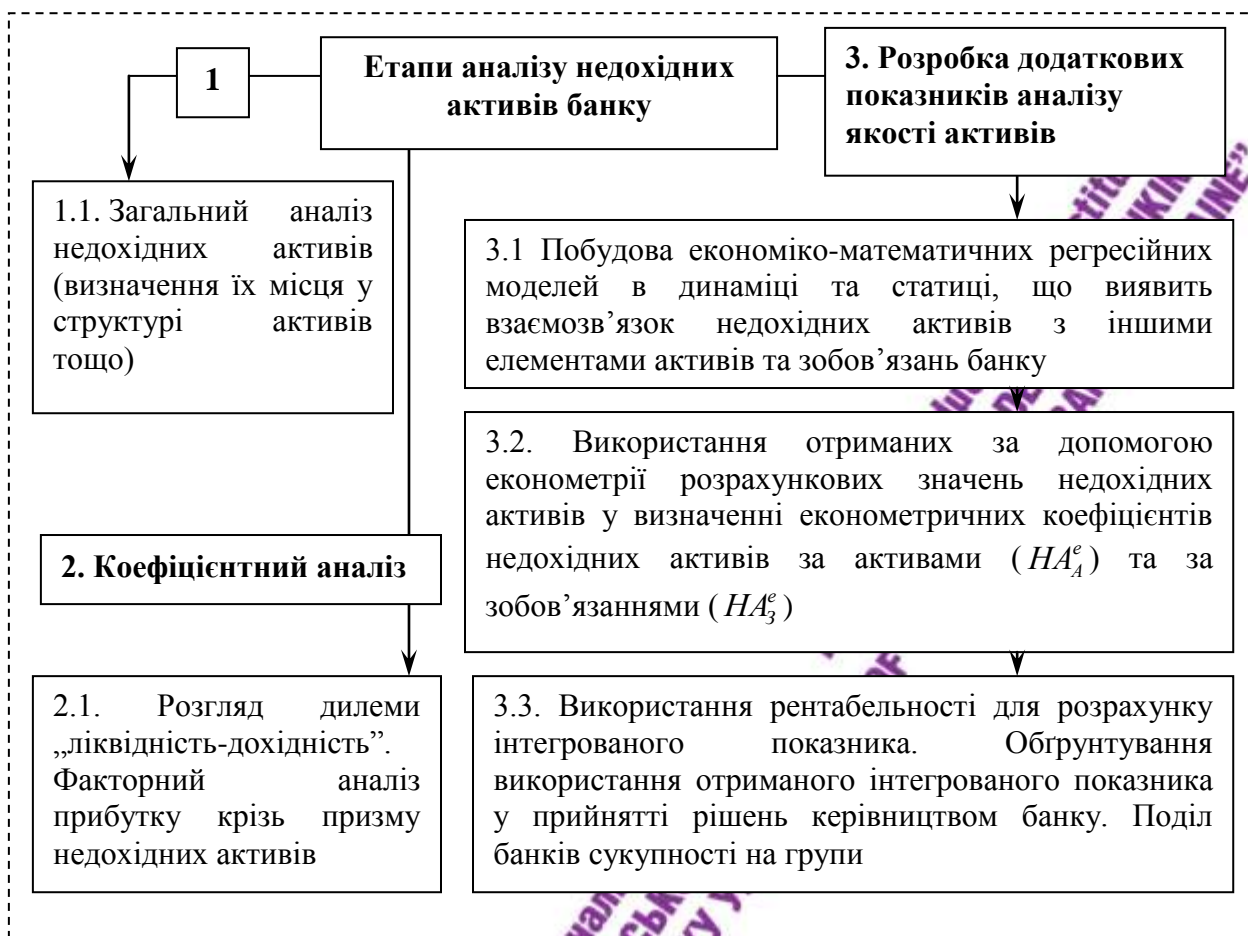

Рис. 3.18. Етапи аналізу недохідних активів банку

Дослідження розробок науковців стосовно визначення взаємозв'язку показників ліквідності банку та його прибутку показав зорієнтованість лише на дохідні активи (рис. 3.19).

На нашу думку, даний підхід не дає комплексної оцінки зазначеного взаємозв'язку, оскільки не враховує усіх факторів.

Третій напрям методики аналізу недохідних активів включає три складові, які, доповнюючи одна одну, утворюють цільний елемент. За допомогою економіко-математичного моделювання ми побудували моделі взаємозв'язку недохідних активів з іншими складовими балансу банку. Це дало змогу використати отримані розрахункові значення недохідних активів у побудові економетричних коефіцієнтів (HA_A^e та HA_B^e). Шляхом математичних перетворень формули рентабельності нами виведене співвідношення

недохідних активів (HA_A^p) за рентабельністю.

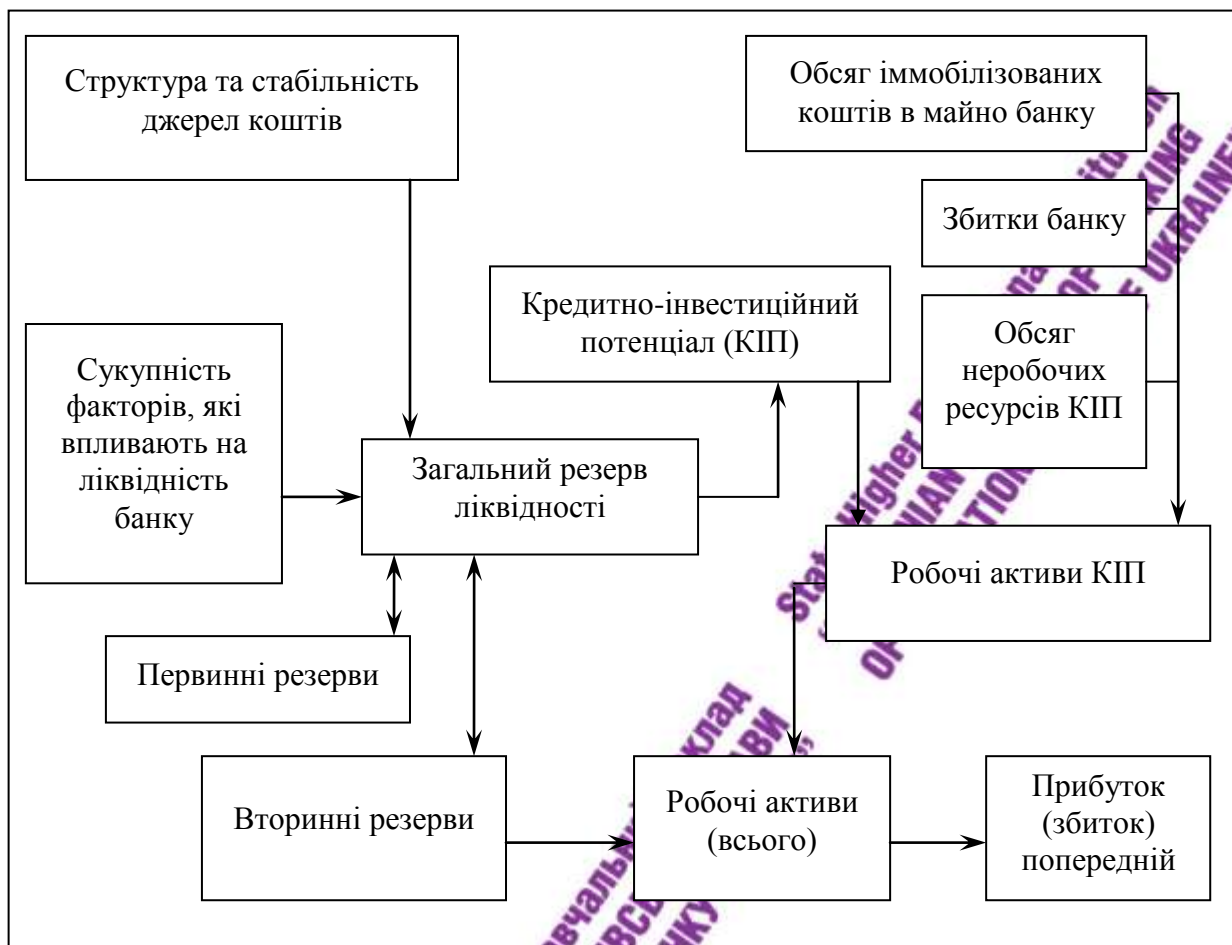

Рис. 3.19. Взаємозв'язок ліквідності та прибутку банку

Для того, щоб мати найбільш повну інформацію про напрями діяльності фінансової установи, ми в межах методики аналізу недохідних активів дослідили взаємозв'язок між HA_A^e і HA_A^p . Завдяки цьому маємо можливість визначити закономірності розвитку банківської установи, а також спрогнозувати подальшу його динаміку у разі збереження всіх інших тенденцій.

Результатом проведеного аналізу недохідних активів банку є:

1) на макрорівні (НБУ) – виявлення позиції банку щодо оптимальної (стабільної) структури активів для упередження на початковій стадії виникнення слабого банку;

2) на мікрорівні (ризик-менеджери, аналітики банку) – можливість контролю якості управлінських рішень щодо структури активів в залежності від

стратегічних цілей банку.

З огляду на викладену у підручнику за редакцією О. Мітрофанова [162] методику складання організаційно-інформаційної моделі аналізу, розроблено організаційно-інформаційну модель аналізу недохідних активів, представлена в табличній формі (додаток И).

На нашу думку, підхід до аналізу недохідних активів, здійснений нами за допомогою запропонованої моделі в розрізі рівнів використання, є корисним насамперед для банкірів-практиків, оскільки сьогодні стан аналітичної роботи банків не відповідає вимогам уніфікації та комплексності. Запропонована нами методика дасть змогу банківським аналітикам комплексно оцінити рівень недохідних активів кредитної установи, шляхом включення до неї необхідних блоків, отримати комплексну методику аналізу всього банку, зберігаючи при цьому єдину систему позначень, оскільки методологічний аспект аналізу недохідних активів ґрунтується на їх економічному розумінні як складової частини цілісного банківського балансу.

Недостатня кількість недохідних активів призводить до великих експлуатаційних витрат, а отже, до підвищення собівартості банківських послуг. Надлишок же їх сигналізує про наявність баласту, який обтяжує установу, стримує її розвиток, відволікаючи з обігу значні кошти.

Отже, для забезпечення рентабельної діяльності банку необхідно дотримуватися певної пропорції між ними. Для того, щоб вийти на необхідний середній рівень недохідних активів у наступний період (у разі проведення аналізу окремою банківською установою), аналітики банку використовують метод екстраполяції власних накопичених даних за попередні періоди. Результатом діяльності банку є прибуток (збиток), а оскільки дохідні активи безпосередньо впливають на нього, то вони містять у собі ті фактори, які чинять вплив і на них.

Недохідні активи, в свою чергу:

1) акумулюють вплив «недохідних» факторів (факторів, які є наслідком наявності в банку певного розміру недохідних активів) на результуючий

показник;

2) зручно за допомогою лише одного коефіцієнта мати уявлення про загальний стан банку.

Для здійснення аналізу недохідних активів з позицій вирішення дилеми «ліквідність-дохідність» пропонуємо використати коефіцієнт співвідношення недохідних та дохідних активів (HA_A):

$$HA_A = HA/DA, \quad (3.1)$$

де HA – недохідні активи;

DA – дохідні активи.

Як зазначалося в першому розділі, при розрахунку зазначеної величини слід зважати на особливості кожного банку. На нашу думку, доцільно умовно всі вітчизняні банки поділити на три категорії за дотриманням ними протягом певного етапу визначеної стратегії. Кожна така група банків матиме свій коефіцієнт HA_A , а саме HA_{A1} – співвідношення недохідних та дохідних активів за еволюційного розвитку; HA_{A2} – співвідношення недохідних та дохідних активів за помірної стратегії; HA_{A3} – співвідношення недохідних та дохідних активів за агресивної політики.

На нашу думку, оптимальний коефіцієнт співвідношення недохідних та дохідних активів доцільно ввести для кожної групи банків (відповідно: HA_{A1opt} , HA_{A2opt} , HA_{A3opt}). Розрахунок оптимальних коефіцієнтів складніший за визначення розрахункового, тому зупинимося на особливостях першого. Ми вважаємо, що для обчислення цього показника потрібно проаналізувати діяльність банків, які входять до різних груп за стратегіями розвитку і виконують нормативні вимоги Національного банку України.

Для розрахунку оптимального коефіцієнта HA_{A1opt} ми порівняли його з показниками миттєвої ліквідності та рентабельності банку. Завдяки цьому ми змогли знайти таке значення HA_{A1opt} (HA_{A2opt} , HA_{A3opt}), за якого можна досягти найбільш ефективного співвідношення показників ліквідності та рентабельності.

При цьому ми використали норматив миттєвої ліквідності не менше 20 %

[40] (аналогічний підхід застосовано і для розрахунку HA_{A2opt} , HA_{A3opt}).

Системну реакцію банків певної групи на відхилення розрахованого фактичного показника від оптимального подано в табл. 3.5.

Банки, які входять до перших двох груп, у разі незначного відхилення своїх розрахункових показників від оптимальних вважають недостатнім збільшення дохідної бази для розширення недохідної.

Але вже при подальшому відхиленні банки, які дотримуються помірної політики, повинні розглядати питання щодо вживання заходів щодо врівноваження HA_{A2} та HA_{A2opt} .

Таблиця 3.5

Можливі дії банків на відхилення розрахункового показника від оптимального

Оптимальне значення	Стратегія		
	Еволюційна	Помірна	Агресивна
Для еволюційної стратегії (HA_{A1opt})	Відсутність реакції	Очікування подальшої тенденції	Проведення певних заходів
Для помірної стратегії (HA_{A2opt})	Очікування подальшої тенденції	Відсутність реакції	Проведення певних заходів
Для агресивної стратегії (HA_{A3opt})	Проведення певних заходів	Очікування подальшої тенденції	Відсутність реакції

Агресивні банки при виникненні будь-якої нерівності повинні розглядати питання щодо приведення у відповідність розрахункове й оптимальне значення коефіцієнтів.

Саме такий підхід дав нам змогу адекватно визначити розмір недохідних активів. Схематично проблему «дохідність-ліквідність» у взаємозв'язку з недохідними активами подано на рис. 3.20.

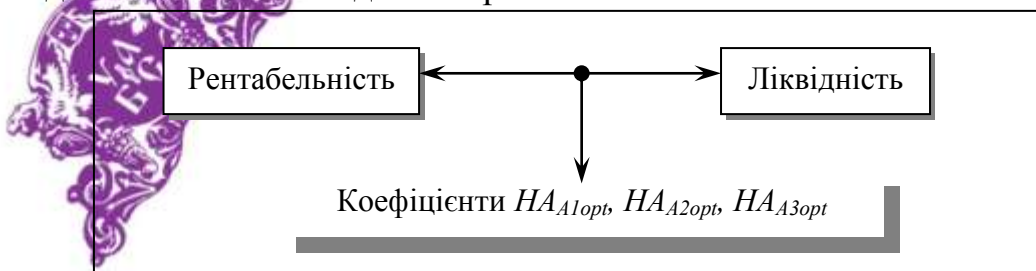

Рис. 3.20. Зв'язок між ліквідністю, рентабельністю та недохідними активами

Рентабельність діяльності банку ми визначали за формулою:

$$\text{Рентабельність} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{ДА} + \text{НА}} \quad (3.2)$$

За формулою (3.2) ми врахували вплив на рентабельність як дохідних, так і недохідних активів.

Цей показник залежить від особливостей факторів прибутковості банку. Отримані значення НА_{A1opt} (НА_{A2opt} , НА_{A3opt}) ми використали під час факторного аналізу прибутку. Після розрахунку НА_{A1opt} який є константою, уявімо дохідні активи як $\text{ДА} = \text{НА} \cdot \text{НА}_{\text{A1opt}}$.

Підставивши цей вираз у рівняння (3.2), матимемо:

$$\text{Рентабельність} = \frac{\text{Прибуток}}{\text{НА} + \text{НА} \cdot \text{НА}_{\text{A1opt}}} = \frac{\text{П}}{\text{НА} \cdot (1 + \text{НА}_{\text{A1opt}})} \quad (3.3)$$

Формула для факторного аналізу рентабельності є такою:

$$\Delta P_n = \left(\frac{\text{П}_1}{\text{НА}_0} - \frac{\text{П}_0}{\text{НА}_0} \right) \cdot \frac{1}{(1 + \text{НА}_{\text{A1opt}})} \quad \text{та} \quad \Delta P_{\text{НА}} = \left(\frac{\text{П}_0}{\text{НА}_1} - \frac{\text{П}_0}{\text{НА}_0} \right) \cdot \frac{1}{(1 + \text{НА}_{\text{A1opt}})}, \quad (3.4)$$

де ΔP_n – зміна рентабельності за рахунок прибутку;

$\Delta P_{\text{НА}}$ – зміна рентабельності за рахунок недохідних активів.

Зміна рентабельності за рахунок обох факторів становить:

$$\Delta P = \Delta P_n + \Delta P_{\text{НА}} \quad (3.5)$$

Паралельно можна провести факторний аналіз прибутку, який формується як $\text{П} = \text{P} \cdot \text{НА} \cdot (1 + \text{НА}_{\text{A1opt}})$, тобто за мультиплікативним зв'язком. Для складання робочих формул ми використали інтегральний метод, за яким:

$$\Delta \text{П} = (\text{P}_1 \text{НА}_1 - \text{P}_0 \text{НА}_0) \cdot (1 + \text{НА}_{\text{A1opt}}) = (\text{A}_p + \text{A}_{\text{НА}}) \cdot (1 + \text{НА}_{\text{A1opt}}), \quad (3.6)$$

де $\text{A}_p = \frac{1}{2} \Delta \text{P} \cdot (\text{НА}_0 + \text{НА}_1)$; $\text{A}_{\text{НА}} = \frac{1}{2} \Delta \text{НА} \cdot (\text{P}_0 + \text{P}_1)$.

Після теоретичного обґрунтування підходів до визначення НА_{A1opt} та

проведення факторного аналізу ми перейшли до їх практичної реалізації. Для цього ми використали статистичний матеріал банку “Банк1”. Припустімо, що цей банк належить до першої групи, іншими словами, дотримується еволюційної стратегії, тобто визначається HA_{A1opt} .

Інформаційною базою для аналізу були щомісячні статистичні дані за 2006 р.

Для обчислення нами використано норматив миттєвої ліквідності, оскільки він встановлюється для контролю за здатністю банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань коштом високоліквідних активів (грошових коштів в касі та на кореспондентських рахунках) (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Розрахунок HA_{A1opt} для “Банк 1”

Дата	Вихідні дані, тис. грн			Розрахункові поля		
	Недохідні активи	Дохідні активи	Прибуток	HA_{A1} , коеф.	Миттєва ліквідність, %	Рентабельність, %
01.01.06	56686.46	91383.23	67.20	0.6203	51.32	0.0454
01.02.06	57866.17	128836.01	-1449.08	0.4491	56.68	-0.7761
01.03.06	59237.38	138959.85	1678.04	0.4263	53.70	0.8467
01.04.06	51109.15	156074.47	916.06	0.3275	41.35	0.4421
01.05.06	50802.71	178519.93	1215.30	0.2846	47.73	0.5300
01.06.06	52289.54	165293.48	362.21	0.3163	48.96	0.1665
01.07.06	51841.11	169628.59	1112.79	0.3056	49.49	0.5025
01.08.06	51634.05	182235.91	1987.90	0.2833	51.92	0.8500
01.09.06	52271.02	193507.64	3241.24	0.2701	58.21	1.3188
01.10.06	53589.50	195281.83	4014.82	0.2744	56.04	1.6132
01.11.06	51443.65	195682.98	4741.36	0.2629	58.92	1.9614
01.12.06	52135.53	187423.68	4781.51	0.2782	48.73	1.9960

Пояснімо здійснені розрахунки показників, вміщених у табл. 3.6. На перше число кожного місяця визначали рентабельність миттєвої ліквідності

та $HA_A \left(HA_A = \frac{HA}{DA} \right)$.

При порівнянні значення ліквідності з показником рентабельності для виявлення оптимальної позиції нами виявлено, що найбільш ефективною була позиція, досягнута на 01.09.2006 р. (миттєва ліквідність = 58,21 %, рентабельність = 1,3188 %).

При вирішенні дилеми «ліквідність-дохідність» нами виявлено оптимальний рівень розрахункового значення HA_{A1} , який становить 0,2701 на 01.09.2006р.

Отримання оптимального значення HA_{A1opt} дозволяє перейти до факторного аналізу прибутку, рентабельності та дослідження впливу на них обсягів недохідних активів.

У табл. 3.7 подано вихідний числовий матеріал для проведення факторного аналізу прибутку.

Таблиця 3.7

Числовий матеріал для проведення факторного аналізу прибутку

Базисний період			Звітний період			
P_0	HA_0	Π_0	P_1	HA_1	Π_1	HA_{A1opt}
0.019614	51443.65	4741.36	0.01996	52135.53	4781.51	0,2701

Підкреслимо, що вихідним для проведення факторного аналізу прибутку є описане вище співвідношення $\Pi = P \cdot HA \cdot (1 + HA_{A1opt})$.

Прибуток тільки за рахунок зміни якісного показника (рентабельності) збільшився на 22,76 тис. грн. Цей показник визначено за формулою 3.7

$$\Delta \Pi_p = A_p (1 + HA_{A1opt}) = \frac{1}{2} \Delta P \cdot (HA_0 + HA_1) + HA_{A1opt} \quad (3.7)$$

Підставивши в неї цифрові дані, маємо:

$$\Delta \Pi_p = \frac{1}{2} (0,01996 - 0,019614) \cdot (2135,53 + 51443,65) + 0,2701 \approx 22,7592 \text{ тис. грн}$$

Зміна обсягів недохідних активів зумовила зростання величини прибутку на 17,39 тис. грн.

Дане ствердження отримано шляхом здійснення розрахунків за формулою 3.8:

$$\Delta P_{HA} = A_{HA} \cdot (1 + HA_{A_{opt}}) = \frac{1}{2} \Delta HA \cdot (P_0 + P_1) + HA_{A_{opt}} \quad (3.8)$$

Підставивши цифрові дані, маємо:

$$\Delta P_{HA} = \frac{1}{2} (0,01996 + 0,019614) \cdot (2135,53 - 51443,65) + 0,2701 \approx 17,3877 \text{ тис. грн}$$

Отже, загальна зміна прибутку під впливом двох факторів становить 40,147 тис. грн.: $\Delta P = \Delta P_p + \Delta P_{HA} = 22,7592 + 17,3877 \approx 40,1469 \text{ (тис. грн)}$.

Порівняємо результати розрахунків з даними табл. 3.6, з якої видно, що на 01.12.2006 р. проти 01.11.2006 р. прибуток зріс на

$$\Delta P = \Delta P_p + \Delta P_{HA} = 4781,51 - 4741,36 = 40,15 \text{ (тис. грн)}$$

чим підтверджується правильність проведеного факторного аналізу.

Зміна величини прибутку у звітному періоді порівняно з базисним при використанні лише розрахункового коефіцієнта співвідношення недохідних та дохідних активів HA_A тільки підтвердила факт зміни. Проте результати проведеного факторного аналізу за запропонованою вище методикою, тобто з використанням оптимального рівня коефіцієнта співвідношення недохідних та дохідних активів $HA_{A_{opt}}$ є інформацією для менеджерів банку про недоотриманий прибуток і, як наслідок, про приховані резерви. Отже, цей аналіз виявив оптимальну зміну прибутку.

У процесі факторного аналізу прибутку ми з'ясували загальний вплив недохідних активів на нього. Таким чином факторний аналіз підвів нас до більш детального аналізу недохідних активів за допомогою побудови економіко-математичних моделей.

Третій напрям вивчення недохідних активів банків (див. рис. 3.18) передбачає спочатку використання економіко-математичних регресійних моделей, побудувавши які, отримано математичні моделі за функціями, що показують взаємозв'язок недохідних активів з іншими елементами активів та зобов'язань банку.

Для визначення параметрів моделі використаний метод найменших квадратів, здійснена перевірка отриманих результатів на мультиколінеарність за допомогою χ^2 , t-критерію та F-критерію.

Передумовою застосування методу найменших квадратів для оцінювання параметрів моделі є виконання таких умов:

1. математичне сподівання залишків дорівнює нулю;
2. значення у матриці збурень (U) незалежні між собою і мають сталу дисперсію;
3. матриця пояснювальних змінних (X) моделі не пов'язані із залишками;
4. пояснювальні змінні моделі утворюють лінійно незалежну систему векторів, що за принципами економетричного моделювання передбачає відсутність суттєвої мультиколінеарності між ними, тобто матриця X має повний ранг. Враховуючи специфіку економічних процесів, що постійно змінюються, впливаючи таким чином на щільність взаємозв'язку між тими чи іншими факторами, при побудові економетричної моделі для аналізу недохідних активів ми допускали наявність незначної мультиколінеарності між факторами. Виключення з моделі одного з факторів, що корелюють між собою, суперечить сутності економічних зв'язків між ними.

Слід зазначити, що проведення таких досліджень вимагає належної підготовки банківського персоналу, наявності відповідних технічних засобів тощо.

Перш ніж перейти безпосередньо до побудови математичної моделі недохідних активів банку коротко зупинимося на її основних властивостях. В матричному вигляді економетрична модель являє собою [163]:

$$Y\Gamma + XB + U = 0, \quad (3.9)$$

де Y – матриця незапізнюючих ендогенних змінних;

Γ – матриця структурних коефіцієнтів загальних залежних змінних;

B – матриця структурних коефіцієнтів;

U – матриця збурень.

Отже, математична модель постає в ролі конвертора зовнішніх умов об'єкта X на характеристики об'єкта Y , які маємо за мету економіко-математичної регресійної моделі слід відзначити:

- стохастичність;
- кореляційно-регресійний взаємозв'язок між економічними величинами.

Оцінку параметрів моделі здійснимо за допомогою методу найменших квадратів, який ефективний при виконанні умов теореми Гаусса-Маркова.

При побудові економіко-математичної регресійної моделі, необхідно мати найповнішу сукупність даних, а також забезпечити їх однорідність і точність.

Інформаційною базою для побудови економіко-математичних моделей використані дані про результати діяльності за шістнадцять періодів (кварталів) двадцяти п'яти банків України, які представляють різні групи та регіони. При формуванні інформаційної бази було використано неупереджений підхід, тобто вільний тип вибірки так, щоб вона була репрезентативною й отримані результати можна було застосовувати до аналізу діяльності будь-якого банку. Перелік обраних для аналізу банків наведено в додатку К (кожний банк у переліку позначено певним номером, який використовується для його ідентифікації).

При включенні тієї чи іншої статті активів (зобов'язань) до економіко-статистичної моделі проведений аналіз її впливу на елементи недохідних активів, тобто на недохідні активи взагалі в економіко-математичних моделях (табл. 3.8 і табл. 3.9).

На етапі економіко-математичного моделювання ми поставили собі за мету знайти і вивчити зв'язки між недохідними активами як об'єктом нашого дослідження та групами активів і зобов'язань банків.

Активи банку було згруповано за такими видами:

- валюта, монети, банківські метали (A_1);
- коррахунки в банках (A_2);
- депозити та кредити (A_3);

- цінні папери в портфелі банку (A_4);
- кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам (A_5);
- інвестиції капіталу (A_6);
- інші активи за мінусом дебіторської заборгованості (A_7).

Масив даних наведено в додатку Л.

Таблиця 3.8

Розподіл статей активів щодо їх впливу на елементи НА

Елементи НА	Розподіл статей активів
Основні засоби	Валюта, монети, банківські метали Депозити та кредити Інвестиції капіталу Інші активи за мінусом дебіторської заборгованості
Нематеріальні активи	Депозити та кредити Цінні папери в портфелі банку Кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам
Капітальні інвестиції	Цінні папери в портфелі банку
Дебіторська заборгованість	Валюта, монети, банківські метали Коррахунки в банках Цінні папери в портфелі банку Кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам

Щодо зобов'язань, слід відмітити такі їх групи, які впливають на недохідні активи:

- кореспондентські рахунки банків (P1);
- депозити та кредити банків (P2);
- кошти до запитання клієнтів (P3);
- строкові депозити клієнтів (P4);
- цінні папери власного боргу банку (P5);
- кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій (P6);
- субординована заборгованість (P7);
- інші пасиви (P9).

Розподіл статей зобов'язань щодо їх впливу на елементи НА

Елементи НА	Розподіл статей зобов'язань
Основні засоби	Депозити та кредити банків Кошти до запитання клієнтів Строкові депозити клієнтів Цінні папери власного боргу банку Інші пасиви
Нематеріальні активи	Кореспондентські рахунки банків Депозити та кредити банків Кошти до запитання клієнтів Строкові депозити клієнтів Цінні папери власного боргу банку Субординована заборгованість
Капітальні інвестиції	Цінні папери власного боргу Субординована заборгованість
Дебіторська заборгованість	Цінні папери власного боргу

Оскільки така стаття як «кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій» у 21 банку, які входять до вибірки, відсутня, то при побудові економетричних моделей залежності НА від зобов'язань вона не враховувалася.

Масив даних наведено в додатку М.

Враховуючи поставлену нами мету – досягти управлінського ефекту від впровадження запропонованого підходу до аналізу недохідних активів банку, необхідно дослідити залежність недохідних активів від груп активів та зобов'язань як у динаміці, так і в статистиці.

Для того, щоб побудувати економіко-математичні регресійні моделі в динаміці, ми, в першу чергу, очистили масив вихідних даних від нехарактерних значень (відхилень), які траплялися час від часу в процесі діяльності банку. Оскільки ці відхилення є нехарактерними для банків, що дотримуються послідовної еволюційної стратегії розвитку, а також нелогічними для банківської системи України в цілому і зазвичай контролюються менеджерами

цих банків та можуть бути швидко нівельовані управлінськими важелями, це дало нам можливість отримати більш адекватні значення розрахункових параметрів моделі.

Далі ми провели безпосередньо числові розрахунки та отримали економіко-математичні регресійні моделі в динаміці за такими функціями:

$$HA = f(A_1; A_2; A_3; A_4; A_5; A_6; A_7); \quad (3.10)$$

$$HA = f(P_1; P_2; P_3; P_4; P_5; P_7; P_9). \quad (3.11)$$

Функція $HA = f(A_1; A_2; A_3; A_4; A_5; A_6; A_7)$ показує залежність недохідних активів від основних агрегатів активів банку. За цією функцією ми побудували економіко-математичні регресійні моделі за кожним банком вибірки, які можна використовувати для визначення розрахункового розміру недохідних активів банку в разі зміни груп активів. Отримані розрахункові параметри моделі наведено в додатку Н.

На нашу думку, корисним є аналіз отриманих розрахункових параметрів економіко-математичних регресійних моделей, які побудовані за функцією $HA = f(A_1; A_2; A_3; A_4; A_5; A_6; A_7)$ для банків, що досліджувалися.

На рис. 3.21 наведено варіацію параметру a_1 .

Рис. 3.21. Порівняння розрахункового параметру a_1

Як видно з рис. 3.21, отримані розрахункові значення параметру a_1 для

досліджуваних банків розміщені в інтервалі $[-12,85;7,29]$, однак більшість його значень однорідні. Така ситуація вказує на те, що недохідні активи банків при зміні лише незалежної змінної «валюта, монети, банківські метали» змінюються несуттєво.

Аналогічна ситуація спостерігалася з отриманими розрахунковими значеннями параметрів біля таких незалежних змінних як «кореспондентські рахунки в банках» (рис. 3.22).

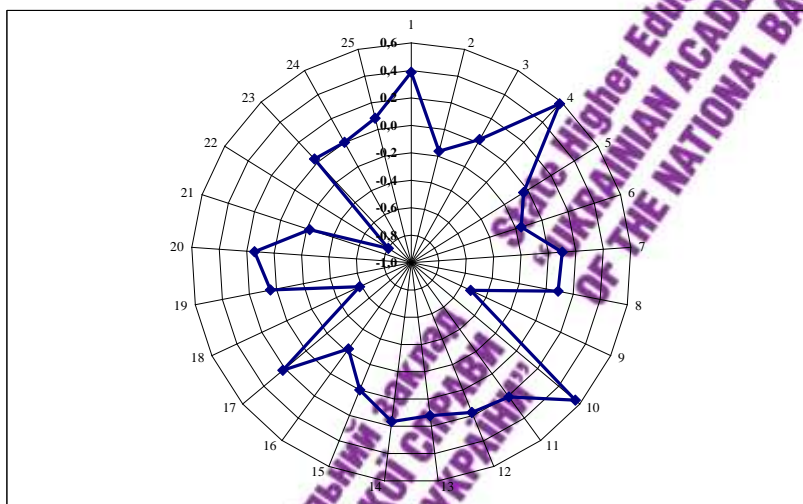

Рис. 3.22. Порівняння розрахункового параметру a_2

Як видно з рис. 3.22, отримані розрахункові значення параметру a_2 для банків, що вивчалися, розміщені в інтервалі $[-0,80;0,58]$.

Як видно з рис. 3.23, отримані розрахункові значення параметру a_3 «депозити та кредити» для банків, що вивчалися, розміщені в інтервалі $[-2,34;1,17]$.

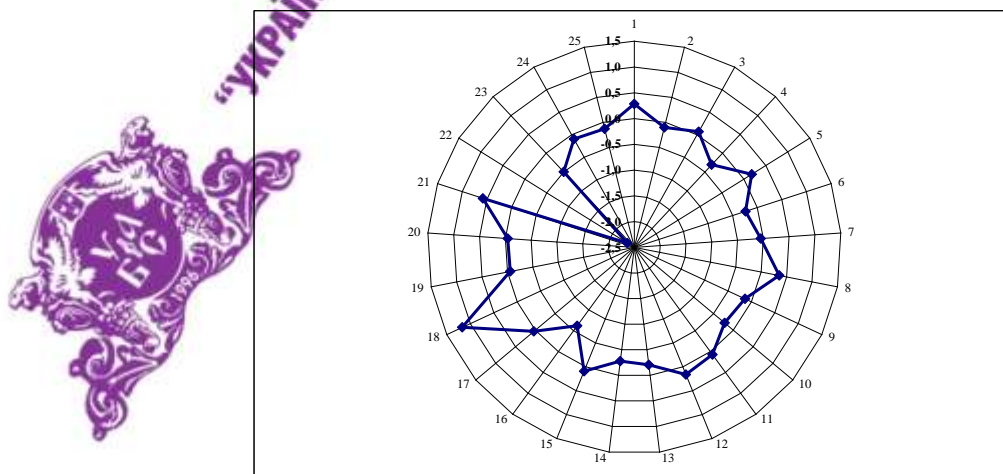

Рис. 3.23. Порівняння розрахункового параметру a_3

Як видно з рис. 3.24, отримані розрахункові значення параметру a_4 «Цінні папери в портфелі банку» для банків, що вивчалися, розміщені в інтервалі $[-8,64; 2,43]$.

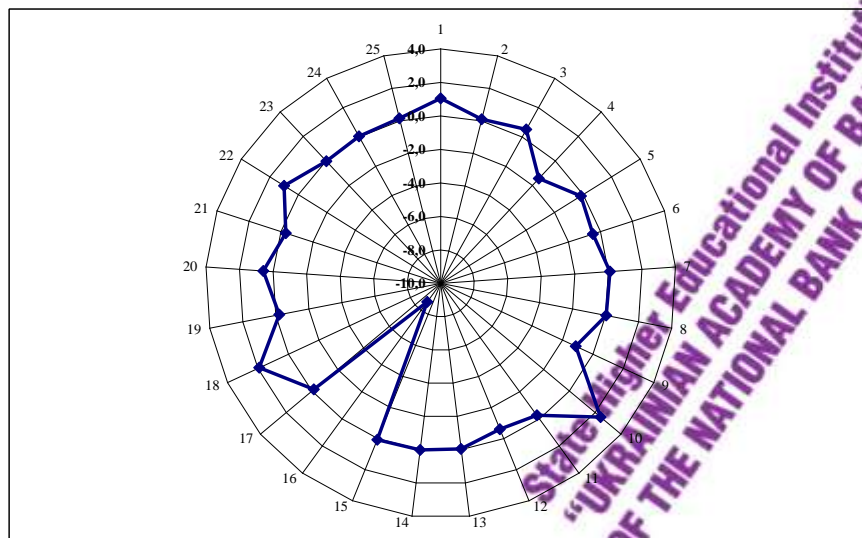

Рис. 3.24. Порівняння розрахункового параметру a_4

Як видно з рис. 3.25, отримані розрахункові значення параметру a_5 «Кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам» для банків, що вивчалися, розміщені в інтервалі $[-0,33; 1,77]$.

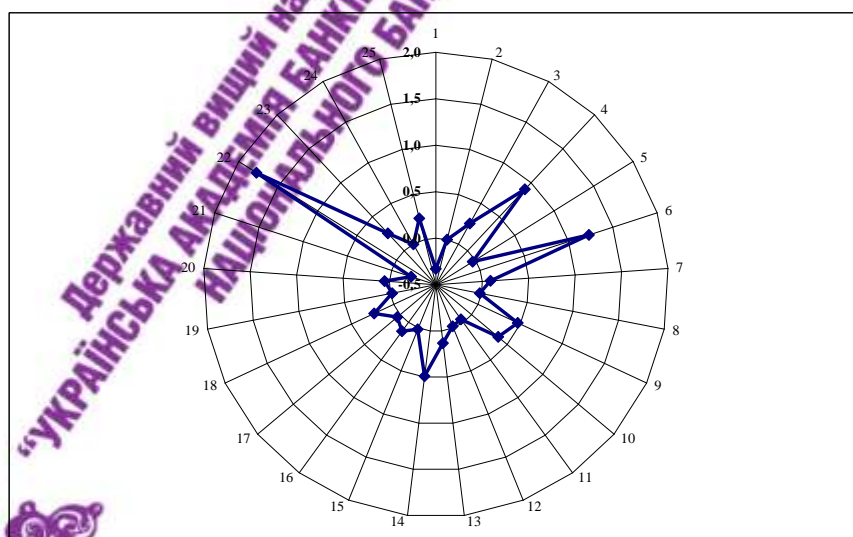

Рис. 3.25. Порівняння розрахункового параметру a_5

Як свідчать побудовані економіко-математичні моделі, за функцією $HA = f(A_1; A_2; A_3; A_4; A_5; A_6; A_7)$ по банках, що вивчалися, недохідні активи банку суттєвіше змінюються в разі коливання таких груп активів як «інвестиції капіталу» та «інші активи за мінусом дебіторської заборгованості» (див.

додаток Н).

Функція $HA = f(P_1; P_2; P_3; P_4; P_5; P_7; P_9)$ показує залежність недохідних активів від основних агрегатів зобов'язань банку. За цією функцією ми побудували економіко-математичні моделі в динаміці за банками, які вивчалися. Отримані розрахункові параметри моделі згруповано в додатку П.

Як видно з додатку Н, отримані розрахункові значення параметрів моделей вказують на те, що недохідні активи значною мірою залежать від коливань таких груп зобов'язань як: коррахунки банків, цінні папери власного боргу банку та інші пасиви (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Інтервал знаходження розрахункових значень параметрів p_1, p_5, p_9 у побудованих економіко-математичних регресійних моделях за функцією

$$HA = f(P_1; P_2; P_3; P_4; P_5; P_7; P_9)$$

Розрахункове значення параметру	Параметр		
	p_1	p_5	p_9
Максимальне	2,80	53,47	6,15
Мінімальне	-7,38	-108,98	-2,53

Практична значимість побудованих нами економіко-статистичних регресійних моделей в динаміці полягає в такому. Отримана інформація (результати) дає змогу здійснювати управління недохідними активами в розрізі конкретного банку та прогнозування їх величини за конкретним банком, у разі зміни тієї чи іншої групи активів (зобов'язань).

Для того, щоб побудувати економіко-математичні регресійні моделі в статистиці, необхідно сформулювати вихідний масив даних, який формується з середньорічних фактичних даних недохідних активів, груп активів (перша модель) і зобов'язань (друга модель).

Вихідні дані для побудови першої економіко-математичної регресійної моделі за функцією $HA = f(A_1; A_2; A_3; A_4; A_5; A_6; A_7)$ наведено у додатку Р.

Після проведення необхідних розрахунків за методом найменших

квадратів та здійснення відповідних перевірок побудованої статичної економіко-математичної регресійної моделі за функцією $HA = f(A_1; A_2; A_3; A_4; A_5; A_6; A_7)$ ми можемо зробити такі висновки:

– отримана модель є адекватною (коефіцієнт детермінації дорівнює 0,91), про що свідчить порівняння фактичних і розрахункових значень недохідних активів (рис. 3.26):

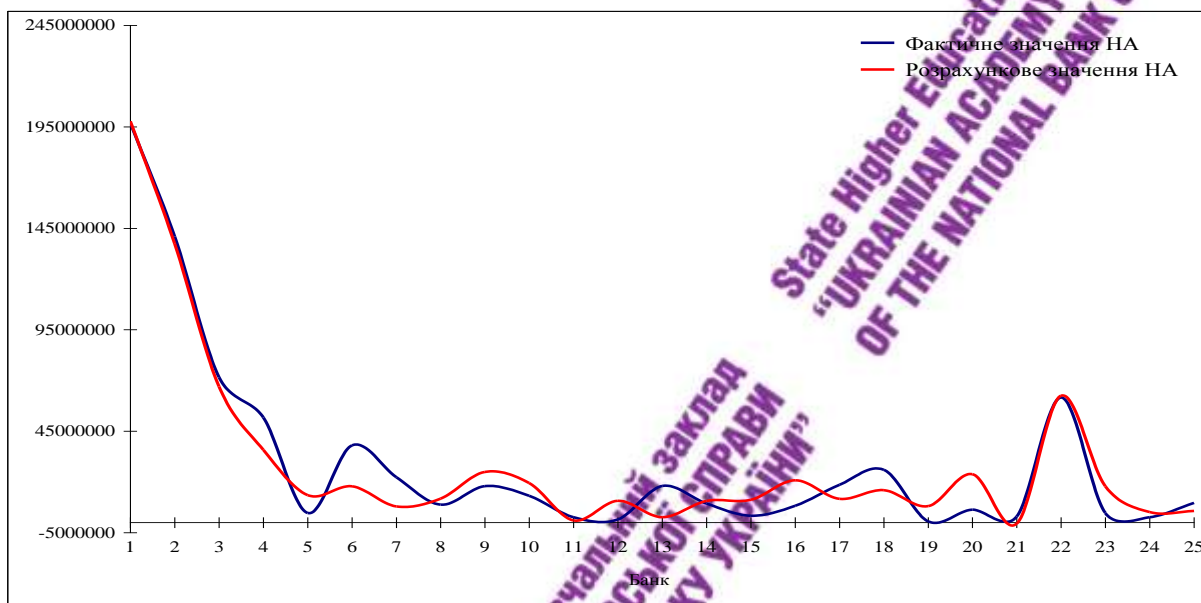

Рис. 3.26. Порівняння фактичних і розрахункових значень недохідних активів, які отримані в результаті побудови моделі за функцією $HA = f(A_1; A_2; A_3; A_4; A_5; A_6; A_7)$

– рівняння має вигляд:

$$y = 9463203,95 - 3,14 \cdot x_1 - 0,046 \cdot x_2 + 0,495 \cdot x_3 - 0,275 \cdot x_4 + 0,035 \cdot x_5 + 15,62 \cdot x_6 + 2,98 \cdot x_7 \quad (3.12)$$

де y – недохідні активи;

x_1 – валюта, монети, банківські метали;

x_2 – коррахунки в банках;

x_3 – депозити та кредити;

x_4 – цінні папери в портфелі банку;

x_5 – кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам;

x_6 – інвестиції капіталу;

x_7 – інші активи за мінусом дебіторської заборгованості.

Як видно з формули (3.12), найсуттєвіше недохідні активи зміняться через збільшення (або зменшення) такої групи активів як «інвестиції капіталу» при інших рівних умовах. Враховуючи цей факт, ми можемо зробити висновок щодо залежності розміру недохідних активів банку від інвестиційної активності фінансової установи.

Вихідні дані для побудови другої економіко-математичної регресійної моделі за функцією $HA = f(P_1; P_2; P_3; P_4; P_5; P_7; P_9)$ наведено у додатку С.

Після проведення необхідних розрахунків за методом найменших квадратів та здійснення відповідних перевірок побудованої економіко-математичної регресійної моделі за функцією $HA = f(P_1; P_2; P_3; P_4; P_5; P_7; P_9)$ ми можемо зробити такі висновки:

– отримана модель є адекватною (коефіцієнт детермінації дорівнює 0,88), про що свідчить співставлення фактичних і розрахункових значень недохідних активів (рис. 3.27):

– рівняння має вигляд:

$$y = 4001017,71 - 0,132 \cdot x_1 - 0,187 \cdot x_2 + 0,217 \cdot x_3 + 0,486 \cdot x_4 - 6,456 \cdot x_5 - 0,272 \cdot x_6 - 0,006 \cdot x_7, \quad (3.13)$$

де y – недохідні активи;

x_1 – кореспондентські рахунки банків;

x_2 – депозити та кредити банків;

x_3 – кошти до запитання клієнтів;

x_4 – строкові депозити клієнтів;

x_5 – цінні папери власного боргу банку;

x_6 – субординована заборгованість;

x_7 – інші пасиви.

Отже, нами побудовано дві економіко-математичні регресійні моделі в статистиці, практична значимість яких полягає у можливості визначення на базі фактичних даних теоретичних значень недохідних активів банків, що дає змогу оцінити кількісні параметри управління ними.

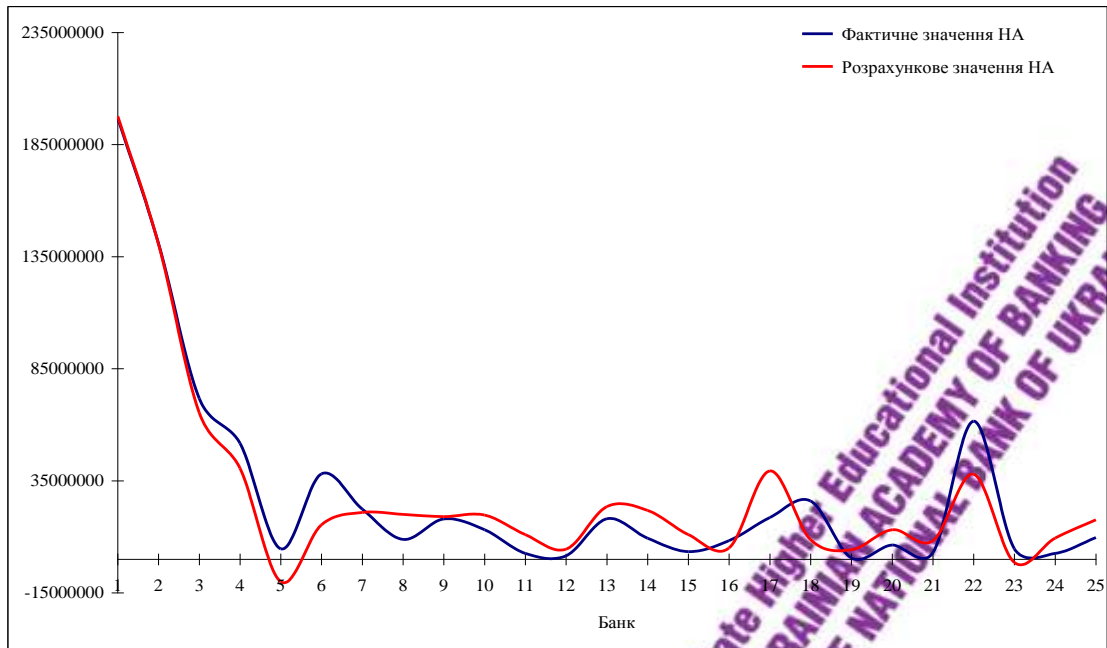

Рис. 3.27. Порівняння фактичних і розрахункових значень недохідних активів, які отримані в результаті побудови моделі за функцією $HA = f(P_1; P_2; P_3; P_4; P_5; P_7; P_9)$

Отримані за допомогою економетрії розрахункові значення недохідних активів ми використали для визначення економетричних коефіцієнтів недохідних активів за активами (HA'_a) та за зобов'язаннями (HA'_z):

$$HA'_a = HA'_a / DA, \quad HA'_z = HA'_z / Z, \quad (3.14)$$

де HA'_a – розрахункові недохідні активи, отримані за допомогою економетричних розрахунків за формулою $HA = f(A_1; A_2; A_3; A_4; A_5; A_6; A_7)$;

HA'_z – розрахункові недохідні активи, обчислені за допомогою економетричних розрахунків за формулою $HA = f(P_1; P_2; P_3; P_4; P_5; P_7; P_9)$;

DA – дохідні активи;

Z – зобов'язання.

Результат розрахунку наведено в додатку Т.

Наступний крок у вивченні недохідних активів банку – об'єднання в одному інтегрованому показнику факторів різновекторного впливу (дохідних і

недохідних). Ми здійснили це за допомогою показника рентабельності чистих активів, який визначили з використанням фактичного коефіцієнта недохідних активів за активами: $HA_A^f = HA_f / DA$. Таким чином, отримали HA_A за рентабельністю (HA_A^p):

$$HA_A^p = \sum P \cdot HA / \sum \Pi - \sum (P \cdot HA), \quad (3.15)$$

де P – рентабельність чистих активів;

Π – прибуток;

HA – недохідні активи.

Результат розрахунку наведено в додатку Т.

Значні коливання між економетричним коефіцієнтом недохідних активів за активами (HA_A^e) і коефіцієнтом недохідних активів за рентабельністю (HA_A^p) свідчать про те, що банк має певні недоліки в управлінні активами, непропорційну структуру їх або ж низьку ефективність діяльності (рис. 3.28).

Визначивши у комплексі показники HA_A^e та HA_A^p , ми отримали інформацію про те, якої політики дотримується той чи інший банк у прийнятті управлінських рішень. Як видно з додатків Т, У, отримані середні за сукупністю банків значення наведених коефіцієнтів утворюють інтервал $[HA_A^p; HA_A^e]$, який властивий для банків, що дотримуються зваженої стратегії розвитку.

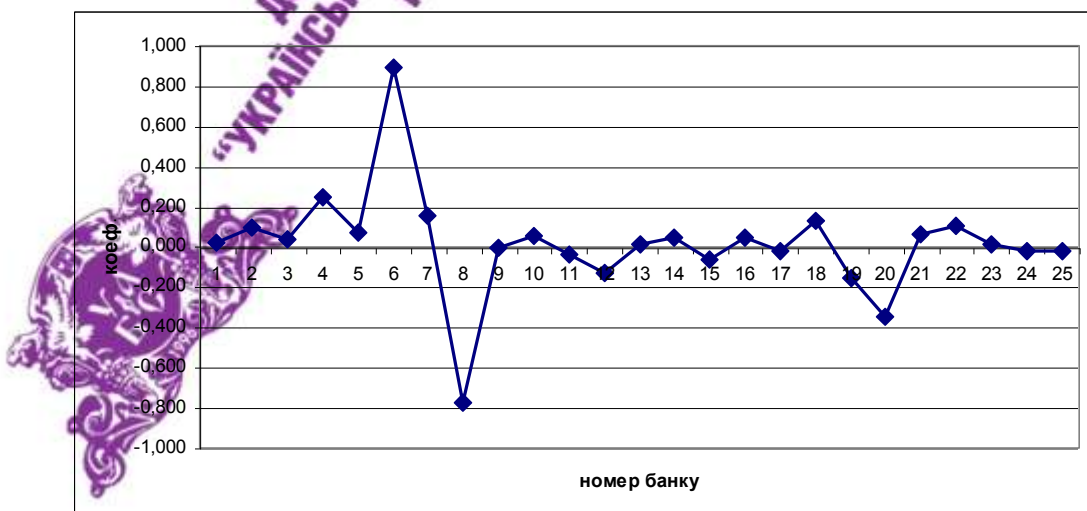

Рис. 3.28. Відхилення HA_A^e від HA_A^p

Однак кожен банк обирає свій шлях досягнення успіху. При цьому пошуки та інноваційні напрацювання постійно стимулюють керівництво фінансової установи до експериментування, впровадження сучасних підходів до управління активами та пасивами. При цьому слід враховувати стратегічну мету банку, якої він хоче досягти, що значно спростить його менеджерам знаходження максимально правильних шляхів її досягнення.

3.3. Використання обліково-аналітичної інформації щодо недохідних активів у системі управління банком

Ситуація, яка спостерігається у царині рейтингування, не може залишити байдужими банкірів-практиків. До останнього часу державні органи приділяли цій проблематиці дуже мало уваги. Однак певні зміни намітилися після затвердження Концепції створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 01.04.2004 р. № 208-р (надалі – Концепція).

Відповідно до Концепції впровадження рейтингової оцінки необхідне для визначення кредитного ризику в контексті регіонів, галузей економіки і суб'єктів господарювання. Насамперед система рейтингової оцінки потрібна банкам, які зацікавлені у залученні нових акціонерів, інвесторів, клієнтів – юридичних і фізичних осіб.

Оцінка діяльності фінансової установи особливо потребує загально визнаного підходу, який би сприймався всіма учасниками фінансового ринку. У світі таким підходом вважається рейтингування. Воно повинно бути комплексним і здійснюватися компетентними спеціалістами.

Методика рейтингування банків, на наш погляд, має враховувати такі блоки:

- оцінка балансу та іншої фінансової звітності банку;
- оцінка дотримання економічних нормативів;
- оцінка інтегральної позиції банку щодо ризику;
- оцінка якості клієнтської бази банку;
- оцінка розгалуженості мережі.

Отже, загальний рейтинг банку (РБ) повинен включати оцінку за наведеними вище аспектами.

Ми рекомендуємо банкірам звернути увагу на наведені показники HA_A^e та HA_A^p , які дають змогу:

- отримати комплексну інформацію про фінансову ситуацію в банках на певному етапі розвитку;
- оцінити співвідношення недохідних і дохідних активів банку;
- спрогнозувати кінцевий результат діяльності банку на кінець періоду.

Ми встановили, що величина означених коефіцієнтів показує, яке місце посідає банк сьогодні, якою є тенденція його розвитку тощо. Зрозуміло, що, з іншого боку, банкові можна задати необхідні параметри та вплинути на політику його розвитку. Наприклад, чим менший HA_A , тим більше в нього спостерігається незбалансованість між недохідними та дохідними активами у бік недостатніх обсягів недохідних. Тобто банки із таким значенням показника HA_A мають значний резерв нарощування недохідних активів, що дає їм змогу збільшити свою присутність на банківському ринку, а отже, і ефективність своїх операцій.

Чим більше значення HA_A , тим очевиднішою є невиправдана кількість недохідних активів на балансі банку. Це зазвичай виникає через те, що банк має чимало неефективних філій. Тобто керівництву його доцільно звернути увагу на актуальність реорганізації своєї структури з метою оздоровлення банківської діяльності в цілому або скоротити витрати на філії.

Саме тому ми поділили банки на групи за отриманим щодо них середнім розрахунковим значенням економетричного коефіцієнта недохідних активів за

активами (HA_A^e) (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Поділ банків на групи за економетричним коефіцієнтом недохідних активів за активами (HA_A^e)

Група	Інтервал середнього значення HA_A^e	Номер банку	Кількість банків
1. Гранична за дохідними активами	$HA_A^e < 0,1$	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 17, 23	9
2. Контрольована за дохідними активами	$0,1 \leq HA_A^e < 0,134$	10, 15, 21, 24, 25	5
3. Урівноважена	$0,134 \leq HA_A^e \leq 0,187$	11, 13, 14	3
4. Контрольована за недохідними активами	$0,187 < HA_A^e \leq 0,3$	12, 16, 18, 19	4
5. Гранична за недохідними активами	$0,3 < HA_A^e$	8, 9, 20, 22	4

Банки однієї групи практично мають однакові можливості. Насамперед щодо недохідних активів у них має спостерігатися пріоритетність розвитку певних балансових агрегатів, що стимулює банк до активних дій у напрямку досягнення стратегічної мети.

Для детального розуміння процесів, що відбуваються в банку тієї чи іншої групи, ми визначили структуру активів (L_k) за співвідношенням між ліквідними коштами та іншими активами банку. Вона показує, на який бізнес спрямований банк. Наприклад, надміру високе значення L_k буває, коли банк здійснює операції переважно на міжбанківському ринку, маючи при цьому незначний портфель кредитів. Зазначений параметр розглядався не окремо, а у взаємодії з показником рентабельності. У сукупності такий тандем є досить надійним помічником для менеджерів банку у визначенні дилеми «ліквідність–дохідність», яка завжди є актуальною для банків.

Наголосимо на тому аспекті, що показники L_k та рентабельності

перебувають в оберненій залежності один стосовно одного в економічному середовищі, де спрацьовують економічні закономірності. Щодо вітчизняної банківської системи зазначимо, що на неї істотно впливають неекономічні фактори (наприклад, політичний ризик), які зумовлюють неадекватні пропорції та співвідношення між показниками. Це дуже яскраво показало проведене нами зіставлення ліквідності та рентабельності (рис. 3.29).

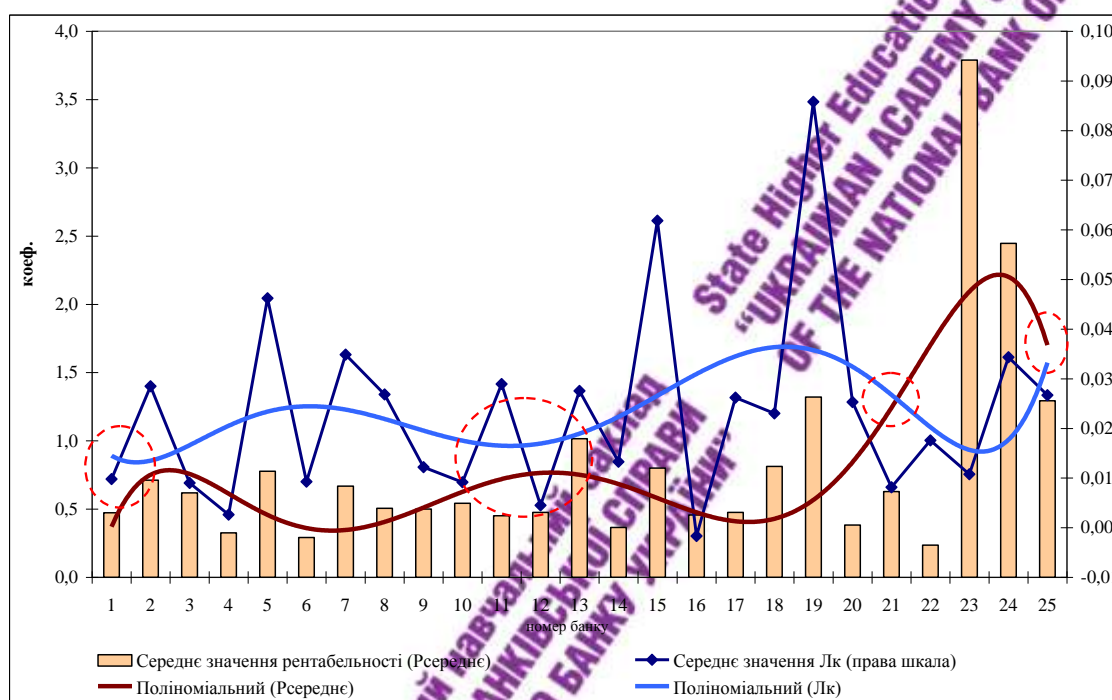

Рис. 3.29. Порівняння Лк та рентабельності, коеф.

Поліноміальні лінії, які нівелюють спалахи (див. рис. 3.29), допомагають віднайти банки, в яких зовсім немає економічного взаємо оберненого зв'язку між L_k і рентабельністю (таку ситуацію зображено червоними пунктирними колами).

Банки першої групи, у яких $HA_A^e < 0,1$, мали у досліджуваний період перспективу щодо нарощування недохідних активів. Такі банки можна визнати як активно прогресуючі фінансові установи з великим обсягом (щодо своїх розмірів) дохідних активів, тобто вони користуються певною довірою клієнтів і проводять політику максимізації своєї операційної діяльності.

Детально вивчивши банки, які увійшли до групи 1, зазначимо, що:

– у банку 23 занадто високий середній показник L_k (3,788) протягом

досліджуваного періоду, але низький середній показник рентабельності (0,011). Банк мав значні ресурси в інших банках, насамперед у Національному банку України. Можливо, він намагався забезпечити себе від невиконання нормативів ліквідності, однак при цьому нехтувалися альтернативні джерела підвищення рівня прибутковості операцій;

– банк 6 має незначні показники L_k (0,292) та середньої рентабельності (0,009). Слід зазначити, що він не належатиме до категорії банків, готових до переходу в другу групу (хоча й його $HA_A^e=0,089$), поки не почне здійснювати виважену стратегію управління своїми ресурсами.

Звернімо увагу на те, що банки 1, 2, 3 та 17 проводять агресивну політику на банківському ринку і їхній HA_A^e близький до межі (0,093; 0,085; 0,096; 0,089 відповідно). Продовжуючи діяти за таким підходом, вони не тільки посилять свою присутність на ринку, а й вирівняють ту нерівність, що спостерігається між недохідними та дохідними активами і перейдуть до другої (вищої) групи.

До другої групи належать банки, які мають значення HA_A^e в інтервалі $0,134 < HA_A^e \leq 0,134$. Тобто вони, як і банки першої групи, обрали тактику перевищення дохідними активами у структурі активів над недохідними або такий стан їх є тимчасовим (під час різкого збільшення дохідних чи зменшення недохідних активів). Таким чином, банки другої групи не так радикально, як банки першої, але все-таки спрямовані передусім на управління дохідними активами. Їх можна назвати активними гравцями банківського ринку, які вже зайняли свою частку в ньому.

У другій групі виділяються банки 24 і 25, у яких L_k більший за одиницю (2,447 та 1,294 відповідно), тому не тільки є банками для своїх клієнтів, а й активно використовують міжбанківський ринок для отримання доходу та ведуть занадто обережну політику щодо ліквідності, залишаючи значні кошти на коррахунку в Національному банку України. Найбільш збалансованою політика управління активами у банку 15, який мав, на нашу думку, прийнятні показники L_k та рентабельності (0,8 та 0,062 відповідно). При цьому у банку 15

нормальний показник HA_A^e (0,125), тобто про цей банк можна сказати, що він намагається розширити свою присутність на банківському ринку. Якщо його керівництво вирішить продовжувати обрану стратегію, то невдовзі банк перейде до групи 3 (це твердження стосується також банку 21, HA_A^e в якому на рівні 0,131).

Для банків третьої групи за HA_A^e ($0,134 \leq HA_A^e \leq 0,187$) характерною є середня структурність активів, верхня межа якої окреслена значенням 0,187, що дорівнює середній величині HA_A^p за сукупністю банків. Це зовсім не означає, що ця позиція є найкращою для банку. Це лише показує, що банк дотримується зваженого підходу до формування своїх активів.

До третьої групи входять банки 11, 13 і 14. Зазначимо, що банки 11 і 14, маючи приблизно однакові значення показника L_k (0,451 та 0,365 відповідно), водночас різняться за рівнем середньої рентабельності (0,029 та 0,013 відповідно). Така ситуація зазвичай відбувається через якісну відмінність у формуванні банком дохідних активів, тобто залежить від ефективності розміщення залучених ним коштів. У банку 13 величина L_k взагалі була вищою за одиницю (1,015), що, очевидно, зумовлено низькою ефективністю його діяльності.

Граничне значення цього інтервалу ($HA_A^p=0,187$) є межею, переступивши яку, банки мають бути пильними щодо ефективності використання недохідних активів. Тобто вони постійно повинні здійснювати моніторинг такого показника, як рентабельність недохідних активів (додаток Ф), котрий одразу ж сигналізує керівництву про існування на балансі банку баластових недохідних активів. Якщо ж керівництво бачить падіння рентабельності і може виправити цю негативну тенденцію, але продовжує здійснювати заходи щодо реформування банку, то тимчасове погіршення цього показника допускається як контрольоване.

Четверту групу становлять банки, у яких значення HA_A^e перебуває в інтервалі між 0,187 та 0,3. Зазвичай банки цієї групи мають недостатній рівень

дохідних активів, чим насамперед порушується гармонічність структури активів. Причини цього можна шукати як в об'єктивних, так і в суб'єктивних умовах функціонування конкретної фінансової установи, аналізуючи кожну окремо.

Банки 12 і 16 мали майже однакові значення L_k (0,475 та 0,457 відповідно), однак ми з'ясували, що в них, по-перше, різні показники середньої рентабельності (0,005 та -0,002 відповідно) за досліджуваний період (рис. 3.30).

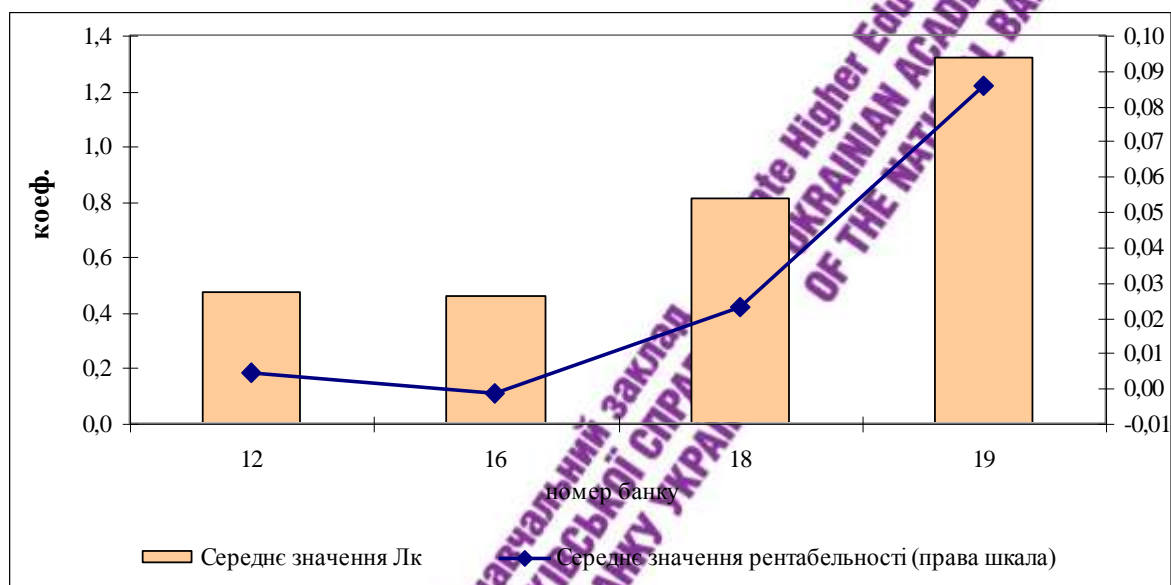

Рис. 3.30. Порівняння структури активів з рентабельністю банків групи 4

Така ситуація не повинна залишати байдужими керівництво зазначених фінансових установ щодо формування дохідних активів, їх якості та ефективності. До останньої, п'ятої, групи віднесено банки з показником HA_A^e понад 0,3. За своєю суттю це або великі системні банки з низькою ефективністю недохідних активів, або такі, що не мають можливості значно збільшити зобов'язання, аби збільшити дохідні активи.

Отже, фінансові установи п'ятої групи потребують докорінного реформування структури своїх недохідних активів. Насамперед вони мають ліквідувати збиткові філії, а також відділення, які є конкурентами іншим відділенням в системі одного банку. Банки 8, 9, 20, 22, що увійшли до складу п'ятої групи, – це регіональні установи, які роблять ставку на регіональних

клієнтів. У майбутньому вони мають відігравати значну роль у банківському секторі України.

Підводячи підсумок проведеного аналізу груп банків за економетричним коефіцієнтом недохідних активів за активами (HA_A^e), можна стверджувати, що використання такої класифікації на практиці (див. табл. 3.11) є доцільним. Перевага такого підходу полягає у конкретному відборі показників (L_k , рентабельність, HA_A^e , HA_A^p), комплексне вивчення яких дає достовірну управлінську інформацію для прийняття якісних та вчасних рішень. Подана нами система аналізу автоматизується за допомогою алгоритму, який наведено в додатку X.

Отже, нами реалізовано комплексний підхід до аналізу діяльності банку крізь призму недохідних активів, здійснений за такими напрямками:

- 1) порівняння недохідних активів, визначених за двома альтернативними підходами;
- 2) розгляд дилеми ліквідність-дохідність; факторний аналіз прибутку крізь призму недохідних активів;
- 3) побудова економетричних моделей за функціями, які показують взаємозв'язок недохідних активів з іншими елементами активів та зобов'язань банку;
- 4) використання отриманих за допомогою економетрії розрахункових значень недохідних активів у визначенні коефіцієнтів HA_A^e та HA_A^p ;
- 5) використання показника рентабельності для розрахунку інтегрованого показника. Обґрунтування доцільності використання отриманого інтегрованого показника у прийнятті рішень керівництвом банку. Поділ банків на групи за HA_A^e .

Розроблена нами модель аналізу недохідних активів банку зорієнтована на керівників, аналітиків банків та відповідальних працівників Національного банку України, які займаються менеджментом активів, виявленням диспропорцій у структурі балансу банку. Тобто запропонованій нами системі

аналізу недохідних активів притаманна універсальність.

Іншою характеристикою моделі є гнучкість. Методика аналізу недохідних активів не прив'язана до поділу банків за групами активів Національним банком України.

При здійсненні аналізу аналітики окремої фінансової установи мають використовувати лише власну звітність і на її основі скласти прогноз розвитку банку, а відтак віднаходити найбільш адекватні значення недохідних активів та інших параметрів, що відповідають меті аналізу.

Працівники Національного банку України, що аналізують діяльність банків, можуть скористатися простотою та універсальністю розробленого нами підходу. Простота моделі полягає в можливості за її допомогою оперативно отримувати аналітичну інформацію, оскільки результатом розрахунку є всього кілька показників, які об'єднують фактори впливу як дохідних, так і недохідних активів.

Висновки до розділу 3

Результати аналітичного дослідження недохідних активів банку дали підстави для таких висновків:

1. У результаті дослідження впливу недохідних активів на результативні параметри банківської діяльності (рентабельність, прибуток) запропоновано модель факторного аналізу прибутку за допомогою інтегрального методу. Використаний підхід до проведення аналізу із застосуванням оптимального коефіцієнта недохідних активів за активами (HA_{Opt}) дає змогу оперативно інформувати менеджерів банку про недоотриманий прибуток і, як наслідок, про невикористані резерви, а також визначати оптимальну зміну прибутку, що очікується у разі зміни недохідних активів банку. За результатами проведеного нами факторного аналізу прибутку висунуто тезу про те, що розмір недохідних активів впливає на показники

ліквідності та доходності банку.

2. Введений інтегрований показник недохідних активів за рентабельністю ($HA_A^p = \sum P \cdot HA / \sum \Pi - \sum (P \cdot HA)$) поєднав фактори різновекторного впливу (дохідні та недохідні). Порівняння значень економетричного коефіцієнту недохідних активів за активами (HA_A^e) і коефіцієнту недохідних активів за рентабельністю (HA_A^p) показало, що значне коливання їх свідчить про певні вади в управлінні активами банку, непропорційну структуру активів або низьку ефективність банківської діяльності.

3. Визначені в комплексі згадані показники надають інформацію про політику, якої дотримується той чи інший банк, приймаючи управлінські рішення. Отриманий їх інтервал [HA_A^p, HA_A^e] властивий для банків, що дотримуються зваженої стратегії розвитку. Це дало змогу поділити банки на групи за середнім розрахунковим значенням економетричного коефіцієнта недохідних активів за активами (HA_A^e) (див. табл. 3.11). Банки, що входять до однієї групи, мають практично однакові можливості для свого розвитку. Щодо непохідних активів спостерігається пріоритетність розвитку певних балансових агрегатів, що стимулює банк до активних дій для досягнення стратегічної мети.

4. Побудовані економіко-статистичні регресійні моделі в динаміці та статистиці виявили ступінь впливу на недохідні активи окремих груп активів та зобов'язань. Отримана інформація в результаті побудови моделей у динаміці дає змогу здійснювати управління недохідними активами в розрізі конкретного банку та прогнозування їх величини за конкретним банком, у разі зміни тією чи іншою групи активів (зобов'язань). Економіко-математичні регресійні моделі в статистиці дозволяють оцінити кількісні параметри управління недохідними активами банку. На основі побудованих економіко-статистичних моделей розраховано економетричні коефіцієнти за активами ($HA_A^e = HA'_a / DA$) і зобов'язаннями ($HA_z^e = HA'_z / Z$). За допомогою такого підходу керівництво банку

може ефективно планувати стратегію розвитку діяльності кредитної установи. Більше того, на основі запропонованих економетричних коефіцієнтів фахівці Національного банку України можуть оцінити, наскільки збалансованою є структура активів банку або групи банків.

5. Для детального розуміння процесів, що відбуваються в банку тієї чи іншої групи, розраховано показник структури активів за співвідношенням між ліквідними коштами та іншими активами банку (L_k). Оскільки на показник ліквідності впливає частка запасів матеріальних активів на складі, він показує, на якому бізнесі зосереджена діяльність банку. Наприклад, за надміру високого значення L_k можна стверджувати, що банк здійснює операції переважно на міжбанківському ринку і має незначний кредитно-інвестиційний портфель. Аналіз L_k разом з показником рентабельності дає змогу банківським менеджерам визначати дилему „ліквідність-дохідність”, яка завжди є актуальною для банків. Аналітики Національного банку України, в свою чергу, отримують інструмент моніторингу за фінансовим станом банків.

6. Розроблена модель аналізу недохідних активів банку зорієнтована на аналітиків банків, що займаються менеджментом активів, і працівників Національного банку України, до компетенції яких входить виявлення диспропорцій у структурі балансу банку. Тобто системі аналізу недохідних активів, що запропонована, притаманна універсальність. Іншою характеристикою моделі є гнучкість. Методика аналізу недохідних активів не прив'язана до поділу банків за групами активів Національним банком України. При здійсненні аналізу аналітики банку можуть використовувати лише власну звітність і на її основі скласти прогноз розвитку банку, а відтак віднаходити найбільш адекватні значення недохідних активів та інших параметрів, що відповідають меті аналізу. Простота моделі полягає в можливості за її допомогою оперативно отримувати аналітичну інформацію, оскільки результатом розрахунку є всього кілька показників, що об'єднують фактори впливу як дохідних, так і недохідних активів.

Основні результати розділу опубліковані в наукових статтях [163, 164, 165].

ВИСНОВКИ

У процесі дисертаційного дослідження вивчена проблематика управління недохідними активами, що дозволило зробити такі висновки.

1. На сучасному етапі розвитку банківської системи України банкірами-практиками не приділяється достатня увага дослідженню проблематики щодо знаходження оптимального рівня недохідних активів. Це дало б змогу банку збільшити ефективність діяльності. Недохідні активи – це ресурси, контрольовані банком, або права на отримання таких ресурсів, що виникли в результаті минулих подій, використання або отримання яких, як очікується, призведе до отримання еквівалентного потоку грошових коштів у майбутньому, тобто не принесе банкові безпосереднього доходу. Тому для банківських установ необхідно класифікувати активи на дохідні та недохідні з огляду на види і суттєвість для банків очікуваних доходів від використання їх в майбутньому, що пов'язано із формуванням стратегії управління збалансованістю структури активів банку.

2. Обґрунтовано науковий підхід до систематизації недохідних активів банку, визначено їх роль і місце в аналізі діяльності банківських установ. Недохідні активи банку слід з позиції прямої та непрямой недохідності. Так, недохідні активи прямої недохідності первісно визнаються засобами внутрішньобанківських операцій (основні засоби, нематеріальні активи, товарно-матеріальні цінності), а недохідні активи непрямой недохідності визнаються в процесі як внутрішньобанківських, так і фінансових операцій (дебіторська заборгованість).

3. Зосереджено увагу на особливостях обліку та аналізу недохідних активів як єдиного цілого, що дало змогу комплексно вивчити і проаналізувати вплив кожної їхньої складової на цілі і прийняти економічно виважене рішення. На сучасному етапі облікові недохідних активів банку має бути притаманний динамізм, який обліковій системі надають її оперативність і

аналітичність. Оперативність пов'язується з можливістю прискорення обробки облікових даних в реальному часі, аналітичність – із визначенням інформаційних потреб управлінської системи і забезпеченням інформацією користувачів. Таким чином визначено місце і роль бухгалтерського обліку та аналізу в системі управління недохідними активами банку, обґрунтовано зв'язок цих дисциплін.

4. З метою уніфікації підходу до побудови комплексної системи аналізу діяльності банку, аналіз активів слід проводити за їх складовими (дохідні та недохідні). Це дасть змогу, по-перше, визначити місце аналізу недохідних активів у системі комплексного аналізу банківської діяльності, по-друге – врахувати всі фактори впливу і тенденції, що спостерігаються в банку і, як наслідок, розробити ефективні прогнози його розвитку. Методика аналізу недохідних активів має включати сукупність заходів, що сприятимуть досягненню максимального ефекту від діяльності банку, враховуючи вимоги до його стійкості та прибутковості.

5. З метою побудови дієвої схеми прийняття управлінських рішень, запропоновано підходи до використання процедур аналітичного обліку з метою поліпшення управління недохідними активами банку, а також розроблено модель управлінського обліку недохідних активів, побудовану за принципами цілісності та оперативності. Консолідація рахунків недохідних активів у розділі 80 дасть змогу керівництву банку оперативно отримувати необхідну інформацію про ці активи (як у цілому, так і за певними їх складовими) і використовувати її у взаємозв'язку з іншими даними для всебічного вивчення діяльності банківської установи залежно від поставленої мети аналізу. Поєднання процедур фінансового та управлінського обліку забезпечить формування інформації у двох аспектах: а) історичному, що узагальнює результати здійснених операцій; б) прогнозному, що підтверджує реальність планів на майбутнє. Фінансовий облік не спроможний забезпечити повною мірою потреби усіх користувачів. Предметом управлінського обліку є процес формування інформаційної бази, що її використовують в управлінні банком. За

об'єкти приймаються його структурні підрозділи, на ефективність діяльності яких спрямована загальна система управління банком. Методологія управлінського обліку має забезпечити підвищення рівня прозорості діяльності кожного структурного підрозділу і сприяти формуванню гнучкої системи управління ризиками за всіма сегментами банківського бізнесу. Це особливо актуально для банківської сфери з огляду на кількість учасників банківського бізнесу і його велику складність.

6. В банку повинна існувати інформаційна система, до функцій якої входить безперервне оновлення показників, необхідних для здійснення аналізу, планування та прийняття вірних управлінських рішень. Вони формуються під впливом внутрішніх факторів, які знаходяться в самому банку, так і зовнішніх факторів, що знаходяться поза банком. Вплив зовнішніх факторів, що формують інформаційну систему, оцінюється за допомогою показників, що характеризують загальноекономічну ситуацію у країні. Ці показники можна поділити на два блоки – а) показники макроекономічного розвитку, б) показники мікроекономічного стану. До показників макроекономічного розвитку, які є вагомими для банку, відносять: темп росту внутрішнього валового продукту та національного доходу; обсяг емісії грошей; грошові доходи населення; вклади населення в банках; індекс інфляції; облікову ставку національного банку. До показників мікроекономічного стану слід віднести характеристику конкурентного середовища, яке сформовано і впливає на управлінські рішення банку.

7. В результаті дослідження впливу недохідних активів на результативні параметри банківської діяльності (рентабельність, прибуток) запропоновано модель факторного аналізу прибутку за допомогою інтегрального методу. Використаний підхід до проведення аналізу із застосуванням оптимального коефіцієнта недохідних активів за активами (HA_{Opt}) дає змогу оперативно інформувати менеджерів банку про недоотриманий прибуток і, як наслідок, про невикористані резерви, а також визначати оптимальну зміну прибутку, що очікується у разі зміни недохідних

активів банку. За результатами проведеного нами факторного аналізу прибутку висунуто тезу про те, що розмір недохідних активів впливає на показники ліквідності та дохідності банку. Для детального розуміння процесів, що відбуваються в банку тієї чи іншої групи, розраховано показник структури активів за співвідношенням між ліквідними коштами та іншими активами банку (L_k). Оскільки на показник ліквідності впливає частка запасів матеріальних активів на складі, він показує, на якому бізнесі зосереджена діяльність банку. Наприклад, за надміру високого значення L_k можна стверджувати, що банк здійснює операції переважно на міжбанківському ринку і має незначний кредитно-інвестиційний портфель. Аналіз L_k разом з показником рентабельності дає змогу банківським менеджерам визначати дилему „ліквідність-дохідність”, яка завжди є актуальною для банків. Аналітики Національного банку України, в свою чергу, отримують інструмент моніторингу за фінансовим станом банків. Введений інтегрований показник недохідних активів за рентабельністю ($HA_A^p = \sum P \cdot HA / \sum \Pi - \sum (P \cdot HA)$) поєднав фактори різновекторного впливу (дохідні та недохідні). Порівняння значень економетричного коефіцієнту недохідних активів за активами (HA_A^e) і коефіцієнту недохідних активів за рентабельністю (HA_A^p) показало, що значне коливання їх свідчить про певні вади в управлінні активами банку, непропорційну структуру активів або низьку ефективність банківської діяльності. Визначені в комплексі згадані показники надають інформацію про політику, якої дотримується той чи інший банк, приймаючи управлінські рішення. Отриманий їх інтервал [$HA_A^p; HA_A^e$] властивий для банків, що дотримуються зваженої стратегії розвитку. Це дало змогу поділити банки на групи за середнім розрахунковим значенням економетричного коефіцієнта недохідних активів за активами (HA_A^e) (див. табл. 3.11). Банки, що входять до однієї групи, мають практично однакові можливості для свого розвитку. Щодо недохідних активів спостерігається пріоритетність розвитку певних балансових агрегатів, що стимулює банк до активних дій для досягнення стратегічної мети.

8. Побудовані економіко-статистичні регресійні моделі в динаміці та статистиці виявили ступінь впливу на недохідні активи окремих груп активів та зобов'язань. Отримана інформація в результаті побудови моделей у динаміці дає змогу здійснювати управління недохідними активами в розрізі конкретного банку та прогнозування їх величини за конкретним банком, у разі зміни тією чи іншою групи активів (зобов'язань). Економіко-математичні регресійні моделі в статистиці дозволяють оцінити кількісні параметри управління недохідними активами банку. На основі побудованих економіко-статистичних моделей розраховано економетричні коефіцієнти за активами ($HA'_a = HA'_a / DA$) і зобов'язаннями ($HA'_z = HA'_z / Z$). За допомогою такого підходу керівництво банку може ефективно планувати стратегію розвитку діяльності кредитної установи. Більше того, на основі запропонованих економетричних коефіцієнтів фахівці Національного банку України можуть оцінити, наскільки збалансованою є структура активів банку або групи банків.

Розроблена модель аналізу недохідних активів банку зорієнтована на аналітиків банків, що займаються менеджментом активів, і працівників Національного банку України, до компетенції яких входить виявлення диспропорцій у структурі балансу банку. Тобто системі аналізу недохідних активів, що запропонована, притаманна універсальність. Іншою характеристикою моделі є гнучкість. Методика аналізу недохідних активів не прив'язана до поділу банків за групами активів Національним банком України. Аналітики банку можуть використовувати лише власну звітність і на її основі скласти прогноз розвитку банку, а відтак віднаходити найадекватніші значення недохідних активів та інших параметрів, що відповідають меті аналізу. Простота моделі полягає в можливості за її допомогою оперативно отримувати аналітичну інформацію, оскільки результатом розрахунку є всього кілька показників, що об'єднують фактори впливу як дохідних, так і недохідних активів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банківська енциклопедія / Під ред. д.е.н., проф. Мороза А.М. – К.: ЕЛЬТОН, 1993. – 328 с.
2. Банківські операції / Мороз А.М., Савлук М.І., Пуховкіна М.Ф. та ін., За ред. д.е.н., проф. Мороза А.М. – К.: КНЕУ, 2000. – 384 с.
3. Банківські операції: Підручник /За ред.. В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
4. Банковская энциклопедия / Под ред. Лукаш С.И., Малютиной Л.А. – Днепропетровск: Баланс –Аудит, Каисса Плюс, 1994. – 252 с.
5. Банковское дело / Под ред. Лаврушина О.И. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 672 с.
6. Золотогоров В.Г. Энциклопедический словарь по экономике. – Минск: «Полымя», 1997. – 571 с.
7. Кириченко О., Гіленко І., Ятченко А. Банківський менеджмент. – К.: Основи, 1999. – 671 с.
8. Островская О.М. Банковское дело. Толковый словарь. 2-е издание. – М.: Гелиос АРВ, 2001. – 400 с.
9. Синки Дж. Ф. Управление финансами в коммерческих банках. – М.: Catallaxy, 1994. – 820 с.
10. Галасюк В.В. Проблемы теории принятия экономических решений: Монография. – Днепропетровск: Новая идеология, 2002. – 304 с.
11. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. – 2-е изд. доп. и перераб. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 864 с.
12. Финансово-кредитный словарь: в 3-х т. Т. III Р-Я / Гл. ред. Н.В.Гаретовский. – М.: Финансы и статистика, 1988. – 511 с.
13. Про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України: Положення, затверджене Постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566 // www.rada.gov.ua.

14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №7 "Основні засоби", затв. Наказом Міністерства фінансів України №92 від 27.04.2000 р. // www.rada.gov.ua.
15. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №8 "Нематеріальні активи", затв. Наказом Міністерства фінансів України №242 від 18.10.1999 р. // www.rada.gov.ua.
16. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №10 "Дебіторська заборгованість", затв. Наказом Міністерства фінансів України №237 від 08.10.1999 р. // www.rada.gov.ua.
17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №28 "Зменшення корисності активів", затв. Наказом Міністерства фінансів України №817 від 24.12.2004 р. // www.rada.gov.ua.
18. Банки на развивающихся рынках: в 2-х томах. Т.2. Интерпретирование финансовой отчетности /Крис Дж. Барлтроп, Диана Мак Нотон: Пер. с англ. М.: Финансы и статистика, 1994. –281с.
19. Роуз Питер С. Банковский менеджмент: Пер. с англ. со 2-изд. М.: "Дело ЛТД", 1995. – 681с.
20. Галасюк В.В. Новое – это хорошо забытое старое, или о необходимости использования «правовой концепции» при определении понятия «активы»//Фондовый рынок. –2000. –№29. – С.2-5.
21. Роде Э. Банки, биржи, валюты современного капитализма: Пер. с нем. М: Финансы и статистика, 1986. – 402с.
22. Зубов С.А. Управление активами коммерческого банка /Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. М., 1997. С.6.
23. Деньги, кредит, банки /Под ред. О.И. Лаврушина. М: Финансы и статистика, 1998. – 521с.
24. Ямпольский М.М. Особенности деятельности коммерческого банка// Деньги и кредит. – 1994.– №2.– С. 37.

25. Денежное обращение и банки: Учеб. пособие / Под ред. Г.Н. Белоглазовой, Г.В. Толоконцевой. - М.: Финансы и статистика, 2001. – 485с.
26. Ключников М.В. Экономико-стратегический анализ структуры и динамики показателей пассивных и активных операций коммерческого банка // Финансы и кредит.– 2003.– № 12.– С.16-24
27. Кулаков А.Е. Управление активами и пассивами банка. Анализ методов управления; Синтез структуры активов и пассивов; Внутренняя имитационная модель: Практическое пособие.– М.: БДЦ-пресс, 2004.– 256 с.
28. Бувевич С.Ю., Королев О.Г. Анализ финансовых результатов банковской деятельности: Учебное пособие: М.: КНОРУС, 2005 - 160 с.
29. Парасій-Вергуненко І.М. Аналіз банківської діяльності: Навчально-методичний посібник: Навчальне видання - К.: КНЕУ, 2003.- 347 с.
30. Раєвський К., Раєвська Т. Методичні рекомендації щодо економічного аналізу діяльності комерційного банку // Вісник НБУ. – № 3. – 1999. – С. 31-41.
31. Комплексный анализ финансово-экономических результатов деятельности банка и его филиалов / Л.Т. Гиляровская, С.Н. Паневина. – СПб.: Питер, 2003. – 240с.
32. Банковский портфель – 2 / Под ред. Ю.М. Коробова и др. – М.: СОМИНТЭК, 1994 – 752 с.
33. Шелудько В.М. Фінансовий ринок: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання-Прес, 2003. – 535 с.
34. Дзюблюк О.В. Комерційні банки в умовах переходу до ринкових відносин. – Тернопіль, 1996. – С. 27
35. Заруба О.Д. Банківський менеджмент та аудит. – К.: Лібра ТОВ. – 1996. – 224с.
36. Банковское дело: Учеб. / Под. ред. В.И. Колесникова, Л.П. Кроливецкой. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 378 с.

37. Усоскин В.М. Современный коммерческий банк: управление и операции. – М.: ЧПЦ “Вазар–Ферро”. – 1994. – 320 с.
38. Банковское дело: Учебник: Навчальне видання.- 4-е изд., перераб. и доп..- М.: Финансы и статистика, 1998.- 464 с.
39. Тавасиев А.М., Эриашвили Н.Д. Банковское дело: Учебник. Навчальне видання.- М.: ЮНИТИ-ДАНА; Единство, 2002.- 527 с.
40. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Інструкція, затверджена Постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 №368 //www.rada.gov.ua
41. Ткачова Н.О. Активи комерційних банків України та аналітичні аспекти їх розвитку // Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної системи України: Збірник наукових статей: Наукове видання.- Х.: Штрих, 2002.- 274 с.
42. Баландин Б.М. Информационно-аналитическое обеспечение управления активами и пассивами банка // Деньги и кредит.– 2002.– № 10.– С.40-43
43. Черкасов В.Е. Банковские операции: финансовый анализ.- М.: Консалтбанкир, 2001.- 288 с.
44. Щибиволок З.І. Аналіз банківської діяльності: Навчальний посібник: К.: Знання, 2006.- 311 с.
45. Дзюблюк О.В. Оптимізація управління активами і пасивами комерційного банку // Фінанси України.- 2002.- № 5.- С.129-138
46. Коваль В.М. Методи забезпечення оптимального співвідношення між ліквідністю і доходністю комерційного банку // Банківська справа.- 2003.- № 2.- С.104-110
47. Пернарівський О.В. Ризик та ліквідність комерційного банку // Финансовые риски.- 2001.- № 3.- С.31-34
48. Герасимович А.М., Самсонова О.І. Практикум з курсу «Аналіз банківської діяльності»: Навч. посіб. / Герасимович А.М., Самсонова О.І.; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2003. — 102 с.

- 49 Абрютин М.С., Грачев А.В. Анализ финансово-экономической деятельности предприятия: Учебно-практическое пособие. – М.: 2001. – 271 с.
- 50 Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000 / Перекл. з англ. За ред С.Ф.Голова. – К.: Федерація професійних бухгалтерів і аудиторів України, 2000. – 1272 с.
- 51 Банківський нагляд: Навчальний посібник: К.: Знання, 2004.- 406 с.
- 52 Мандзюк Г.В. Методи виявлення проблем та кризових явищ в діяльності комерційних банків // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 14: Збірник наукових праць: Наукове видання.- Суми: УАБС НБУ, 2005.- 267 с.
- 53 Кочетков В.М., Омельченко О.В. Основи аналізу діяльності комерційного банку: Навчальний посібник: 2-е вид.- К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2003.- 96 с.
- 54 Бакстер Н. Банковское дело. Стратегическое руководство: Пер с англ. // Под ред. В. Платонова, М. Хиггинса – М.: Консалтбанкир, 2001.– 432 с.
- 55 Бреддик У. Менеджмент для банкиров: Пер с англ. – М.: ИНФРА–М, 1997. – 334 с.
- 56 Роджер Лерой Миллер, Дэвид Д. Ван-Хуз. Современные деньги и банковское дело: Пер. с англ. - М.: ИНФРА-М, 2000. - XXIV, 856 с.
- 57 Wood J.N. Commercial bank loan and investment behavior. N.Y., 1975. - 329p.
- 58 Полфреман Д., Форд Ф. Основы банковского дела .- М.: Инфра-М, 1996.- 624 с.-
- 59 Любуць О.С., Грушко В.І. Фінансовий менеджмент у банку: Навчальний посібник: – К.: Слово, 2004.– 296 с.
- 60 Васюренко О.В. Банківський менеджмент: Посібник: Навчальне видання.- К.: Академія, 2001.- 320 с.
- 61 Заруба О.Д. Фінансовий менеджмент у банках: Навчальний посібник: .- К.: Знання, 1997.– 172 с.

- 62 Єпіфанов А.О., Маслак Н.Г., Сало І.В. Операції комерційних банків: Навчальний посібник.– Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523с.
- 63 Козьменко С.М., Шпиг Ф.І., Волошко І.В. Стратегічний менеджмент банку: Навчальний посібник.– Суми: Університетська книга, 2003.– 734 с.
- 64 Примостка Л.О. Аналіз активів і пасивів комерційного банку: концептуальні підходи, методи та моделі // Регіональна економіка.- 2000.- № 4.- С.87-95
- 65 Примостка Л. Управління активами і пасивами комерційного банку // Вісник Національного банку України.- 2001.- № 2.- С.39-44
- 66 Примостка Л. Методичні аспекти аналізу ефективності управління портфелями комерційних банків // Банківська справа.- 2000.- № 1.- С.27-31
- 67 Кредитна система України і банківські технології. У 3 кн. Кн.1: Кредитна система України: Навчальний посібник / Національний банк України; Ред. І.В. Сало.– Львів: ЛБІ НБУ, 2002.– 508 с.
- 68 Маслюченков Ю.С. Финансовый менеджмент в коммерческом банке: Фундаментальный анализ. – М.: Перспектива, 1996. – 160 с.
- 69 Колодізєв О.М., Чмурова І.М., Губарева І.О. Фінансовий менеджмент у банках: концептуальні засади, методологія прийняття рішень у банківській сфері: Навчальний посібник. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2004. – 408 с.
- 70 Гладких Д., Корнійчук І. Казначейство як інструмент оперативного управління активами і пасивами банку // Вісник Національного банку України.- 2003.- № 8.- С.41-46
- 71 Гладких Д., Корнійчук І. Механізм здійснення казначейських операцій // Вісник Національного банку України.- 2004.- № 4.- С.30-44
- 72 Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України від 09.02.2001. - 2001 р.- № 5.- стаття 30
- 73 Пшик Б.І. Ситуаційне моделювання діяльності банку: Навч. посібник. - Л.: ЛБІ НБУ, 2003. - 191 с.
- 74 Фінанси підприємств Підручник / Під. ред. А.М. Поддєрьогіна. – К.: КНЕУ, 2000. – 460с.

- 75 Філософія: навчальний посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та інш., за ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584с/
- 76 Дайновський Ю.А. Теорія і практика формування банку і прийомів бізнесу: монографія / за заг. ред. М.А. Козоріз. – Львів: Каменяр, 1998. – 208с.
- 77 Заєць О.В., Житній П.Є., Кудрявцев В.І. Інструментарій банківської справи: Навчальний посібник. – Луганськ, СЛУ, 2000. – 352с.
- 78 Деринг Ханс-Ульрих. Универсальный банк – банк будущего. Финансовая стратегия на рубеже века: пер. с нем. – М.: Международные отношения, 1999. – 384с.
- 79 Бушуєва І.В., Сп`як Г.І. Особливості планування банківської діяльності в умовах перехідної економіки // Формування ринкових відносин в Україні.- 2002.- № 1.- С.49-54
- 80 Бушуєва І.В., Лавінський Г. Інжиніринг банківського бізнес-процесу «Планування»// Банківська справа.- 2002.- № 5.- С.40-48
- 81 Бушуєва І.В. Комплекс задач планування в комерційних банках // Формування ринкових відносин в Україні.- 2002.- № 4.- С.35-41
- 82 Бушуєва І., Галіцин В., Пахомов О. Основні заходи реінжинірингу бізнес-процесу «Планування» // Вісник Національного банку України.- 2003.- № 7.- С.58-62
- 83 Кириченко О.А., Любунь О.С., Кузьмінський В.З. Планування у комерційному банку // Фінанси України.- 2002.- № 2.- С.138-142
- 84 Корнієнко Т.В. Стратегічне планування діяльності банку // Фінанси України.- 2003.- № 4.- С.110-115
- 85 Корнієнко Т. Фінансова модель планування діяльності банку // Финансовые риски.- 2004.- № 2.- С.66-71
- 86 Лаїтєв С.М., Любунь О.С. Фінансова модель бюджетування у банку // Фінанси України.- 2002.- № 9.- С.138-143
- 87 Потійко Ю. Особливості бізнес-планування діяльності комерційного банку // Вісник Національного банку України (укр.).- 2003.- № 2.- С.43-46

- 88 Хан Д. Планирование и контроль: концепция контроллинга: Пер. с нем. / Под ред. и с предисл. А. А. Терчака, Л. Г. Головача, М. Л. Лукашевича. – М.: Финансы и статистика. – 1997. – 800 с.
- 89 Майер Э. Контроллинг как система мышления и управления: Пер. с нем. Ю.Г. Жукова и С.Н. Зайцева. / Под ред. С.А. Николаевой. – М.: Финансы и статистика, 1993
- 90 Ирвин Д. Финансовый контроль: англ.- М.: Финансы и статистика, 1998.- 256 с.
- 91 Фольмут Х.Й. Инструменты контроллинга от А до Я: Пер. с нем. / Под ред. и с предисловием М.Л.Лукашевича и Е.Н.Тихоненковой. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 96с.
- 92 Манн Р., Майер Э. Контроллинг для начинающих: Пер. с нем. / Под ред. и с предисловием д.е.н. В.Б. Ивашкевича. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 346с.
- 93 Закарая Ж.В. Внутренний контроль в коммерческом банке/ Автореф. дисс. канд. экон. наук. - М.: МГУ, 1998.
- 94 Закарая Ж.В. и др. Система внутреннего контроля в коммерческом банке. /Аудит и финансовый анализ. - 1998. - № 1. - М.: Издательский дом “Компьютерный аудит”.
- 95 Соколинская Н.Э. Внутренний контроль и комплексное управление рисками в банковском менеджменте // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке.- 2000.- № 3.- С.38-45
- 96 Уткин Э.А., Мырынюк И.В. Контроллинг: российская практика. - М.: Финансы и статистика, 1999.
- 97 Чая Г.В. Внутренний контроль в коммерческом банке. / Автореф. дисс. канд. экон. наук. - М.: МГУ, 1996.
- 98 Чая Г.В. Методические основы внутрибанковского контроля. Ульяновск: МЦ “Информсервис Лимитед”, 1996.

- 99 Садвакасов К.К. Коммерческие банки: Управленческий анализ деятельности. Планирование и контроль: - М.: Ось-98, 1998.- 160 с.
- 100 Шульгин А.В. Внутренний контроль и управление рисками в коммерческом банке // Финансы и кредит.- 2001.- № 13.- С. 15-33
- 101 Шульгин А.В. Внутренний контроль и управление рисками в коммерческом банке // Финансы и кредит.- 2001.- № 14.- С. 12-29
- 102 Шульгин А.В. Внутренний контроль и управление рисками в коммерческом банке // Финансы и кредит.- 2001.- № 15.- С. 12-29
- 103 Харькова Е.В. Организация системы внутреннего контроля в коммерческом банке // Банковские услуги – 2002. – №12. – С. 27-35
- 104 Богомазов М.В. Система внутрішнього контролю в комерційних банках України // Банківська система України: теорія і практика становлення: В 2 т. Т.2: Збірник наукових праць: Наукове видання. - Суми: Мрія-1 ЛТД; Ініціатива, 1999.- 322 с.
- 105 Богомазов М.В. Система внутрішнього контролю в комерційних банках України: організаційний аспект // Вісник Національного банку України.- 2000.- № 4.- С.36-39
- 106 Мумінова - Савінова Г. Сутність внутрішньобанківського контролю та контролю кредитної діяльності банку // Вісник Національного банку України.- 2002.- № 12.- С.31-33
- 107 Мумінова - Савінова Г. Тим, хто не нехтує законом: Контроль, ревізія та аудит у комерційних банках України. - К.: Факт, 2001.- 448 с.
- 108 Парасій-Вергуненко І.М. Концептуальні засади стратегічного аналізу в банках // Фінанси України.- 2004.- № 8.- С.111-118
- 109 Бугинець Ф.Ф. Аналіз діяльності комерційного банку. – Житомир: “Освіта”, 2001. – 383 с.
- 110 Будицкий А.Е. Особенности оценки рыночной стоимости коммерческого банка // Финансы и кредит.- 2007.- № 30.- С.25-35

- 111 Васильченко З. Концептуальні основи визначення вартості банківської установи // Банківська справа.- 2003.- № 5.- С.25-36
- 112 Демченко Т.А. Дослідження основних концепцій оцінки активів // Актуальні проблеми економіки.- 2006.- № 3.- С.97-103
- 113 Коупленд Т., Коллер Т., Муррін Д. Стоимость компаний. оценка и управление: англ.- М.: Олимп-Бизнес, 1999.- 576 с.
- 114 Кочетков В.М. Поняття ринкової вартості банку як ділового підприємства // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 14: Збірник наукових праць: Наукове видання.- Суми: УАБС НБУ, 2005.- 267 с.
- 115 Кочетков В.М. Сутність та методологічні аспекти ринкової оцінки вартості банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т.19: Збірник наукових праць: Наукове видання.- Суми: УАБС НБУ, 2007.- 424 с.
- 116 Никонова И.А., Шамгунов Р.Н. Стратегия и стоимость коммерческого банка: Наукове видання.- Изд. 2-е - М.: Альпина Бизнес Букс, 2005.- 304 с.
- 117 Шульга Н.П., Слободяник О.А. Методичні засади оцінки вартості банку на основі дохідного підходу // Фінанси України.- 2007.- № 6.- С.105-115
- 118 Міжнародні стандарти оцінки. Принципи, стандарти та правила: Пер. з англ. – Київ: UKRels, 1999.
- 119 Національний стандарт № 1 “Загальні засади оцінки майна і майнових прав” від 10 вересня 2003 р. № 1440 // Офіційний вісник України. – 26 вересня. – 2003. – № 37. – С. 64.
- 120 Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку. К.: Знання-Прес, 2003. – 444 с.
- 121 Ткаченко Л. Особливості оцінки основних засобів: історія і сучасність // Бухгалтерський облік і аудит. – 2006. – № 10. – С.11-24.
- 122 Яремко І. Й. Економічні категорії у методології обліку // Фінанси України. – 1999. – № 10. – С.73-80.
- 123 Тимошенко Ю.М. Методи оцінки вартості активів у сучасному фінансовому менеджменті // Проблеми і перспективи розвитку банківської

- системи України. Т. 14: Збірник наукових праць: Наукове видання.- Суми: УАБС НБУ, 2005.- 267 с.
- 124 Кокин А.С., Чепьюк О.Р. Разработка стратегии развития компании на базе концепции управления стоимостью // Финансы и кредит.- 2007.- № 11.- С.52-60
- 125 Про порядок формування і використання банками резерву для відшкодування можливих втрат від дебіторської заборгованості: Положення, затв. Постановою Правління НБУ від 13.12.2002 р. № 505 // www.rada.gov.ua.
- 126 Набок Р. Недохідні активи комерційного банку: методологічний аспект // Вісник Національного банку України. – 2002. – №4. – С.56–59.
- 127 Тарасенко Н.В. Економічний аналіз діяльності промислового підприємства. – Львів: ЛБІ НБУ, 2000. – 485 с.
- 128 Калина А.В. и др. Современный экономический анализ и прогнозирование (микро- и макроуровень): Учеб.-метод. пособие / Калина А.В., Конева М.И., Яценко В.А.; Межрегион. Акад. упр. персоналом. — 2-е изд.. — К., 1998. — 266 с.
- 129 Аналіз банківської діяльності: Підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред.. А.М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2003. — 599 с.
- 130 Шеремет А.Д., Щербаківа Г.Н. Финансовый анализ в коммерческом банке. — М.: Финансы и статистика, 2001. — 255 с.
- 131 Примостка Л.О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, метод та моделі: Монографія — К.: КНЕУ, 2002. — 316 с.
- 132 Русанов Ю.Ю., Сеницын С.М. Методы повышения качества информации в банковском менеджменте // Банковское дело.- 2006.- № 4.- С.42-44
- 133 Арсланбеков-Федоров А.А. Информационно - аналитическое обеспечение банковской деятельности // Банковское дело.- 2001.- № 2.- С.33-36
- 134 Крухмаль О.В. Розробка інформаційно-аналітичної системи банку як необхідний елемент забезпечення ефективного менеджменту // Проблеми і

- перспективи розвитку банківської системи України. Т. 4: Збірник наукових праць: Наукове видання.- Суми: Ініціатива, 2000.- 292 с.
- 135 Мэтьюс М.Р., Перера М.Х.Б. Теория бухгалтерского учета: Учебник / Пер. с англ. под ред. Я.В. Соколова, И.А. Смирновой. – М.: Аудит, ЮНИТИ, 1999. – 663 с.
- 136 Загородній А., Партин Г. Управлінський облік як система інформаційного забезпечення управлінських рішень // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – №7. – С.35-37.
- 137 Лень В.С. Управлінський облік: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2003. – 287с.
- 138 Соколов Я.В. Очерки по истории бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 440 с.
- 139 Яругова А. Управленческий учет: опыт экономически развитых стран / Пер. с польск. Предисл. Я.В. Соколова. – М.: Финансы и статистика, 1991. – 240 с.
- 140 Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV // www.rada.gov.ua.
141. Юденков Ю. Н. Проблемы внедрения управленческого учета в российскую банковскую практику // Бухгалтерия и банки. – 1999. – № 11. – С.3-9.
142. Нападівська Л.В. Управлінський облік: Монографія. – Дніпропетровськ, 2000. – 450 с.
143. Пушкар М.С. Управлінський облік: Навч. посібник. – Тернопіль, 1995. – 163 с.
144. Чумаченко М.Г. Бухгалтерський облік: минуле, сучасне...майбутнє ?! // Світ бухгалтерського обліку. – 1997. – №1. – С.3.
145. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затв. Постановою Правління НБУ №280 від 17.06.2004 р. // www.rada.gov.ua.
146. Горещька Л.Л. Системи бухгалтерського обліку // Вісник ЖІТІ. – 2000. – № 12. – С. 138-147.

147. Цигилик І.І. Контролінг: Навчальний посібник: Навчальне видання.- К.: ЦНЛ, 2004.- 76 с.
148. Нападовская Л. Управленческий учет: суть, значение и рекомендации по его использованию в практической деятельности отечественных предприятий // Бухгалтерский учет и аудит.- 2005.- № 8.- С.50-63
149. Ордіховська Н.Д. Модель впровадження системи управлінського обліку // Формування ринкових відносин в Україні.- 2005.- № 12.- С.157-161
150. Петренко С.Н. Контроллинг: Учебное пособие.- К.: Ника-Центр; Эльга, 2003.- 328 с.
151. Назаренко З.В. Современные подходы к развитию управленческого учета // Вісник Української академії банківської справи.- 2006.- № 1.- С.32-35
152. Кіндрацька Л.М. Управлінський облік та контролінг у системі управління банку // Вісник Національного банку України.- 2001.- № 8.- С.20-25
153. Облік і аудит у банках: Навчальний посібник: Навчальне видання.- К.: Знання, 2006.- 595 с.
154. Правила ведення аналітичного обліку в банках України, затв. Постановою Правління НБУ від 16.06.2005 р. № 221 // www.rada.gov.ua.
155. Заруцька О. Проблеми розвитку банківського управлінського обліку // Вісник НБУ, 2005. - №8. - с. 40-42.
156. Управленческий учет: Учеб. Пособие / Под ред. А. Д. Шеремета. — М.: ФБК-Пресс, 1999. — 512 с.
157. Набок Р.М. Сучасний стан та перспективи розвитку комплексного аналізу недохідних активів банку // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. Т. 9 – Суми: ВВП „Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2004. – С.109-112.
158. Набок Р. Системний аналіз недохідних активів банку // Вісник НБУ. – 2003. – №9. – С.34-39.
159. Набок Р.М. Перспективи вдосконалення бухгалтерського обліку та аналізу недохідних активів комерційного банку // Проблеми формування і розвитку

- фінансово-кредитної системи України: Збірник наукових статей за матеріалами II міжвузівської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. – Харків: Штрих, 2002. – С.82-83.
160. Набок Р.М. Удосконалення управлінського обліку недохідних активів комерційного банку // Банківська система в умовах трансформації фінансового ринку: Матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (21-23 травня 2003 р.) / Відп. ред. І.В. Смолін. – К.: Київ. нац. торг-екон. ун-т, 2002, – С.207-210.
161. Набок Р., Набок О. Управлінська модель обліку недохідних активів банку // Вісник НБУ, 2003. – № 3. – С.62-64.
162. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / Г.В. Митрофанов, Г.О. Кравченко, Н.С. Барабаш та ін.; За ред. проф. Г.В. Митрофанова. - К.: КНТЕУ: 2002, – 301 с.
163. Набок Р. Моделювання впливу недохідних активів на рентабельність комерційного банку // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету.– 2003. – С. 44-49.
164. Набок Р. Аналіз впливу недохідних активів комерційного банку на прибуток // Вісник Національного банку України. – 2002. – №12. – С.28–30.
165. Набок Р. Побудова моделі впливу недохідних активів банку на рентабельність // Вісник НБУ. – 2003. – №9. – С.50-53.

